

Inimkaubanduse definitsiooni ja kuriteokosseisu analüüs

Tallinn 2009

Kriminaalteabe ja analüüsi talitus
Kriminaalpoliitika osakond

Väljaandja:
Justiitsministeerium
Tõnismägi 5a
15191 Tallinn
Telefon: 6 208 100
Faks: 6 208 109
e-post: info@just.ee

Kõik käesolevas materjalis esitatu on kaitstud autoriõigusega, mis kuulub Justiitsministeeriumile. Väljaande tsiteerimine või refereerimine on lubatud üksnes juhul, kui viidatakse materjali autoritele. Ilma Justiitsministeeriumi eelneva kirjaliku nõusolekuta ei ole väljaannet või selle osi lubatud mingil viisil publitseerida.

Sisukord

LÜHIKOKKUVÕTE	5
JÄRELDUSED	5
ETTEPANEKUD	6
SISSEJUHATUS	7
1. INIMKAUBANDUS EESTIS	10
1.1. ÕIGUSAKTID.....	10
1.1.1. <i>Karistusseadustik</i>	10
1.1.2. <i>Välismaalaste seadus</i>	12
1.2. INIMKAUBANDUSEGA SEOTUD KURITEGUDE STATISTIKA.....	13
1.3. INIMKAUBANDUSE OHVRID EESTIS.....	18
1.4. EESTILE INIMKAUBANDUSE ENNETAMISE KOHTA ANTUD HINNANGUD.....	19
2. RAHVUSVAHELISED DOKUMENDID	21
2.1. ÜRO PALERMO PROTOKOLL.....	21
2.2. INIMKAUBANDUSVASTANE EUROOPA NÕUKOGU KONVENTSIOON.....	22
2.3. EUROOPA LIIDU INIMKAUBANDUSE RAAMOTSUS.....	23
2.4. EUROOPA LIIDU TÖÖANDJATE DIREKTIIV.....	26
2.5. OSCE.....	26
2.6. ILO.....	27
2.7. INIMKAUBANDUSE OHVRID.....	27
3. INIMKAUBANDUSALASED ÕIGUSAKTID TEISTES RIIKIDES	30
3.1. TEISTE RIIKIDE NÄITED.....	30
3.1.1. <i>Soome</i>	30
3.1.2. <i>Rootsi</i>	31
3.1.3. <i>Ühendkuningriik</i>	32
3.1.4. <i>Norra</i>	34
3.1.5. <i>Läti</i>	35
3.1.6. <i>Leedu</i>	36
3.1.7. <i>Saksamaa</i>	37
3.1.8. <i>Itaalia</i>	39
3.1.9. <i>Belgia</i>	40
3.1.10. <i>Austria</i>	41
3.1.11. <i>Prantsusmaa</i>	42
3.1.12. <i>Ameerika Ühendriigid</i>	43
3.2. TEISTE RIIKIDE ÕIGUSAKTIDE VÕRDLUS.....	44
4. ANALÜÜS	46
4.1. RIIGISISESTE ÕIGUSAKTIDE KOOSKÕLA RAHVUSVAHELISTE DOKUMENTIDEGA.....	46
4.1.1. <i>Koosseis</i>	46
4.1.2. <i>Tegu</i>	50
4.1.3. <i>Vahendid</i>	51
4.1.4. <i>Eesmärgid</i>	54
4.2. MENETLUSLIKUD PROBLEEMID.....	55
4.3. EESTI SEADUSTE JAOKS SOBIV INIMKAUBANDUSE DEFINITSIOON JA KURITEOKOOSSEIS	

4.4. KAASNEVAD MÕJUD	71
KOKKUVÕTE.....	73
LISA 1	74
TEISTE RIIKIDE SEADUSTE TÕLKED VÕI ORIGINALTEKSTID.....	74
1. SOOME.....	74
KASUTATUD MATERJALID.....	83
KASUTATUD KIRJANDUS	83
KASUTATUD NORMATIIVAKTID	84
MUUD MATERJALID	85
VEEBILEHED	87

Lühikokkuvõte

Käesoleva analüüsi eesmärk on lähemalt vaadelda neid kohustusi, mis tulenevad Eestile inimkaubanduse ennetamisele ja selle tõkestamisele keskenduvatest rahvusvahelistest konventsioonidest, välisriikide praktikast ning senisest Eesti menetluspraktikast. Põhirõhk on asetatud Eesti oma seadusandluse jaoks inimkaubanduse kuriteokoosseisu loomise vajaduse analüüsimisele ja sellekohaste soovitude andmisele, võttes arvesse inimkaubandusega seotud juhtumite menetlemisel tekkinud probleeme.

Järeldused

1. Inimkaubanduse kui sageli piiriülese kuriteo juhtumite menetlemisel on menetlust kiirendavaks asjaoluks, kui menetlusse kaasatud riikides on sarnane inimkaubanduse kuriteokoosseis. Inimkaubandus on eraldi kuriteokoosseisuna näiteks Soomes, Rootsis, Norras, Lätis, Leedus, Saksamaal, Austrias, Prantsusmaal. Osa riike on eraldi koosseisudes kriminaliseerinud inimkaubanduse seksuaalse eksploateerimise eesmärgil ning inimkaubanduse tööjõu eksploateerimise eesmärgil. Tulenevalt sellest, et Eestis ei ole inimkaubandus eraldi kuriteokoosseisuna, on olnud raskendatud rahvusvaheline koostöö. Antud valdkonnas tegutsevatel ekspertidel tuleb teha selgitustööd, et Eesti seadusandluses on inimkaubandus kriminaliseeritud mitme erineva koosseisu kaudu (USA inimkaubanduse aruanded, nn *Tier-id*).
2. Kõige sarnasem IK koosseisule on KarSi § 133 orjastamise koosseis, kuid võrreldes nt Palermo protokolliga inimkaubanduse definitsiooniga, on selles mõningad erinevusi. Kõige suurem erinevus § 133 orjastamise koosseisu ja ÜRO Palermo protokollis sisalduva inimkaubanduse definitsiooni vahel on, et § 133 orjastamise objektiivne **koosseis eeldab sündi**, kusjuures on oluline, et sundimine toimub vägivald või pettusega. Seega Eesti seadusandluses olemasoleva orjastamise koosseis on oluline just isiku tahtevastatuse olemasolu. Rahvusvahelistes dokumentides sisalduvate inimkaubanduse definitsioonide seisukohalt **ei ole aga isiku nõusolek oluline**, kui tegu on toime pandud teatud viisil.
3. Hetkel on inimkaubanduse ohvrid kriminaalmenetluses kõige sagedamini tunnistajateks, kuid sisuliselt peaksid inimkaubanduse ohvrid olema kriminaalmenetluses kannatanud. KrMS-I § 37 lg 1 sätestab, et kannatanu on füüsiline või juriidiline isik, kellel on kuriteoga või süüvõimetu isiku poolt õigusvastase teoga vahetult tekitatud füüsilist, varalist või moraalselt kahju. Kuivõrd suur osa inimkaubandusega seotud juhtumeid kvalifitseeritakse KarS § 268¹ alusel (prostituutsioonile kaasaitamine, mis on paigutatud KarS-i avaliku korra vastaste süütegude hulka), siis ei ole rünnatav hüve mitte isik, vaid avalik kord. Seetõttu käsitletakse antud süüteoga seotud isikuid, keda peaks käsitlema ohvritena, tunnistajatena.
4. Aktiivsemalt tuleks kasutada anonüümset ütluste andmise võimalusi – seda nii ohvritest tunnistajate puhul kui ka nende tunnistajate puhul, kes näiteks seksuaalse ärakasutamise eesmärgil toime pandud inimkaubanduse juhtumite puhul olid seksuaalteenuse ostjad. Osades kohtumajades ei kasutata anonüümset ütluste andmist hetkel tehniliste võimaluste piiratuse tõttu. Kaugülekõrvaldamise võimaluse kasutamine on inimkaubandusega seotud kuritegude puhul vajalik:
 - tunnistajate säästmiseks ka siis, kui nad ei ole anonüümset;
 - kohtumenetluse kiirendamiseks;
 - kvaliteetsemaks vahetute tõendite uurimiseks (võrreldes kohtus avaliku esinemisega).
5. Eraldi kuriteo koosseisu puudumise tõttu ei ole võimalik saada selget ülevaadet, kui palju registreeritakse ja menetletakse Eestis inimkaubanduse juhtumeid. Puudub ülevaade inimkaubanduse ulatusest Eestis, sh konkreetsete juhtumite, ohvrite, kaubitsejate, menetluste, kohtuasjade ja – lahendite, inimkaubanduse eest mõistetud karistuste löikes jne. Inimkaubandusega seotud kuritegude statistika ei peegelda adekvaatselt situatsiooni inimkaubanduse osas.

Ettepanekud

6. Lähtuvalt ÜRO inimkaubanduse lisaprotokollist (Palermo protokoll), inimkaubandusevastasest Euroopa Nõukogu konventsioonist ning Euroopa Liidu Nõukogu 19. juuli 2002 raamotsusest inimkaubanduse vastu võitlemise kohta (2002/629/JSK) peaks Eesti kriminaliseerima inimkaubanduse (sh kõik inimkaubanduse liigid) lähtuvalt eeltoodud dokumentide inimkaubanduse definitsioonist.
7. KPO-I koostada 2010. aastal eelnõu karistusseadustiku muutmiseks inimkaubanduse koosseisu lisamisega. Lisaks arvestada järgmiste aspektidega:
 - Alaealiste (alla 18-aastaste) ohvrite puhul mitte pidada oluliseks ohvri nõusolekut või vaba tahet.
 - Omavahel ei tuleks eristada piiriülest ning siseriiklikku inimkaubandust – mõlemat tuleb pidada võrdväärselt oluliseks.
 - Oluline on teha vahet inimkaubandusel ja smugeldamisel, kuna smugeldamine ei ole inimkaubanduse üks vorm, vaid võib olla üks osa inimkaubanduse protsessist.
 - Inimkaubanduse eest ette nähtud karistuse ülemmäär peaks olema vähemalt 6 aastat (lähtuvalt Inimkaubandusevastasest Euroopa Nõukogu konventsioonist).
8. KPO-I analüüsida, kas ja kuidas oleks võimalik regulatsiooni loomine, millega inimkaubanduse ohvrid (kehtiva õiguse kohaselt tunnistajad) oleksid kriminaalmenetluses määratletud kannatanutena.
9. KPO-I kaaluda KrMS § 69 muudatust, mille kohaselt oleks ka telefoni kaugülekuulamine võimalik ilma süüdistatavalt nõusolekut küsimata, kuna see kiirendaks kohtumenetlust inimkaubandusega seotud kuritegude menetlemisel.
10. Arvestada tuleb, et eriti kaitsetutel ohvritel (raamotsuse ettepaneku artikkel 9, lõige 1 ja 2) oleks lisaks raamotsuses 2001/220/JSK sätestatud õigustele õigus erikohtlemisele, mille eesmärk on takistada teiste kannatuste tekitamist justiitsüsteemi poolt:
 - silmsidet ohvri ja kuriteo toimepanija vahel, sealhulgas tunnistuste andmisel, näiteks küsitluse ja ristküsitluse ajal;
 - küsimusi eraelu kohta, kui need ei ole tingimata vajalikud süüdistuse aluseks olevate faktide tõendamiseks;
 - tunnistuse andmist avalikul kohtuistungil;
 - tarbetut küsitlemist uurimise, süüdistuste esitamise ja kohtuliku arutamise käigus.
11. KPO peab kaardistama inimkaubandusega seotud kuritegevuse ning potentsiaalsete ohvrite andmeid, nt uue arengukava raames, mis käsitleb ka inimkaubanduse erinevaid liike (sh selliseid riskigruppe nagu immigrandid, asüülitöötajad, saatjata alaealised, raskes sotsiaal-majanduslikus olukorras inimesed jne). Oluline on kaardistada ja analüüsida, kes on ohustatud sihtrühmad, milliseid eksploateerimise vorme kaubitsejad kasutavad ning mil moel toimub isikute värbamine ja ärakasutamine.
12. Jätkata (nt uue inimkaubanduse arengukava raames, kohtunike-prokuröride-politseinike koolituskavade raames) politseinike, prokuröride, kohtunike jt valdkonna spetsialistide koolitamist inimkaubanduse teemal.

Sissejuhatus

Käesoleva analüüsi eesmärgiks on välja selgitada, kas ja mil viisil lisada karistusseadustikku inimkaubanduse kuriteokoosseis ning kriminaliseerida inimkaubandus kui kuriteoliik. Teiseks eesmärgiks on töötada välja oma riigi seaduste jaoks inimkaubanduse definitsioon ja kuriteokoosseis, seejuures analüüsida rahvusvahelistest dokumentidest, konventsioonidest – eelkõige rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise ÜRO konventsiooni täiendavast naiste ja lastega kaubitsemise ning muu inimkaubanduse ärahoidmise ja selle kuriteo eest karistamise protokollist (edaspidi *ÜRO Palermo protokoll* või *ÜRO inimkaubanduse lisaprotokoll*)¹, inimkaubandusvastasest Euroopa Nõukogu konventsioonist² ja Euroopa Liidu Nõukogu 19. juuli 2002 raamotsusest inimkaubanduse vastu võitlemise kohta (2002/629/JSK) (edaspidi *EL-i inimkaubanduse raamotsus*) – tulenevaid kohustusi, teiste riikide inimkaubandusalaseid õigusakte ning senist menetluspraktikat inimkaubandusega seotud kuritegude puhul.

Lähtuvalt eri õiguskaitseorganite töötajate ja inimkaubanduse ohvritega tegelevate spetsialistide jt ekspertide hinnangust ning inimkaubandusvastase Euroopa Nõukogu konventsiooniga ühinemise mõjude analüüsist³ on probleemiks selge inimkaubanduse definitsiooni puudumine Eesti seaduses ning see, et hinnanguliselt ei ole karistusseadustiku alusel kriminaliseeritud kõik inimkaubanduse kuriteo elemendid – nii nagu inimkaubandus on määratletud eelnimetatud konventsioonides ja EL-i inimkaubanduse raamotsuses. Sellest tulenevalt võib välja tuua ka järgmised probleemid:

- Puudub selge ülevaade inimkaubanduse juhtumite arvust, inimkaubanduse ohvritest (nende profiilist), inimkaubitsejatest (nende profiilist), karistusandmete võrdlusest (sh teiste riikidega) ja eri ekspluateerimisvormide muutumisest aja jooksul.
- Puuduvad selged alused inimkaubanduse ohvrite abistamiseks ning abiteenuste osutamise finantseerimiseks, kuna inimkaubanduse määratluse puudumise tõttu ei ole ka selget inimkaubanduse ohvri definitsiooni. 2008. aastal valmis inimkaubanduse ohvrite tuvastamise ning abistamise juhend⁴, milles lähtutakse Palermo protokollis inimkaubanduse definitsioonist. Inimkaubanduse ohvrite identifitseerimine on seni olnud kõige suurem väljakutse inimkaubanduse ennetamise puhul ka teistele riikidele⁵. Inimkaubanduse riigisisest definitsiooni on vaja ka siis, kui seadusega reguleeritakse inimkaubanduse ohvritele abi andmise kord.
- JuM arengukava aastani 2012 (kriminaalpoliitika meede 4, p 4, lk 22) näeb ette Eesti seaduste harmoneerimise rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise ÜRO Palermo protokolliga, kuid seni ei ole põhjalikumalt analüüsitud, kas Eesti on oma seadused nimetatud protokolliga harmoneerinud. Samuti näeb JuM-i arengukava aastani 2012 (kriminaalpoliitika meede 4, p 6, lk 22) ette inimkaubandusvastase Euroopa Nõukogu konventsiooniga ühinemise ja seaduste harmoneerimise EL-i inimkaubanduse raamotsusega (meede 4, p 3, lk 22).
- Ameerika Ühendriikide TIP raporti⁶ kohaselt ei kuulu Eesti nende riikide hulka, kes vastavad inimkaubanduse ennetamise miinimumstandarditele. Raportis on välja toodud, et Eesti peaks parendama ohvrite identifitseerimise ja kodumaale tagasipöördumise alast koostööd vastavate piirkondlike asutustega, kaaluma spetsiifiliselt inimkaubandusele keskenduva seaduse koostamist (s.o inimkaubanduse kuriteokoosseisu lisamist karistusseadustikku), milles oleks välja toodud inimkaubanduse definitsioon, mis oleks vastavuses 2000. aasta ÜRO inimkaubanduse protokolliga; jätkama politseinike väljaõpet võimalike inimkaubandusohvrite kindlakstegemiseks ja nende suunamisel abi saamiseks.
- Inimkaubandusega seotud kuritegude (prostitutsioonile kaasaaitamine, orjastamine, alaealise prostitutsioonile kallutamine, alaealise prostitutsioonile kaasaaitamine jne) toimepanemises esineb korduvust ning süüdimõistmise korral määratud karistused on väikesed.

¹ Eesti allkirjastas protokoll 20.09.2002 ning ratifitseeris protokoll 12.05.2004. Vt ka: United Nations Trafficking Protocol 2000.

² Konventsiooni allkirjastamise eelnõu on läbinud kooskõlastusringi; kavas allkirjastada 2009/2010.

³ Inimkaubanduse vastu võitlemise arengukava 2006–2009 meede 7.3., JuM arengukava aastani 2012 (kriminaalpoliitika meede 4, p. 6, lk 22).

⁴ Inimkaubanduse vastu võitlemise arengukava 2006–2009, meede 13.6.

⁵ Revised National Plan of Action against Trafficking in Human Beings. Ministry of Interior. Helsinki 2008, lk 1.

⁶ Aruanne inimkaubitsemise kohta Eestis aastal 2008 (2. tasand). Kätesaadav: http://www.usemb.ee/tip08_est.php (14.10.2008).

- Inimkaubanduse kuriteokoosseisu puudumine aeglustab rahvusvahelist koostööd konkreetsete juhtumite menetlemisel ning eeldab valdkonnaga seotud spetsialistidelt selgitustööd, kas ja kuidas on inimkaubandus Eesti seaduses kriminaliseeritud.

Inimkaubandus on riikide õiguskaitseorganite käsitlemise järgi oma olemuselt uus kuritegu, sageli seotud uute, veel läbiproovimata seadustega. Isegi kõige kiiremini reageerivates riikides on menetluste arv, kuigi kasvav, ikkagi väga väike võrreldes sellega, kui suureks peetakse inimkaubanduse probleemi (UNODC, 2006a: 6; USDOS 2008). Inimkaubandust peetakse kogu maailmas üheks kõige raskemaks kuriteoliigiks, inimõiguste rängaks rikkumiseks, orjuse tänapäevaseks vormiks ja organiseeritud kuritegevuse seisukohast äärmiselt tulutoovaks äriks (Euroopa Nõukogu 2009: 2). Hinnanguliselt kaubitsetakse igal aastal üle rahvusvaheliste piiride ligikaudu 800 000 meest, naist ja last (see arv ei hõlma riigisisest kaubitsemist). Kaks kolmandikku neist ohvritest kaubitsetakse ärilise seksuaalse eksploateerimise eesmärgil – seetõttu on kaubitsemise prostitutsiooni eesmärgil kõige suurem inimkaubanduse kategooria.⁷ Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni (International Labour Organisation, ILO) hinnangul kaubitsetakse igal aastal Euroopas 300 000 kuni pool miljonit naist ja last⁸. Inimkaubandus toimub ka riigisiselt, seda mitte ainult Eestis, vaid üha enam ka mujal Euroopas (Surtees 2008: 41). Inimkaubanduse üks peamisi tõukejõude on sellest saadav suur rahaline tulu (Euroopa Liidu Nõukogu 2009: 2). Teine tõukejõud on nõudlus seksuaalteenuste ja odava tööjõu järele (*ibid.*).

Inimkaubandusega kaasnevad muud kuriteod ja rikkumised, nagu dokumentide (passide ja viisataotluste) võltsimine, samuti inimkaubandusega tegelevate isikute, iseäranis organiseeritud grupeeringute korruptiivne surve järelevalveametnikele. Inimkaubandust peetakse narko- ja relvaäri ning ebaseaduslikule migratsioonile kaasaaitamise kõrval organiseeritud kuritegevuse üheks oluliseks sissetulekuallikaks. Ameerika Ühendriikides tehtud uuringud inimkaubanduse teemal on välja toonud, et kaubitsejad on seotud paljude teiste kuritegudega oma ohvrite suhtes (vägistamine, kehaline väärkohtlemine, väljapressimine, tapmine, vabaduse võtmine) ning teiste suhtes (rahapesu, maksudest kõrvalehoidmine, dokumentide võltsimine, korruptsioon). Kümnest üheksa õiguskaitseorganite töötajatest vastanut viitasid uuringus, et inimkaubandus on seotud teiste kuritegelike võrgustikega. (Farrell *et al.* 2007 in Wilson & Dalton 2008: 301)

Mitmed rahvusvahelised dokumendid püüavad tõkestada inimkaubandust riikideülel tasandil: tõhustada varasemate aktidega loodud kaitset ja kehtestada rangemaid norme. Samas on oluline, et (liikmes)riigid kooskõlastaksid õigusaktid nende dokumentidega ning aitaksid kaasa nende põhimõtete ja eesmärkide rakendamisele. Püüdes hõlmata rahvusvaheliselt kokku lepitud standardeid, sealhulgas vastuvõetud definitsioone, peaksid riigi oma seadused peegeldama riigi kriminaalõigussüsteemi reaalsust ega mitte lihtsalt kopeerima väljaspool süsteemi loodud mudeleid (Gallagher & Holmes 2008: 323). Kriminaalõigussüsteemi reageerimine inimkaubandusele eeldab kõrgetasemelist ja pidevat poliitilist toetust, ressursse ja pühendumist (*ibid.*: 336). Käesoleva analüüsi eesmärk on selgitada, millised lahendused sobiksid kõige rohkem Eestile inimkaubanduse ennetamiseks ja selle kuriteo eest karistamiseks.

Peamised uurimisküsimused

- 1) Kas Eesti seadused on kooskõlas ÜRO konventsiooni täiendava naiste ja lastega kaubitsemise ning muu inimkaubanduse ärahoidmise ja selle kuriteo eest karistamise protokollide definitsiooniga, EL-i inimkaubanduse raamotsuse, EL-i töandjate direktiivi ja inimkaubandusvastase EN-i konventsiooniga?
- 2) Kas ja kuidas täiendada karistusseadustikku lähtuvalt eelmisest küsimusest?

Metoodika

Uurimisküsimustele vastamisel on lähtutud järgmistest analüüsietappidest:

- 1) Rahvusvaheliste kohustuste kaardistamine lähtuvalt konventsioonidest, millega Eesti on ühinenud või soovib ühineda, Eestile kohustuslikest direktiividest ning Eesti seaduste nendele vastavuse analüüs. Samuti võeti aluseks OSCE ja ILO kui rahvusvaheliste organisatsioonide dokumendid, mis käsitlevad inimkaubanduse valdkonda ning on pakkunud välja oma käsitlese inimkaubanduse definitsiooni tõlgendamiseks.

⁷ <http://blogs.state.gov/index.php/site/byauthor/mlagon> (09.12.2008).

⁸ http://www.wunm.com/news/2007/09_07/09_10_07/091607_czech.htm (09.12.2008).

2) Teiste riikide inimkaubandust käsitlevate õigusaktide ülevaade ja analüüs, sh ülevaade, milliste konventsioonidega ja millal on teised riigid ühinenud, kas ja kuidas on riigi õigusaktides kriminaliseeritud inimkaubandus (seosed teiste inimkaubandusega seotud kuritegudega), millised on võimalikud karistused inimkaubanduse kuriteo eest (ka raskendavad asjaolud) ning mõnel juhul on antud ka ülevaade inimkaubanduse olemusest ja ulatusest konkreetsetes riigis.

3) Ülevaade Eesti olukorrast: a) statistika ülevaade (registreeritud kuriteod kriminaalmenetlusregistri alusel, karistuspraktika kohtulahendite infosüsteemi alusel, ohvristatistika inimkaubanduse ohvritega tegelevate varjupaikade andmetel), b) ülevaade inimkaubandusega seotud seadustest (karistusseadustik, välismaalaste seadus).

4) 2009. a veebruaris-märtsis toimusid süvaintervjuud inimkaubandusega seotud kuritegudega kokku puutunud prokuröride, kohtunike ja politseinikega. Kokku intervjueriti 5 prokuröri (Riigiprokuratuuri, Põhja Ringkonnaprokuratuuri ja Viru Ringkonnaprokuratuuri)⁹, 1 kohtunikku Harju Maakohtust, 3 politseinikku (Põhja Politseiprefektuurist ja Keskkriminaalpolitseist). Seega on analüüsis aluseks võetud 10 eksperdi arvamused¹⁰. Lääne ja Lõuna prefektuuri ja prokuratuuri eksperte ei küsitletud nende vähese kokkupuutumuse tõttu inimkaubandusega seotud juhtumitega varasematel aastatel¹¹.

5) Analüüsi koostamisse oli kaasatud inimkaubanduse vastu võitlemise riikliku arengukava võrgustiku liikmeid¹². Lisaks võeti analüüsi tegemisel arvesse, et inimkaubanduse ohvritega kokku puutuvad eksperdid ja MTÜ-d lähtuvad inimkaubanduse ja inimkaubanduse ohvri määratlemisel ÜRO Palermo protokollini definitsioonist.

Struktuur

Analüüsi esimeses osas antakse ülevaade inimkaubandusega seonduvatest seadustest Eestis, inimkaubanduse juhtumeid kajastavast statistikast ja Eestile antud soovist inimkaubanduse ennetamise kohta. Teises osas on kirjeldatud mitmeid konventsioone (ÜRO Palermo protokoll, inimkaubandusvastane EN-i konventsioon), direktiive (EL-i inimkaubanduse raamotsus, EL-i töandjate direktiiv) ning selle valdkonnaga seotud organisatsioonide (OSCE, ILO) seisukohti eelkõige inimkaubanduse definitsiooni kohta. Võrreldud on ka eri organisatsioonide ja dokumentide käsitlusi ning välja toodud inimkaubanduse liigid. Teise osa lõpus on tutvustatud olulisemaid käsitlusi, mis puudutavad inimkaubanduse ohvreid (sh menetluslikust seisukohast). Kolmandas peatükis on kirjeldatud 12 riigi (Soome, Rootsi, Ühendkuningriik, Norra, Läti, Leedu, Saksamaa, Itaalia, Belgia, Austria, Prantsusmaa, Ameerika Ühendriigid) inimkaubanduse alaseid seadusi – valitud on riigid, mis on ühel või teisel moel inimkaubanduse (ning sellega seotud kuriteod) kriminaliseerinud. Lisaks on koostatud ülevaade, millal on riigid konventsioonidega ühinenud ning millised on võimalikud karistused inimkaubanduse kuriteo eest. Neljas ehk viimane osa analüüsib eelnevas kolmes peatükis sisalduvale ülevaatele ja intervjueritud ekspertide seisukohtadele tuginedes, kas Eesti seadused on kooskõlas rahvusvaheliste dokumentidega, kas ja kuidas tuleks muuta Eesti oma seadusi (võttes eeskujuks ka teiste riikide lahendusi) ja millised on peamised probleemid inimkaubandusega seotud kuritegude menetlemisel.

Analüüsi on koostanud Alla Kuznetsova (karistusõiguse ja menetluse talitus) ja Brit Tammiste (kriminaalteabe ja analüüsi talitus).

⁹ Lisaks vastas üks prokurör Viru Ringkonnaprokuratuuri küsimustele kirjalikult.

¹⁰ Lisaks soovisid analüüsi autorid intervjuerida veel üht kohtunikku Viru Maakohtust ja politseinikke Ida Politseiprefektuurist, kes ei saanud kokkulepitud ajal intervjuul osaleda.

¹¹ 2008. aastal registreeriti Pärnus kõik alaealise prostitutsioonile kaasaaitamise ja kallutamise juhtumid, mis olid seotud 1-2 isikuga ning 37-st registreeritud prostitutsioonile kaasaaitamise juhtumist 22. Samas pole Lääne RP-l kokkupuudet piiriülese prostitutsiooni vahendamise ja Lääne piirkonna kokkupuude inimkaubanduse probleemiga ei ole pikaajaline.

¹² Analüüsi lähteülesannet tutvustati 29.01.2009 toimunud võrgustiku ümarlaval, kus osalesid Välisministeeriumi, Justiitsministeeriumi, Siseministeeriumi, Sotsiaalkindlustusamet, MTÜ Living for Tomorrow, Riikliku Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskuse, SA Eesti Migratsioonifondi, Kodakondsus- ja Migratsiooniameti, Piirivalveameti, Sotsiaalministeeriumi, MTÜ Asalea, Eesti Naiste Varjupaikade Liidu, MTÜ Ida-Virumaa Naiste Tugikeskuse-Varjupaiga, Eesti Naisuurimuse Teabekeskuse, Tervise Arengu Instituudi, MTÜ Tartu Laste Tugikeskuse ja Tartu Ülikooli Õigusinstituudi esindajad.

1. Inimkaubandus Eestis

1.1. Õigusaktid

Inimkaubanduse vastu võitlemise riiklikus arengukavas 2006–2009 lähtutakse Palermo protokolli inimkaubanduse definitsioonist. Eesti seadustes ei ole inimkaubanduse definitsiooni ning karistusseadustikus puudub inimkaubanduse kui kuriteo koosseis. Karistusseadustikus (edaspidi KarS) on 16 inimkaubandusega seotud paragrahvi, mis keelustavad sellise tegevuse (orjastamine, isikuvabadust piiravasse riiki toimetamine, ebaseadusliku tegevuse võimaldamine, prostitutsioonile kaasaaitamine, ebaseaduslik organidoonorlus, lapspornograafia valmistamine ja levitamine jne).

Alates 2007. aasta 1. veebruarist kajastub inimkaubanduse mõiste välismaalaste seaduses.

1.1.1. Karistusseadustik

Eesti õigusaktide järgi ei ole kõik inimkaubanduse vormid keelatud, küll aga keelatakse karistusseadustikuga orjastamine, isiku vabaduse piiramine, prostitutsiooni vahendamine ja mitmed teised inimkaubandusega seotud kuriteod. Nimetatud tegude eest karistatakse 5- kuni 15-aastase vangistusega, mis on võrdne teiste selliste raskete kuritegude, näiteks seksuaalse kuritarvitamise korral kohaldatavate karistustega. Järgneb ülevaade inimkaubandusega seotud KarS-i paragrahvide alusel kohaldatavatest karistustest.

9. peatükk. Isikuvastased süüteod, 6. jagu. Vabadusvastased süüteod:

§ 133. Orjastamine. Inimese asetamise eest olukorda, kus ta oli sunnitud oma tahte vastaselt kellegi teise kasuks töötama või täitma muid kohustusi, samuti inimese sellises olukorras hoidmise eest, kui tegu on toime pandud vägivald või pettusega või ära kasutades inimese abitut seisundit, – karistatakse ühe- kuni viieaastase vangistusega.¹³ Sama teo eest, kui see on toime pandud: kahe või enama isiku suhtes või noorema kui kaheksateistaastase isiku suhtes, – karistatakse kolme- kuni kaheteistaastase vangistusega. Alates 15.03.2007 loetakse orjastamiseks ka ohvri abitu seisundi või süüdlasest sõltuvuse ärakasutamist¹⁴. Lisaks nähakse ette orjastamise eest juriidilise isiku vastutusele võtmise võimalus (karistatakse rahalise karistuse või sundlõpetamisega). Orjastamise puhul on võimalik kohaldada kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimist vastavalt KarS §-s 83² sätestatule.

§ 135. Pantvangi võtmine. Inimese vangistamise eest eesmärgiga sundida tema tapmise, vangistuses hoidmise või talle tervisekahjustuse tekitamise ähvardusel kolmandat isikut mingit tegu toime panema või sellega nõustuma – karistatakse kolme- kuni kaheteistaastase vangistusega.

§ 136. Vabaduse võtmine seadusliku aluseta. Teiselt inimeselt seadusliku aluseta vabaduse võtmise eest – karistatakse rahalise karistuse või kuni viieaastase vangistusega.

§ 138. Ebaseaduslik inimuuringute tegemine. Meditsiinilise või teadusliku uuringu tegemise eest inimesega, kes ei olnud selleks andnud seaduses ettenähtud korras oma nõusolekut või keda enne nõusoleku andmist ei olnud teavitatud olulistest uuringuga kaasnedavatest ohtudest, – karistatakse rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega. Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, – karistatakse rahalise karistusega.

§ 139. Ebaseaduslik siirdematerjali võtmine. Inimeselt siirdamise eesmärgil elundi või koe eraldamise eest isiku poolt, kellel on olnud seadusest tulenev õigus seda teha, kui seda inimest enne temalt vastava nõusoleku saamist ei olnud teavitatud olulistest elundi või koe eraldamisega kaasnedavatest ohtudest või kui eraldaja oli teadnud, et see inimene saab elundi või koe eraldamise eest tasu, – karistatakse rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega.

§ 140. Doonorlusele kallutamine. Ainelise tasu pakkumisega või kahju tekitamisega või sellega ähvardades inimese mõjutamise eest siirdamise või geeniuuringute eesmärgil endalt elundi või koe eraldamiseks nõusolekut andma – karistatakse rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega.

9. peatükk. Isikuvastased süüteod, 7. jagu. Seksuaalse enesemääramise vastased süüteod:

¹³ (24.01.2007 jõust 15.03.2007 - RT I 2007, 13, 69)

¹⁴ 2007 täiendati orjastamise koosseisu: KarS § 133 täiendati tulenevalt EL Nõukogu 19. juuli 2002. a inimkaubanduse vastu võitlemise raamotsuses (2002/629/JSK) sisalduvast inimkaubanduse mõistest.

§ 143. Suguühendusele sundimine. Inimese tahte vastaselt temaga suguühendusse astumise eest, ära kasutades kannatanu sõltuvust süüdlasest, kui puudub käesoleva seadustiku §-s 141 sätestatud vägivald või seisund, milles inimene ei olnud võimeline vastupanu osutama või toimumust aru saama, – karistatakse kuni kolmeaastase vangistusega. Sama teo eest, kui see on toime pandud: noorema kui kaheksateistaastase isiku suhtes; isiku poolt, kes on varem toime pannud käesolevas jaos sätestatud kuriteo, – karistatakse kuni viieaastase vangistusega. [RT I 2006, 31, 233 – jõust. 16.07.2006]

§ 143¹. Sugulise kire rahuldamisele sundimine. Inimese tahte vastaselt tema kaasamise eest sugulise kire rahuldamisele suguühendusest erineval viisil, ära kasutades kannatanu sõltuvust süüdlasest, kui puudub käesoleva seadustiku §-s 142 sätestatud vägivald või seisund, milles inimene ei olnud võimeline vastupanu osutama või toimumust aru saama, – karistatakse kuni kaheaastase vangistusega. Sama teo eest, kui see on toime pandud: noorema kui kaheksateistaastase isiku suhtes; isiku poolt, kes on varem toime pannud käesolevas jaos sätestatud kuriteo, – karistatakse kuni viieaastase vangistusega. [RT I 2006, 31, 233 – jõust. 16.07.2006]

11. peatükk. Süüteod perekonna ja alaealiste vastu, 1. jagu. Süüteod perekonna vastu:

§ 172. Võõra lapse hõivamine. Noorema kui neljateistaastase võõra lapse salajase või avaliku äraviimise eest isiku juurest, kelle hoole all laps seaduslikul alusel viibis, – karistatakse rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega.

§ 173. Lapse müümine ja ostmine. Lapse müümise või ostmise eest – karistatakse ühe- kuni viieaastase vangistusega.

11. peatükk. Süüteod perekonna ja alaealiste vastu, 2. jagu. Süüteod perekonna vastu:

§ 175. Alaealise prostitutsioonile kallutamine. Ahvatlemise, ähvardamise või muu teoga noorema kui kaheksateistaastase isiku mõjutamise eest alustama või jätkama prostitutsiooniga tegelemist, kui puudub käesoleva seadustiku §-des 133 ja 143 sätestatud süüteoosseis, – karistatakse rahalise karistuse või kuni viieaastase vangistusega. Käesolevas paragrahvis sätestatud kuriteo eest: võib kohus kohaldada lisakaristusena varalist karistust vastavalt käesoleva seadustiku §-s 53 sätestatule või kohaldab kohus kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimist vastavalt käesoleva seadustiku §-s 83² sätestatule. [RT I 2007, 2, 7 – jõust. 1.02.2007]

§ 176. Alaealise prostitutsioonile kaasaaitamine. Vahendamise, ruumi andmise või muul viisil noorema kui kaheksateistaastase isiku prostitutsioonile kaasaaitamise eest – karistatakse rahalise karistuse või kuni viieaastase vangistusega. Sama teo eest, kui see on toime pandud: grupi või kuritegeliku ühenduse poolt; isiku poolt, kes on varem toime pannud käesolevas paragrahvis sätestatud kuriteo või prostitutsioonile kaasaaitamise, – karistatakse kolme- kuni viieteistaastase vangistusega. Käesoleva paragrahvi lõikes 1 sätestatud teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, – karistatakse rahalise karistusega. Käesoleva paragrahvi lõike 2 sätestatud teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, – karistatakse rahalise karistuse või sundlõpetamisega. Käesolevas paragrahvis sätestatud kuriteo eest: võib kohus kohaldada lisakaristusena varalist karistust vastavalt käesoleva seadustiku §-s 53 sätestatule või kohaldab kohus kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimist vastavalt käesoleva seadustiku §-s 83² sätestatule. [RT I 2007, 2, 7 – jõust. 1.02.2007]

§ 177. Alaealise kasutamine pornograafilise teose valmistamisel. Noorema kui neljateistaastase isiku kasutamise eest modellina või näitlejana pornograafilise või erootilise, samuti noorema kui kaheksateistaastase isiku kasutamise eest modellina või näitlejana pornograafilise pildi, filmi või muu teose valmistamiseks – karistatakse rahalise karistuse või kuni viieaastase vangistusega. Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, – karistatakse rahalise karistusega. [RT I 2006, 31, 233 – jõust. 16.07.2006]

§ 178. Lapsporno valmistamine ja selle võimaldamine. Nooremalt kui kaheksateistaastast isikut pornograafilises või nooremalt kui neljateistaastast isikut pornograafilises või erootilises situatsioonis kujutava pildi, kirjutise või muu teose või selle reproduktsiooni valmistamise või hoidmise, teisele isikule üleandmise, näitamise või muul viisil kättesaadavaks tegemise eest – karistatakse rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega. Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, – karistatakse rahalise karistusega. [RT I 2006, 31, 233 – jõust. 16.07.2006]

16. peatükk. Avaliku rahu vastased süüteod, 1. jagu. Avaliku julgeoleku vastased süüteod:

§ 259. Välismaalase ebaseaduslik toimetamine üle Eesti Vabariigi riigipiiri ja ajutise kontrolljoone. Välismaalase ebaseaduslikult üle Eesti Vabariigi riigipiiri või ajutise kontrolljoone toimetamise eest – karistatakse rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega.

16. peatükk. Avaliku rahu vastased süüteod, 1. jagu. Avaliku korra vastased süüteod:

§ 268¹. Prostitutsioonile kaasaaitamine. Vahendamise, ruumi andmise või muul viisil isiku prostitutsioonile kaasaaitamise eest – karistatakse rahalise karistuse või kuni viieaastase vangistusega. Sama teo eest, kui see on toime pandud: grupi või kuritegeliku ühenduse poolt; isiku poolt, kes on varem toime pannud käesolevas paragrahvis sätestatud kuriteo või alaealise prostitutsioonile kaasaaitamise – karistatakse kolme- kuni kaheteistaastase vangistusega. Käesoleva paragrahvi lõikes 1 sätestatud teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, – karistatakse rahalise karistusega. Käesoleva paragrahvi lõike 2 punktis 2 sätestatud teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, – karistatakse rahalise karistuse või sundlõpetamisega. Käesolevas paragrahvis sätestatud kuriteo eest: võib kohus kohaldada lisakaristusena varalist karistust vastavalt käesoleva seadustiku §-s 53 sätestatule või kohaldab kohus kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimist vastavalt käesoleva seadustiku §-s 83² sätestatule. [RT I 2007, 2, 7 – jõust. 1.02.2007]

1.1.2. Välismaalaste seadus

1. veebruaril 2007 jõustus välismaalaste seaduse muudatus (IV³ peatükk, tähtajalise elamisloa andmise erijuhud, §-d 14¹⁵–14²⁴)¹⁵, millega nähakse ette inimkaubanduse ohvrile ajutise elamisloa andmise võimalus. Muudatusega võeti üle EL-i Nõukogu 29.04.2004 direktiiv (2004/81/EÜ) elamisloa väljaandmise kohta kolmandate riikide kodanikele, kes on inimkaubanduse ohvid, kuid teevad pädevate asutustega koostööd. Tegemist on tähtajalise elamisloa erijuhuga – välismaalasele võib tähtajalise elamisloa anda kaaluka avaliku huvi korral (edaspidi *tähtajaline elamisluba kaaluka avaliku huvi korral*) kuriteo tõendamiseseme asjaolude selgitamisele kaasaaitamiseks, kui ta on kannatanu või tunnistaja kriminaalmenetluses, mille esemeks on inimkaubandusega seotud kuritegu nõukogu raamotsuse 2002/629/JSK inimkaubanduse vastu võitlemise kohta (EÜT L 203, 1.08.2002, lk 1–4) tähenduses, ta on eelnevalt kaasa aidanud kuriteo tõendamiseseme asjaolude selgitamisele või on andnud nõusoleku seda teha ja ta on katkestanud kõik suhted isikutega, keda kahtlustatakse või süüdistatakse kuriteo toimepanemises.

Nagu eeltoodust näha, on ka välismaalaste seaduse vastava sätte puhul viidatud EL-i inimkaubanduse raamotsuse inimkaubanduse definitsioonile.

Tähtajaline elamisluba kaaluka avaliku huvi korral antakse kehtivusajaga kuni üks aasta.

Sellisel erijuhul teavitab prokuratuur või prokuratuuri korraldusel uurimisasutus välismaalast tähtajalise elamisloa andmise võimalusest ja tingimustest. Prokuratuuri otsusel antakse välismaalasele järelemõtlemisaega 30 kuni 60 kalendripäeva hetkest, kui teda teavitatakse kaaluka avaliku huvi korral tähtajalise elamisloa andmise võimalusest ja tingimustest, võimaldamaks välismaalasel jõuda otsusele, kas ta soovib kuriteo tõendamiseseme asjaolude selgitamisele kaasa aidata. Prokuratuur võib ennetähtaegselt kehtetuks tunnistada otsuse välismaalasele antud järelemõtlemisaja kohta, kui välismaalane on vabatahtlikult ja omal initsiatiivil loonud uuesti kontaktid isikutega, keda kahtlustatakse või süüdistatakse kuriteo toimepanemises, või välismaalane kujutab endast ohtu avalikule korrale või riigi julgeolekule. Järelemõtlemisaja otsuse kehtetuks tunnistamisel viiakse välismaalase lahkumiskohustus viivitusega täide väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seaduses sätestatud korras.

Tähtajaline elamisluba antakse prokuratuuri taotluses nimetatud tähtajaks, kuid mitte kauemaks kui üheks aastaks ning juhul, kui välismaalase puhul on täidetud sätestatud tähtajalise elamisloa andmise tingimused ja välismaalane ei kujuta endast ohtu avalikule korrale või riigi julgeolekule. Tähtajalise elamisloa andmise otsustab Kodakondsus- ja Migratsiooniamet (KMA). Alaealisele või piiratud teovõimega isikule võib sätestatud erijuhtudel anda elamisloa juhul, kui see on kooskõlas tema õiguste ja huvidega.

Välismaalane paigutatakse vajaduse korral tähtajalise elamisloa taotluse läbivaatamise ja talle nimetatud elamisloa andmise korral elamisloa kehtivuse ajaks vastuvõtukeskusesse või Sotsiaalministeeriumi või Sotsiaalministeeriumi valitsemisala asutuse määratud kohta. Vastuvõtukeskus korraldab välismaalasele vastavalt vajadusele toetusena välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seaduse alusel toetuste osutamise.

¹⁵ Välismaalaste seadus, RT I 2007, 9, 44.

Saatjata alaealine välismaalane, kes on saanud Eestisse ilma seadusliku esindajata või kes jääb Eestis viibides ilma vanemast või eestkostjast, paigutatakse tähtajalise elamisloa taotluse läbivaatamise ajaks ja talle nimetatud elamisloa andmise korral elamisloa kehtivusaajaks:

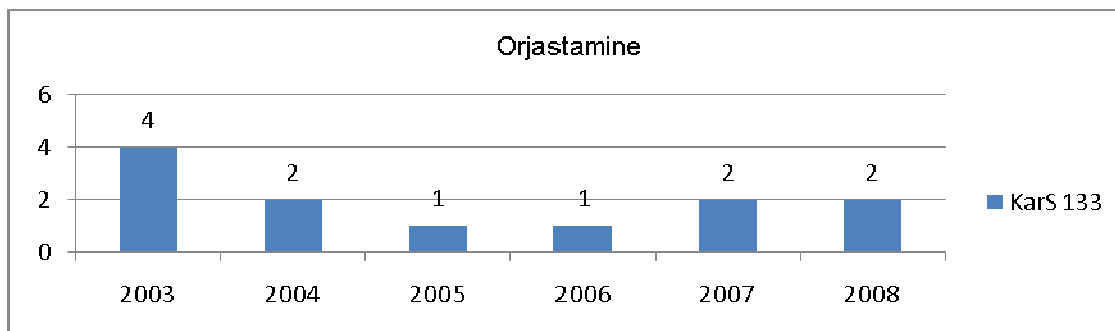
täisealise sugulase juurde, eestkostele või perekonnas hooldamisele või laste hoolekandetasutusse. Tähtajalise elamisloa kaaluka avaliku huvi korral võib KMA tunnistada kehtetuks: kriminaalmenetluse lõpetamisel, kui välismaalane on loobunud kuriteo tõendamiseseme asjaolude selgitamisele kaasaaitamisest või on vabatahtlikult taastanud suhted isikuga, kes on kuriteos kahtlustatav või süüdistatav, või kui välismaalane kujutab endast ohtu avalikule korrale või riigi julgeolekule.

Välismaalasel, kes on saanud tähtajalise elamisloa kaaluka avaliku huvi korral, on õigus töötada Eestis ilma tööloata.

2008. aasta alguse seisuga ei ole välisriigist pärit inimkaubanduse ohvrile kriminaalmenetluse ajaks Eesti tähtajalist elamisloa¹⁶ väljastatud.

1.2. Inimkaubandusega seotud kuritegude statistika

Karistusseadustiku § 133 orjastamise kuriteo koosseisu alusel registreeritud kuritegude puhul võib kõige sagedamini olla kindel, et tegemist on inimkaubandusega. Viimase 6 aasta jooksul on Eestis registreeritud 12 orjastamise juhtumit, igal aastal 1–4 juhtumit. 2007 muudetud orjastamise paragrahvi alusel registreeriti 2008. a ka 2 sunnitöö juhtumit, millest ühe (välismaale töövahendamine) menetlus lõpetati kuriteokoosseisu puudumise tõttu ning teise puhul on tegemist isiku tema tahte vastaselt ning vägivaldaga teise isiku kasuks tööle sundimisega vanglas. Samas ei ole 2007 täiendatud orjastamise (§ 133) koosseis toonud kaasa registreeritud orjastamise juhtumite suurenemist.

Joonis 1. Orjastamist käsitleva § 133 alusel registreeritud kuriteod 2003–2008

Viimase kolme aasta jooksul on võrreldes 2003.–2005. aastaga märgatavalt suurenenud lapspornograafia valmistamise ja selle võimaldamise juhtumite arv (nt 2004 ja 2005 vastavalt 7 ja 3 juhtumit, 2007 ja 2008 22 ja 52 juhtumit), samas on vähenenud alaealise pornograafilise teose valmistamisel kasutamise juhtumite arv (2004 ja 2005 vastavalt 20 ja 26 juhtumit, 2007 ja 2008 4 juhtumit). Kui eelmisel viiel aastal registreeriti paar-kolm alaealise prostitutsioonile kaasaaitamise ja alaealise prostitutsioonile kallutamise juhtumit, siis 2008 registreeriti neid vastavalt 9 ja 6. Vähemalt alates 2003. aastast pole Eestis registreeritud ühtegi ebaseadusliku inimuuringute tegemise, siirdematerjali võtmise ega doonorlusele kallutamise kuritegu. Ainuke lapse ostmise või müümise kuritegu registreeriti 2005. a.

Kuni 2007. aastani ei olnud selgelt eristatud prostitutsiooni vahendamise ning muu ebaseadusliku tegevuse võimaldamise kuriteod. Kahe viimase aasta statistika näitab, kui palju on registreeritud just prostitutsioonile kaasaaitamise kuritegusid¹⁷.

Riigiprokuratuuri andmetel puutus prokuratuur 2008. a kokku 4 inimkaubandusega seotud kuritegeliku grupiga ning ühe piiriülese inimkaubanduse grupiga, kokku 17 inimkaubandusega seotud isikuga.

¹⁶ 1.02.2007 jõustusid välismaalaste seaduse ning sissesõidukeelu ja väljasõidukohustuse seaduse muudatused, millega nähakse ette inimkaubanduse ohvrile tähtajalise elamisloa andmise võimalus. Välismaalaste seadus, IV³ peatükk.

¹⁷ Alates 01.02.2007 kajastab prostitutsiooni vahendamist § 268¹, mitte 268.

Seejuures on inimkaubanduses toimunud 2007. a võrreldes vähenemine, kuna eelmisel aastal puututi kokku 6 riigisese grupi ehk 65 isikuga, 2006. aastal 9 grupi ehk 53 isikuga. Piiriülese inimkaubanduse grupe oli 2007. a samuti üks. 2008. a 4 grupist ühel juhul oli tegemist orjastamisega, mille raames sunniti isikut narkootilisi aineid müüma (vt kirjeldust allpool). Kõik 4 riigisest juhtumit on prokuratuuri saanud prefektuur ning ühe piiriülese inimkaubanduse juhtumi Keskkriminaalpolitsei (Riigiprokuratuur, 2008).

Tabel 1. Inimkaubanduse juhtumitega seotud isikute ja gruppide arv 2006–2008

Kuriteoliik	2006		2007		2008	
	Grupe	Isikuid	Grupe	Isikuid	Grupe	Isikuid
Inimkaubandus	9	53	6	65	4	17
Piiriülene inimkaubandus	4	19	1	1	1	1

Allikas: Riigiprokuratuur

Peamiselt on inimkaubanduse kuriteod seotud prostitutsiooni vahendamisega. Riiklikult olid 2008. a prokuratuuri ja politsei prioriteetideks nii riigisisesed kui ka piiriülesed prostitutsioonijuhtumid.

Võrdluseks. Leedus registreeriti 2008. a 17 inimkaubanduse kuritegu, mis on 62,2% vähem kui 2007. a, ja Lätis registreeriti 2008. a 6 inimkaubanduse juhtumit (võrreldes 2007. a-ga 25% vähem)¹⁸. Näiteks Ameerika Ühendriikide välisministeeriumi poolt Kongressile iga aasta koostatavas inimkaubanduse raportis viidatakse Eesti puhul vaid orjastamise (§ 133) juhtumitele kui inimkaubanduse juhtumitele. Kuna Eesti karistusseadustikus ei ole eraldi inimkaubanduse kui kuriteo koosseisu, ei ole võimalik saada selget ülevaadet, kui palju registreeritakse ja menetletakse Eestis inimkaubanduse juhtumeid.

2008. aastal registreeriti 189 kuritegu, millest osa võivad olla seotud inimkaubandusega, mis on 54 võrra (39%) rohkem kui 2007. aastal (136 registreeritud kuritegu). Mitte kõik tabelis 2 ja 3 toodud kuriteod ei pruugi endast kujutada inimkaubandust.

Võimalike inimkaubandusega seotud kuritegude sagenemine Eestis on tingitud peamiselt lapspornograafia valmistamise ja selle võimaldamise juhtumite suurenemisest (22-lt 52-ni, kasv 136%). Kõige levinumad kuriteod, mille puhul võib tegemist olla inimkaubandusega, olid 2008. aastal vabaduse võtmine seadusliku aluseta (58), lapspornograafia valmistamine ja selle võimaldamine (52) ja prostitutsioonile kaasaaitamine (37). Seadusliku aluseta vabaduse võtmise kuriteod on toime pandud peamiselt isiklikul motiivil või kättemaksuks – seega inimkaubanduse kuritegusid § 136 alusel registreeritud kuritegude hulgas tegelikkuses sageli ei esine. Sageli on tegemist isiku kinnihoidmise ja/või -sidumisega tema enda, tema lähedase või võõra isiku korteris (või ka metsas, heinaküünis vm) või isiku autos kinnihoidmise ning ringisõidutamisega, millega piiratakse isiku liikumisvabadust. 2008. a juhtumite puhul kaasnes vabaduse võtmisega harva füüsiline vm vägivald.

Tabel 2. Inimkaubanduse juhtumeid sisaldavad kuriteoliigid karistusseadustiku järgi 2003–2008

KarS	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Kokku
§ 133	4	2	1	1	2	2	12
§ 136	36	41	55	44	55	58	289
§ 138	0	0	0	0	0	0	0
§ 139	0	0	0	0	0	0	0
§ 140	0	0	0	0	0	0	0
§ 143	6	172	5	7	5	4	199
§ 143 ¹	-	-	-	0	5	13	18
§ 172	3	5	6	0	6	3	23
§ 173	0	0	1	0	0	0	1
§ 175	0	2	0	0	1	9	12
§ 176	2	3	3	2	4	6	20
§ 177	2	20	26	10	4	4	77
§ 178	3	7	3	29	22	52	116
§ 259	1	3	2	5	7	1	19
§ 268	33	49	59	38	-	-	190

¹⁸ Läti ja Leedu karistusseadustikus on eraldi inimkaubanduse kuriteokoosseis.

§ 268 ¹	-	-	-	0	24	37	61
Kokku	90	304	161	136	135	189	1037

Tabel 3. Inimkaubanduse juhtumeid sisaldavad kuriteoliigid karistusseadustiku järgi

Kuriteoliik	KarS	2008
Orjastamine	§ 133	2
Isikuvabadust piiravasse riiki toimetamine	§ 134	0
Vabaduse võtmine seadusliku aluseta	§ 136	58
Ebaseaduslik inimuuringute tegemine	§ 138	0
Ebaseaduslik siirdematerjali võtmine	§ 139	0
Doonorlusele kallutamine	§ 140	0
Suguühendusele sundimine	§ 143	4
Sugulise kire rahuldamisele sundimine	§ 143 ¹	13
Võõra lapse hõivamine	§ 172	3
Lapse ostmine või müümine	§ 173	0
Alaealise prostitutsioonile kallutamine	§ 175	9
Alaealise prostitutsioonile kaasaaitamine	§ 176	6
Alaealise kasutamine pornograafilise teose valmistamisel	§ 177	4
Lapsporno valmistamine ja selle võimaldamine	§ 178	52
Välismaalase ebaseaduslik toimetamine üle Eesti Vabariigi riigipiiri ja ajutise kontrolljoone	§ 259	1
Prostitutsioonile kaasaaitamine	§ 268 ¹	37
Kokku		189

2008. a registreeritud 3 võõra lapse hõivamise juhtumit on oma iseloomult erinevad. Ühel juhul kahtlustatakse meessoost isikut selles, et ta viis enda juurde elama teise isiku pojad – 12-, 14- ja 16-aastase. Teisel juhul kahtlustatakse mehe elukaaslase ema selles, et ta viis mehe lapse 1 nädalaks Soome. Kolmandal juhul kahtlustati võõra lapse hõivamises psüühikahäirega naist, kes kahtluse kohaselt võttis vanema naisterahva käest tema tütrepoja ning tõukas last.

Vähenenud on välismaalase ebaseaduslikult üle Eesti Vabariigi riigipiiri ja ajutise kontrolljoone toimetamise juhtumid (7-lt 1-ni). Ainuke selline juhtum 2008 registreeriti Narvas: 2005. a suvel lasi piirivalvur Moldova kodanikul 500 euro eest ebaseaduslikult ületada Eesti Vabariigi ajutise kontrolljoone suunaga Vene Föderatsioonist Eesti Vabariiki. Kirjeldatud juhtumi menetlus lõpetati, kuna ei suudetud tuvastada piirivalvurist süüdlast. Selliste kuritegude vähenemist seostab Piirivalveamet Eesti Schengeni lepinguga ühinemisega¹⁹.

Kõigist inimkaubanduse juhtumeid sisaldada võivatest 2008. a registreeritud kuritegudest 36% (67) pandi toime Põhja ringkonnas, neist omakorda 84% (56) Tallinnas, 35% (65) Lõuna ringkonnas, 27% (51) Lääne ringkonnas ning vaid 2% (4) Viru ringkonnas. Seejuures kõik alaealise prostitutsioonile kaasaaitamise (6) ning peaaegu kõik (9st 8) alaealise prostitutsioonile kallutamise juhtumid registreeriti Lääne ringkonnas (Pärnus). Samuti registreeriti Pärnus kõige rohkem prostitutsioonile kaasaaitamise juhtumeid (22, 59%), Tallinnas oli selliseid juhtumeid 15 (41%).

2008. aastal saadeti prokuratuurist kohtusse 89 isikut, kelle hulgas võib olla inimkaubandusega seotud kuriteo toimepanijaid. Neist 31 (35%) on seotud prostitutsioonile kaasaaitamise kuriteoga.

Kohtulahendid

Kohtute infosüsteemi andmetel tehti inimkaubandusega seotud olla võivates kriminaalasjades 2008. a süüdimõistev kohtuotsus 66 korral ning otsus jõustus 67 isiku suhtes. Ka siinkohal on aluseks võetud tabelis 2 ja 3 toodud §-d, mille hulgas võib sisalduda inimkaubanduse juhtumeid. Orjastamise (§ 133) puhul jõustus 2008. a süüdimõistev otsus 2 isiku suhtes, kelle kohta maakohus oli süüdimõistva otsuse teinud juba 2007. a suvel.

2008. a lõpus mõistis Pärnu Maakohtu Paide kohtumaja orjastamise paragrahvi alusel süüdi 2 isikut (orjastamisega oli algselt seotud 3 isikut), kes sundisid 1 isikut tema tahte vastaselt tegelema narkootilise aine müügi. Kohtulahend jõustus 2009. a alguses.

¹⁹ Piirivalveameti esindaja seisukoht inimkaubanduse vastu võitlemise arengukava riiklikul ümarlaval 29.01.2009.

Tabel 4. Inimkaubanduse juhtumeid sisaldada võivates kuritegudes süüdi mõistetud isikud ning jõustunud kohtuotsused

Kuriteoliik	Süüdimõist mised 2008	Jõustunud otsused 2008
Orjastamine	2	2
Vabaduse võtmine seadusliku aluseta	36	36
Suguühendusele sundimine	4	4
Sugulise kire rahuldamisele sundimine	1	1
Võõra lapse hõivamine	2	2
Alaealise prostitutsioonile kallutamine	0	0
Alaealise prostitutsioonile kaasaaitamine	0	0
Alaealise kasutamine pornograafilise teose valmistamisel	2	2
Lapsporno valmistamine ja selle võimaldamine	15	16
Välismaalase ebaseaduslik toimetamine üle Eesti Vabariigi riigipiiri ja ajutise kontrolljoone	0	0
Prostitutsioonile kaasaaitamine*	4	4
Kokku	66	67

*Alates 01.02.2007 kajastab prostitutsiooni vahendamist § 268¹, mitte 268. Samuti lisandus § 143¹ (sugulise kire rahuldamisele sundimine).

**Tabelis on toodud kriminaalrajade ja süüdimõistetud isikute arvud karistusseadustiku inimkaubandusega seotud paragrahvide kaupa. Seega võib üks kriminaalasi ja süüdimõistetud isik esineda tabelis korduvalt mitme karistusseadustiku paragrahviga seotud real.

2008 suvel tuli Soomes ilmsiks juhtum, kus eestlannat sunniti tema tahte vastaselt seksuaalteenuseid osutama ning inimkaubanduse kahtlustusega vahistati kaks eestlast (Filippov, 2008a). Tegemist oli teise suurema inimkaubanduse juhtumiga viimase 8 aasta jooksul Soomes. Seksuaalteenuse vahendajatena tegutsenud noored eestlased pääsesid inimkaubanduse süüdistusest, kuid said novembri alguses 10-kuulise tingimisi vanglakaristuse (Filippov, 2008), kuigi prokurör nõudis eestlastest inimkaubitsejatele pikemat kui kaheaastast vangistust. Süüdistuse järgi toimetasid eestlased suvel Eestist Soome noore eesti naise ja sundisid teda mitme nädala jooksul intiimteenusid osutama. Kuna Soomes on alates 2004. aastast keelatud teenuste ostmine inimkaubanduse ohvrilt, uuriti põhjalikumalt ka teenuse ostjaid. Kokku kuulati üle 120 kliendi ja süüdistus esitati kümnetele meestele seksi ostmises või selle katses naiselt, keda peeti inimkaubanduse ohvriks. Kaht seksiootjat karistati ohvri ärakasutamise eest rahatrahviga (750 ja 180 eurot). 2009. aastal esitatakse süüdistus veel 30 mehele, sealhulgas kahtlustatakse kaht Soome politseinikku eestlannalt seksi ostmises (Eesti Ekspressi veebisait, 2008). Ka eelmise (2000) Soomes aset leidnud inimkaubandusega seotud juhtumi puhul oli tegemist eestlastest kurjategijatega.

Selliste võimalike inimkaubandusjuhtumite kohta vahetab Keskkriminaalpolitsei (KKP) Europoli sideohvitseride vahendusel regulaarselt jälitusinformatsiooni koostööpartneritega. 2008 tehti 16 esmast päringut, osale neist järgnes edasine informatsiooni vahetamine. Välismaal alustatud inimkaubanduse juhtumitega, kus kannatanu või teo toimepanija on Eesti kodanik, seonduv informatsioon jõuab Keskkriminaalpolitsei kätte õigusabitaotlustena ja riikidevahelise informatsiooni vahetamise kaudu. Võimalike inimkaubandusjuhtumite kohta vahetatakse regulaarselt jälitusinformatsiooni koostööpartneritega Rootsist, Taanist, Norrast, Saksamaalt, Soomest, Suurbritanniast, Belgiast. Kriminaalmenetluses inimkaubandusega seotud asjades rahvusvahelise õigusabi tõhusaks rakendamiseks on tehtud mitmeid uurimistoiminguid Rootsist ja Soomest saadud õigusabitaotluste raames. Samuti on alustatud mitme isiku suhtes Eestis kriminaalmenetlus.

Korteribordellindus

Võrreldes 2007. aastaga on suurenenud prostitutsioonile kaasaaitamise juhtumite arv (13 võrra ehk 54%), mis näitab, et õiguskaitseorganid rakendavad 2007 alguses jõustunud prostitutsioonile kaasaaitamise kuriteokoosseisu (KarS § 268¹) ning et inimkaubandusega seotud kuritegude avastamise ja lahendamise tegeletakse aktiivselt. Kõigist 37-st prostitutsioonile kaasaaitamise kuriteost 15 registreeriti Põhja ringkonnas ning 22 Lääne ringkonnas, Viru ja Lõuna ringkonnas ei registreeritud ühtegi prostitutsioonile kaasaaitamise juhtumit. Samas saadeti Viru Ringkonnaprokuratuurist 2008. a süüdistusaktiga kohtusse 2 prostitutsiooni (sh alaealise prostitutsiooni) vahendamise juhtumit, milles on vastavalt 5 ja 10 kahtlustatavat (tegemist oli kuritegeliku ühendusega). Lääne Ringkonnaprokuratuuri menetluses oli 2008. a 2 juhtumit seoses prostitutsiooni vahendamise, praegu neid veel menetletakse. Ühe juhtumi puhul vahendas taksojuht

prostituute klientidele, teise juhtumi puhul võimaldas eraisik kasutada oma üüritud korterit nii alaealistel kui täiskasvanud naisterahvastel seksuaalteenuste osutamiseks. 2008 ei olnud Lõuna Ringkonnaprokuratuuri ega Lõuna Politseiprefektuuri menetluses inimkaubandusega seotud kriminaalasju, prostitutsiooni vahendamiseiga seotud viimane juhtum lahendati 2006. a.

37-st prostitutsioonile kaasaaitamise juhtumist kahel juhul registreeriti kuriteod, mille puhul vahendamise, ruumi andmise või muul viisil isiku prostitutsioonile kaasaaitamise eest karistatakse rahalise karistuse või kuni viieaastase vangistusega (KarS § 268¹ lg 1), 14 juhtumit, mille puhul teo toimepanijaks oli grupp või kuritegelik ühendus, (KarS § 268¹ lg 2 p 1) ja 21 juhtumit, mille puhul kuritegu on toime pandud isiku poolt, kes on varem toime pannud prostitutsioonile kaasaaitamise kuriteo või alaealise prostitutsioonile kaasaaitamise. Kahel viimasel juhul võidakse isikuid karistada kolme- kuni kahesteaastase vangistusega. Seega üle poolte prostitutsioonile kaasaaitamise juhtumite puhul on tegemist korduskuriteoga, mis on sellise kuriteo puhul politsei hinnangul probleemiks.

2008 registreeritud prostitutsioonile kaasaaitamise kuritegude puhul on tegemist juhtumitega, kus isikud on andnud ruume (enamasti korteri) kasutada intiimteenuste osutamiseks ning vahendanud otseselt nt hotellide juures klientidele intiimteenuseid osutavaid naisi. Tallinnas kahtlustatakse prostitutsioonile kaasaaitamist 12 aadressil. Kõigist 2008 registreeritud prostitutsioonile kaasaaitamise juhtumitest on oletatavalt 11 seotud 1 meessoost kahtlustatavaga ning 11 teise mehega (mõlemaga seotud kuriteod on registreeritud Pärnus).

Prostitutsioonile kaasaaitamise 15 kuriteost (kokku 31 kahtlustatavat) pandi 4 (26,7%) toime ühe isiku, 2 kahe isiku, 5 kolme isiku, 2 nelja isiku ja 2 viie või enama isiku poolt. 45% (19) kahtlustatavatest omasid Eesti kodakondsust, 14% (6) olid kodakondsuseta, 10% (4) Vene kodakondsusega ja 5% (2) määratlemata kodakondsusega. Kõigist prostitutsioonile kaasaaitamise kuriteos kahtlustatavatest 1/3 olid naised.

Alaealiste prostitutsiooni vahendamine

Suurenenud on ka alaealiste prostitutsiooniga seotud registreeritud kuritegude arv. Kõik 2008 registreeritud alaealise prostitutsioonile kaasaaitamise kuriteod (6) ja peaaegu kõik (9-st 8) alaealise prostitutsioonile kallutamise juhtumid registreeriti Pärnus. Pärnus registreeritud alaealise prostitutsioonile kaasaaitamise ning kallutamise kuritegude toimepanemises kahtlustatakse üht meest, kes oletatavalt ahvatles telefoni teel alaealisi (ja ka täiskasvanuid) tegelema prostitutsiooniga korteris, mida andis kasutada 500 krooni eest ööpäevas.

Kohtulahendid

2008 saadeti prokuratuurist kohtusse või lõpetati 16 prostitutsioonile kaasaaitamise kriminaalasja. 2009. a alguses (9. jaanuari seisuga) käis menetlus 33 kriminaalasjas. 2008 saadeti kohtusse 15 kuritegu, 33 isikut ja 7 toimikut, sealhulgas Põhja RP-st saadeti kohtusse 11 kuritegu ja 16 isikut ning Viru RP-st 3 kuritegu ja 14 isikut. Ühe Viru ringkonnas 2008 kohtusse saadetud kriminaalasja puhul on tegemist 10 süüdistatava ehk kuritegeliku ühendusega.

2008. aastal oli menetluses näiteks ka üks 2007 mais prokuratuurist kohtusse (Harju Maakohtu Liivalaia kohtumaja) saadetud prostitutsioonile kaasaaitamise kriminaalasi, milles on kokku 16 süüdistatavat – neist 5 naised. Tegemist on üldmenetluses lahendatava vähemalt kolmeliikmelise grupi poolt toimepandud esimese astme kuriteoga, kus isikuid süüdistatakse ka alaealise prostitutsioonile kaasaaitamises ja kuritegelikku ühendusse kuulumises. 15 süüdistatavat 16-st on varem kohtulikult karistamata.

Prostitutsioonile kaasaaitamises (KarS § 268¹) mõisteti 2008 süüdi 4 isikut, neist 3 (sh 1 naine) olid seotud sama kriminaalasjaga. Üht isikut süüdistati alates 2002. aastast kuni 2006. aastani Tallinnas asuvas eramus prostitutsiooni vahendamiseiga tegelemises, mis seisnes selles, et ta pakkus klientidele võimalust osta intiimteenuseid ning tegeles ka naiste värbamisega. Selleks avaldas ta klientidele ja taksojuhtidele informatsiooni, mis puudutas intiimteenuste osutamise hinda ja maksmist, ning võttis klientidelt ja taksojuhtidelt tellimusi. Klientidelt võttis ta naiste poolt osutavate intiimteenuste osutamise eest raha, millest osa maksis taksojuhile, osa naistele teenuse osutamise eest. Lisaks tasus iga kuu osa raha eramu omanikule selle kasutamise eest. Seega tegeles eramu omanik prostitutsioonile kaasaaitamisega. Maja omanik oli majas intiimteenuste osutamise seadnud maja üürileandmise eeltingimuseks. Kolmas süüdimõistetud isik, naisterahvas, tegeles intiimteenuseid osutavas asutuses administreerimisega: värbas naisi ning andis klientidele informatsiooni osutatavate

intimteenuste ja nende hinna kohta. Samuti tegeles ta teisel Tallinna aadressil kuritegeliku grupi liikmena prostitutsioonile kaasaaitamisega, mis seisnes selles, et ta töötas ka teisel aadressil dispetšerina: vastas intiimteenuseid pakkuvates kuulutustes toodud telefonidele, tagas ruumid seksuaalteenuste osutamiseks, selgitas teenuste hindu ja sisu, pidas arvet osutatud intiimteenuste kohta jne. Kõigile eespool nimetatud isikutele mõisteti karistuseks 3 aastat tingimisi vangistust 3-aastase katseajaga.

Teises süüdimõistva otsusega lõppenud kohtuasjas mõisteti süüdi mees, keda oli ka varem karistatud (rahalise karistusega) isikute grupis prostitutsiooni vahendamise eest. 2008. a otsusega mõisteti talle karistuseks 3 aastat vangistust, mis pöörati täitmisele osaliselt – kohe ärakandmiseks määrati 2 aastat ja 7 kuud. Prostitutsioonile kaasaaitamine seisnes selles, et ta veenis naissoost isikut prostituudina Saksamaa Liitvabariiki tööle minema ning hiljem tundis aktiivselt huvi tema ja veel ühe naisterahva Saksamaale prostituudina tööle sõitmise aja ja võimaluste kohta ning naise prostituudina töötamise ajal kontrollis teda korduvalt telefoni teel ja korraldas tema tegevust.

Põhja Ringkonnaprokuratuuri hinnangul²⁰ oli sarnaselt 2007. aastaga ka 2008 suurtes majades tegevus salajasem või varjatud, mis väljendub selles, et tasu intiimteenuste eest on juba arvestatud söökide, jookide ja piletihinna sisse, teenust ei osutata kohapeal. Prostitutsiooniks kasutatakse aga rohkem kortereid ning üha enam toimub vahendamine interneti teel. Ka prokuratuuri ja politsei jaoks on inimkaubanduse puhul prioriteediks iseäranis küberkeskkonnas toime pandav inimkaubandus, samuti alaealiste prostitutsiooni vahendamine või sellele kaasaaitamine.

Alaealise prostitutsioonile kaasaaitamises (KarS § 176) ega alaealise prostitutsioonile kallutamises (KarS § 175) ei mõistatud 2008. a süüdi ühtegi isikut. Üldmenetluses saadeti prokuratuurist kohtusse mõlema paragrahvi alusel üks isik süüdistatuna ühes kuriteos.

1.3. Inimkaubanduse ohvrid Eestis

2008. a lõppes Põhjamaade rahastatav Põhja- ja Baltimaade pilootprojekt²¹ „Seksuaalse eksploateerimise eesmärgil kaubitsetud naiste toetamine, kaitse, turvaline kojupöördumine ja rehabilitatsioon“, mille raames arendati 2007. a loodud seksuaalselt eksploateeritud naistele mõeldud varjupaigateenuseid, et tagada inimkaubanduse ohvrite võimalikult kiire ja mitmekülgne sotsialiseerimine. Kokku abistati 2008. aasta 55 naist, neist 17 vajasisid varjupaigateenust, ülejäänud muid abiteenuseid, 3 olid välismaalt Eestisse tagasi pöördunud eestlased (2 Norrast, 1 Suurbritanniast), 52 riigisisese vahendamise ohvrid, kuid ka nende puhul võib varasemas elus olla ette tulnud piiriülest vahendamist. Ühendkuningriigis asuva Eesti esinduse kaudu tuli ilmsiks 2 inimkaubanduse juhtumit, millest teavitas Ühendkuningriigi inimkaubanduse vastu võitlemise keskus (*Poppy Project*). Ühele ohvrile ostis lennupiletid saatkonna konsul Londonis. Vajadusel pakuti ohvritele majutust, psühholoogilist ja juriidilist nõustamist, sotsiaalnõustamist ja abi asjaajamisel ametiasutustes, arstiabi ja koostöös tööhõivesüsteemiga aidati leida koolitust töö saamiseks.

2008. aastal jätkas tööd inimkaubanduse ennetamise ja nõustamise infotelefon, mille kaudu abistati 416 inimest, sh inimkaubanduse ohvrid (3 seksuaalse eksploateerimise ohvrit ning 19 tööorjusega seotud ohvrit).

Inimkaubanduse arengukava riiklik võrgustik tegeles Sotsiaalministeeriumi eestvedamisel inimkaubanduse ohvrite tuvastamise ja identifitseerimise juhendi ning kontrollküsimustiku koostamisega – juhend on mõeldud abivahendina kasutamiseks näiteks politseile, piirivalvele, MTÜ-dele, aga ka meditsiinitöötajatele jt.

²⁰ Kirjavahetus Põhja Ringkonnaprokuratuuriga 07.01.2009.

²¹ <http://www.nordicbaltic-assistwomen.net/>

1.4. Eestile inimkaubanduse ennetamise kohta antud hinnangud

Eestit peetakse seksuaalse eksploateerimise ja sunniviisilise töö eesmärgil kaubeldavate inimeste päritoluriigiks, vähemal määral ka transiidiriigiks. Eesti naised ja tüdrukuid müüakse seksuaalse eksploateerimise eesmärgil Rootsi, Soome, Norrasse, Taani, Ühendkuningriiki, Hispaaniasse, Belgiasse, Saksamaale ja Hollandisse; mehi ja naisi sunniviisilise töö eesmärgil Eestist Ühendkuningriiki²².

2008. a TIP raportis²³ leiti, Eestis ei täideta veel täielikult inimkaubanduse likvideerimise miinimumstandardeid, ent selleks tehakse siiski märkimisväärsed jõupingutusi. Kuigi 2007. a tõhustas Eesti seadusjärelvalvet, mõistes süüdi rohkem inimkaubandusega seotud isikuid ning määrates neile pikemaid karistusi, peaks Eesti parandama ohvrite identifitseerimise ja kodumaale tagasipöördumisega seotud koostööd vastavate piirkondlike asutustega; kaaluma spetsiifiliselt inimkaubandusele keskenduva seaduse koostamist, milles sisalduks 2000. aasta ÜRO inimkaubanduse protokolliga kohane inimkaubanduse definitsioon; jätkama politseinike väljaõpet võimalike inimkaubandusohvrite kindlakstegemiseks ja nende suunamiseks abi saama.

2008. a lõpus külastas Eestit **ÜRO lastekaubanduse, lasteprostitutsiooni ja lastepornograafia eriraportöör**, kes oma visiidi lõpu pressiteates märkis inimkaubandusega seonduvalt järgmist²⁴:

- lastekaubanduse, -prostitutsiooni ja -pornograafiaga seotud nähtused pole Eestis kuigi ulatuslikud, millele viitab ka nii riigiasutuste kui MTÜ-dega kohtudes esile toodud juhtumite väike arv;
- laste kaitseks väärkohtlemise, eksploateerimise ja vägivalda mis tahes vormide eest on inimkaubanduse, vägivalda ja väärkohtlemise, narkomaania ning HI-viiruse ja AIDS-i vastu võitlemise valdkonnas rakendatud mitmesuguseid meetmeid ja strateegiaid;
- seaduste tõhusaks rakendamiseks on võetud mitmesuguseid meetmeid: lastele ligipääsetavad kaebuste esitamise mehhanismid, laste ülekuulamistoad, noorsoopolitsei, tasuta arsti- ja õigusabi, laste konfidentsiaalsuse ja kaitse tagamine ütluste andmisel, lapse õigustega seotud teabe- ja teavituskampaaniad. Need tegevused oleksid tõhusamad, kui laiendada neid üle kogu riigi; samuti tuleks tagada kohtunike, politseinike ja teiste lastega tegelevate isikute püsiv koolitus;
- teavitustöö peaks olema pidev, et suudetaks edendada inimväärkuse ning füüsilise ja vaimse tervise austamisel põhinevaid käitumismalle ja hoiakuid;
- ehkki lasteprostitutsiooni ja lastepornograafiaga seotud nähtused ei ole kuigi ulatuslikud, tuleb olla äärmiselt ettevaatlik ja pöörata suurt tähelepanu ennetustööle. Pidades silmas turismi arengut, laste kerget juurdepääsu infotehnoloogiale, nõudluse kasvu (seksitööstus) ja kaubitsejate üha paremini struktureeritud võrgustike arengut, ohustab lapsi üha enam seksuaalne eksploateerimine ärilistel eesmärkidel;
- saavutatatu kinnistamiseks ja raskuste ületamiseks oleks vajalik rahvusvaheline koostöö.

2008. aasta lõpus valmis **Euroopa Liidu inimkaubanduse tõkestamise tegevuskava (Euroopa Liidu Nõukogu 2008) lõpparuanne**, mis annab soovitusi nii Euroopa Komisjonile kui ka liikmesriikidele, milliste tegevustega jätkata inimkaubanduse ennetamisel. Ettepanekute tegemisel arvestati lõpparuandes märgitud tegevuskava puudustega. Siinkohal on käesoleva analüüsi eesmärgist lähtuvalt esitatud mõningad ka liikmesriike puudutavad soovitusid:

- Luua või tugevdada vastavalt õiguskaitseasutuste ja kodanikuühiskonna sidusrühmade vahelistele kokkulepetele riiklike mehhanismide inimkaubanduse ohvrite identifitseerimiseks ja nende juhatamiseks teenuste juurde, võttes arvesse võrdõiguslikkust ja inimõigusi (komisjon, EL-i eesistujariik, liikmesriigid) (ettepanek 3.2).
- Luua või tugevdada lastekaitseüsteeme, mille eesmärk on välja selgitada, kas on põhjust kahtlustada inimkaubanduse toimumist juhul, kui last kasutatakse ära prostitutsioonis, seksitööstuses, töötamisel, kerjamisel, ebaseaduslikus tegevuses või mis tahes muus vormis (komisjon, liikmesriigid) (ettepanek 3.3).

²² Aruanne inimkaubitsemise kohta Eestis aastal 2008 (2. tasand). Kättesaadav: http://www.usemb.ee/tip08_est.php (14.10.2008).

²³ Raport 2008. a kohta valmis 2009. a sügiseks. ÜRO eriraportöör Najat M'jid Maalla tutvustas 16.09.2009 Genfis toimival ÜRO inimõiguste nõukogus aruannet Eesti laste olukorra kohta.

²⁴ Visiidi raport 2008. a kohta valmis 2009. a sügiseks.

- Toetada inimkaubanduse ohvreid abistavaid valitsusväliseid organisatsioone ja tagada nende piisav rahastamine; toetada valitsusväliste organisatsioonide jõupingutusi paremini struktureeritud võrgustiku loomisel ning tunnustada sellist võrgustikku olulise suhtlusvahendina (komisjon, liikmesriigid) (ettepanek 3.4).
- Korraldada inimkaubanduse juhtumite tuvastamisega seotud peamiste sidusrühmade süsteemne koolitus, pöörates erilist tähelepanu tööjõu ärakasutamise eesmärgil toimuvale inimkaubandusele (Europol, Cepol, liikmesriigid) (ettepanek 3.5).

2. Rahvusvahelised dokumendid

Üheselt kokkulepitud inimkaubanduse definitsiooni puudumine põhjustas erisuguseid või koguni vastanduvaid riiklike lähenemisi, mis tegid igasuguse piiriülese koostöö võimatuks või ebaefektiivseks.

Tänu arengule rahvusvaheliste dokumentide loomisel on nüüdseks jõutud kokkuleppele, mis on migrantide smugeldamine – see on ebaseaduslik inimeste liikumine üle riigipiiride kasu saamise eesmärgil (United Nations Protocol Against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime, 2000, Art 2). Inimkaubandus erineb smugeldamisest just selle poolest, et smugeldamine tähendab üle piiri liikumist (Lehti ja Aromaa 2006). Samas on nii õiguskaitseseorganitel kui teenuseosutajatel raske tõmmata selget piiri kahe mõiste vahel. Nii smugeldamine kui ka kaubitsemine võivad lõppeda migrandi/ohvri ärakasutamisega ning kui protsess algab ohvri jaoks smugeldamisega, võib see lõppeda kaubitsemisega (Surtees 2008: 43). Potentsiaalne ohver võib kokku puutuda halvemate tingimuste, kõrgemate tasude või pikema võlaperioodiga, kui esialgu kokku lepitud (*ibid.*).

Peale ÜRO ja Euroopa Nõukogu tegelevad inimkaubanduse teemaga ka Rahvusvaheline Tööorganisatsioon (ILO), Rahvusvaheline Migratsiooniorganisatsioon (IOM) ning Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsioon (OSCE).

2.1. ÜRO Palermo protokoll

Inimkaubanduse määratlemisel võib viidata rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise ÜRO konventsiooni täiendava naiste ja laste kaubitsemise ning muu inimkaubanduse ärahoidmise ja selle kuriteo eest karistamise protokollile (ÜRO Palermo protokoll) definitsioonile. Nimetatud protokoll on esimene inimkaubandust käsitlev rahvusvaheline õigusakt (Euroopa Liidu Nõukogu 2009: 2). 2009. aasta märtsi seisuga on protokoll ratifitseerinud 23 EL-i liikmesriiki ja ülejäänud 4 on sellele alla kirjutanud. Euroopa Ühendus on protokollile alla kirjutanud (6. septembril 2006) ja selle heaks kiitnud. Rohkem kui 100 riiki on formaalselt kirjutanud sellele leppele alla, millega nad on nõustunud olema seotud kohustustega (United Nations Office on Drug and Crime [UNODC] 2007). Eesti allkirjastas protokoll 20. septembril 2002 ja ratifitseeris 12. mail 2004. ÜRO Palermo protokoll ei ole vaid inimõiguste dokument, mille abil kaitsta kaubitsetud isikute õigusi *per se*, vaid on vahend kuritegevuse vastu võitlemiseks (Saunders 2005: 347).

2000. aasta Palermo protokoll läheb inimkaubanduse määratlemisel kaugemale kui varasemad definitsioonid, tunnistades selgelt, et inimkaubandus toimub ka muudel põhjustel kui prostitutsiooni eesmärgil. Samuti laiendab protokoll inimkaubanduse kuritegude ulatust, kattes ka kõik sunnitöö vormid ja teenijaseisuses olemise. Vaatamata sellisele laiale inimkaubanduse määratlusele rõhutab protokoll, et inimkaubanduse ja prostitutsiooni vahel on „eriline seos“ (Munro 2005: 96).

ÜRO Palermo protokoll definitsioon tulenevalt artiklist 3:

- a) *inimkaubandus* tähendab isiku ekspluateerimiseks tema värbamist, vedamist, üleandmist, majutamist või vastuvõtmist, inimröövi toimepanemise või muul viisil jõu kasutamise või sellega ähvardamise, petmise, võimu kuritarvitamise või isiku abitu seisundi ärakasutamise või teist isikut kontrolliva isiku nõusoleku saavutamiseks makse tegemise või vastuvõtmise või muu hüvise pakkumise või vastuvõtmise või muu kuritarvituse teel. Ekspluateerimisena käsitletakse ka teiste isikute prostitueerimisele sundimist või muul viisil seksuaalset ärakasutamist, sunniviisilist tööd või teenistust, orjuses või sama laadi seisundis pidamist või elundi sunniviisilist eemaldamist;
- b) *inimkaubanduse ohvri nõusolek* käesoleva artikli punktis a käsitletud ekspluateerimisega ei muuda selle kuriteo kvalifikatsiooni, kui tegu on toime pandud punktis a nimetatud viisil;
- c) *lapse ekspluateerimiseks tema värbamist, vedamist, üleandmist, majutamist või vastuvõtmist* käsitletakse inimkaubandusena ka siis, kui seda ei ole toime pandud käesoleva artikli punktis a nimetatud viisil;
- d) *laps* on alla kaheksateistkümneaastane isik.

ÜRO Palermo protokoll näib esmapilgul rõhutavat pigem ärakasutamist kui nõusolekut, kuid lähemal uurimisel võib leida vastupidiseid mõõndusi. Täpsemalt, protokoll artikli 3 punkti b järgi on

inimkaubanduse ohvri nõusolek kavatsetud ekspluateerimisega oluline ainult juhul, kui nõusolek on saadud ähvardamise, sunni, pettuse, altvedamise, võimu kuritarvitamise, abitu seisundi ärakasutamise või tasude/toetuste maksmisega (Munro 2005: 99).

Kuigi „abitu seisundi ärakasutamise“ kontseptsiooni tutvustamine on teretulnud selle poolest, et see võimaldab põhjalikumalt analüüsida „abitut seisundit“, on „abitu seisund“ jäetud suures osas defineerimata. Kahetsusväärset jätab see riikidele voli rakendada kitsast määratlust, mille kohaselt perekondlikud probleemid või alternatiivse töö puudumine isiku päritoluriigis ei pruugi olla piisav abitu seisundi tähistamiseks (Munro 2005: 99). Siiski ei ole ÜRO Palermo protokolli kohane nõusolek prostituudina töötada arutelu teemaks, kuna naised ei anna nõusolekut „orjastamistavoliste“ tingimustele, milles neid hoitakse sihtkohas, samuti ei ole nad andnud nõusolekut ärakasutamiseks, mis võib aset leida (Goodey 2003: 420). „Ohvri nõusolekul ei ole inimkaubanduse määramisel tähtsust, tegemist on igal juhul inimkaubandusega, ning selleks võetigi protokoll „ohvri abitu seisund“ mõiste“ (Doezema 2002: 20).

Eesti on küll ratifitseerinud ÜRO Palermo protokolli, kuid Eesti oma seadustes ei ole inimkaubanduse definitsiooni ega eraldi kuriteokoosseisu. Inimkaubanduse arengukava lähtub inimkaubanduse mõistest, nagu see on määratletud ÜRO inimkaubanduse lisaprotokollis ja Euroopa Liidu Nõukogu inimkaubanduse raamotsuses.

Võrreldes ÜRO Palermo protokolliga on inimkaubandusvastase Euroopa Nõukogu konventsiooni²⁵ kohaldamisala laiem. Kui Palermo protokolliga täiendatavat ÜRO konventsiooni kohaldatakse selle artikli 3 lg 1 kohaselt raskele rahvusvahelisele kuriteole ja kui selle toimepanija on organiseeritud kuritegelik ühendus, siis EN konventsiooni artikkel 2 hõlmab ka riigisiseseid inimkaubanduse juhtumeid, millesse ei pruugi olla kaasatud organiseeritud kuritegelik ühendus.

2.2. Inimkaubandusvastane Euroopa Nõukogu konventsioon²⁶

2005. aasta 3. mail võttis Ministrite Komitee vastu inimkaubandusvastase Euroopa Nõukogu konventsiooni. Konventsioon avati allkirjutamiseks 16. mail 2005 Varssavis Euroopa Nõukogu liikmesriikide riigipeade ja valitsusjuhtide kolmandal tippkohtumisel. Konventsiooni on allkirjastanud 21 riiki, 19 riiki on selle ratifitseerinud²⁷. Inimkaubandusvastane Euroopa Nõukogu konventsioon on üheks poliitikainstrumendiks, mis mõnel juhul seab kõrgemaid standardeid (vt allpool) kui ÜRO Palermo protokoll (Gallagher & Holmes 2008: 319). Teine selline dokument on „Recommended Principles and Guidelines on Human Rights and Human Trafficking“, mille ÜRO koostas 2002. a (United Nations Trafficking Principles and Guidelines 2002).

Euroopa Nõukogu inimkaubandusvastaseid meetmeid käsitlevas konventsioonis on sätestatud üldine ja ühtne raamistik, mis hõlmab ennetamist, eri poolte koostööd, ohvrite kaitsmist ja abistamist ning kohustust inimkaubandus kriminaliseerida. Konventsiooni on ratifitseerinud 12 EL-i liikmesriiki (Euroopa Liidu Nõukogu 2009: 3). Konventsiooni peamised eesmärgid on tõkestada inimkaubandust ja selle vastu võidelda; kaitsta inimkaubanduse ohvrite inimõigusi; luua ohvrite ja tunnistajate kaitse ja abistamise üldine normistik, arvestades soolise võrdõiguslikkuse põhimõtet, ning tagada tõhus uurimine ja kohtu alla andmine; edendada rahvusvahelist koostööd. Konventsiooni artiklist 18 tuleneb konventsiooniosaliste riikide kohustus kriminaliseerida inimkaubandus riigi õiguses. Sätte juures on oluline, et inimkaubandusega seotud süüteod peavad olema kvalifitseeritud kuritegudena.

Olemasolevatest rahvusvahelistest õigusaktidest on konventsiooniga seotud ÜRO inimkaubanduse lisaprotokoll ja Euroopa Liidu Nõukogu 19. juuli 2002. a raamotsus (2002/629/JSK) inimkaubanduse vastu võitlemise kohta²⁸ (edaspidi *EL-i inimkaubanduse raamotsus*), samuti EL-i Nõukogu 15. märtsi 2001. aasta raamotsus 2001/220/JSK ohvrite seisundi kohta kriminaalmenetluses²⁹. Rahvusvahelise

²⁵Konventsiooni on allkirjastanud: Andorra, Belgia, Soome, Saksamaa, Kreeka, Ungari, Island, Itaalia, Iirimaa, Leedu, Luksemburg, Montenegro, Holland, Poola, San Marino, Serbia, Sloveenia, Rootsi, Endine Jugoslaavia Vabariik Makedoonia, Ukraina, Ühendkuningriik. Konventsiooni on ratifitseerinud: Albaania, Armeenia, Austria, Bosnia ja Hertsegoviina, Bulgaaria, Horvaatia, Küpros, Taani, Prantsusmaa, Gruusia, Läti, Malta, Moldova, Norra, Portugal, Rumeenia ja Slovakkia.

²⁶Eestil on kavas konventsioon allkirjastada 2009. a I poolaastal.

²⁷Inimkaubandusvastane Euroopa Nõukogu konventsioon on 2008. a lõpul saadetud kooskõlastusringile konventsiooni allkirjastamise eelnõu heakskiitmiseks.

²⁸<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:19:06:32002F0629:ET:PDF> (01.04.2009).

²⁹<http://www.legaltext.ee/en/andmebaas/tekst.asp?loc=text&dok=T71589&pg=3&tyyp=T&query=19&ptyyp=A&keel=et> (01.04.2009).

organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise ÜRO konventsiooni³⁰ sätteid kohaldatakse protokollis suhtes *mutatis mutandis*, kui protokollis ei ole ette nähtud teisiti. ÜRO konventsiooni kohaldatakse selle artikli 3 lõike 1 kohaselt raskele rahvusvahelisele kuriteole ja kui selle toimepanija on organiseeritud kuritegelik ühendus. Inimkaubanduse tõkestamise konventsiooni artikkel 2 hõlmab ka riigisiseseid inimkaubanduse juhtumeid, millesse ei pruugi olla kaasatud organiseeritud kuritegelik ühendus.

Inimkaubandusvastase Euroopa Nõukogu konventsiooni artikli 4 kohaselt:

- a) *inimkaubandus* – isiku ärakasutamise eesmärgil tema värbamine, vedamine, üleandmine, majutamine või vastuvõtmine jõu või muu sunnimeetodi kasutamise või sellega ähvardamise, inimröövi, pettuse, võimu kuritarvitamise või isiku abitu seisundi ärakasutamise või teist isikut kontrollitava isiku nõusoleku saavutamiseks makse tegemise või vastuvõtmise või muu hüvise pakkumise või vastuvõtmise teel. Ärakasutamine sisaldab vähemalt teise isiku prostitueerimisele sundimist või muul viisil seksuaalset ärakasutamist, sunniviisilist tööd või teenuseid, orjuses või sama laadi seisundis pidamist või elundite eemaldamist;
- b) *inimkaubanduse ohvri nõusolek* punktis a nimetatud tahtliku ärakasutamisega ei muuda teo olemust, kui see on toime pandud punktis a nimetatud viisil;
- c) lapse ärakasutamise eesmärgil tema värbamist, vedamist, üleandmist, majutamist või vastuvõtmist peetakse inimkaubanduseks ka juhul, kui seda ei ole toime pandud punktis a nimetatud viisil;
- d) *laps* – alla 18-aastane isik;
- e) *ohver* – füüsiline isik, kes on selles artiklis määratletud tähenduses inimkaubanduse subjektiks.

Kõiki neid elemente tuleb vaadelda ühtse tervikuna. Laste suhtes on siiski erand punktis c: lapse värbamist, vedamist, üleviimist, majutamist või vastuvõtmist ärakasutamise eesmärgil peetakse inimkaubanduseks, isegi kui see ei hõlma ühtegi vahendit punkti a tähenduses.

Abitu seisundi ärakasutamine tähendab olukorda, kus isikul ei ole tegelikku või vastuvõetavat alternatiivi kuritarvitamisele. Abitu seisund võib olla igasugune: füüsiline, psühholoogiline, emotsionaalne, perekonnaga seotud, sotsiaalne või majanduslik.

Ärakasutamise vormideks on seksuaalne ärakasutamine, orjatöö ja elundite eemaldamine.

Punkt b järgib Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikat, mille kohaselt ohvri nõusolek ärakasutamiseks on ebaoluline, kui on kasutatud alapunktis a nimetatud vahendeid.

Euroopa Nõukogu konventsiooni kohaselt on inimkaubandus kriminaalkuritegu, millest tulenevalt inimkaubitsejaid ja nende kaasosalisi karistatakse (art 18). Konventsioon võimaldab kriminaliseerida ka inimkaubanduse ohvrite teenuste kasutamise (art 19). Samuti on konventsioonis ette nähtud juriidilise isiku vastutusele võtmine konventsioonis nimetatud kuriteos, mille on juriidilise isiku kasuks toime pannud iseseisvalt või juriidilise isiku organi liikmena tegutsenud isik, kes on juriidilise isiku juures juhtival kohal (art 22). Konventsioonis on välja toodud ka asjaolud, mida karistuse mõistmisel vaadeldakse raskendavate asjaoludena (art 24). Kriminaalmenetluse läbiviimine konventsioonis nimetatud kuritegude korral ei sõltu ohvri avaldusest või süüdistusest (art 27).

2.3. Euroopa Liidu inimkaubanduse raamotsus

Inimkaubanduse vastu võitlemine on Euroopa Liidu prioriteet juba alates 1996. aastast. Euroopa Komisjoni eestvedamisel töötati välja inimkaubanduse vastane tegevuskava, mis võeti vastu detsembris 2005.³¹ Tegevuskava eesmärk oli tõhustada ja ühtlustada liikmesriikide ja EL-i praktikat inimkaubanduse vastu võitlemisel. Kavas rõhutatakse liikmesriikide kohustust ennetada inimkaubandust ja võidelda kõigi selle vormide vastu, arvestades seejuures vajadusega kaitsta ja rehabiliteerida inimkaubanduse ohvreid. Kavas peetakse väga oluliseks ühtsete standardite väljatöötamist nii inimkaubandusega seotud kuritegude menetlemise kui ka ohvrikaitse ning muudes inimkaubandusega seotud valdkondades.

³⁰ Avaldatud Riigi Teatajas: <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=236618>, jõustunud Eesti suhtes 29.09.2003.

³¹ Tegevuskava võeti vastu 1-2.12.2005 justiits- ja siseküsimumuste nõukogus A-punktina.

Euroopa Liidu esimesed meetmed algatati enne 2005. aastat. Rahvusvaheline organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise ÜRO konventsioon (2000) (UN Convention Against Transnational Organised Crime) ning kaks seda täiendavat lisaprotokollit inimkaubanduse ja smugeldamise kohta, mille Euroopa Liit on allkirjastanud, on olnud see tõukejõud, mis aitas EL-il (2001) heaks kiita ühise inimkaubanduse definitsiooni ja inimkaubandusele kohaldatavad sanktsioonid (Goodey 2003: 419). Euroopa Liidu Nõukogu ettepanek 2001. aastal nõukogu inimkaubanduse raamotsuse loomiseks oli olulise tähendusega. Otsus aitas EL-is kaasa seksuaalse ekspuuteerimise eesmärgil toimuvat inimkaubandust käsitlevate õigusaktide ühtlustamisele. EL-i seadusandliku reformi ajendiks võis olla soov kontrollida ebaseaduslikku rännet inimkaubandusvastaste õigusaktide abil. Näiteks Amsterdami leping (mai 1999) ja Tampere tippkohtumine (oktoober 1999) käsitlesid inimkaubandust, pidades silmas piiriülest kuritegevust ja ebaseaduslikku rännet (Goodey 2003: 422).

Euroopa Liidu Nõukogu võttis 19. juulil 2002 vastu raamotsuse inimkaubanduse vastu võitlemise kohta, mis on suunatud liikmesriikide karistusõiguse ühtlustamisele. See dokument kohustab EL-i liikmesriike ellu viima tegevusi, mis arendavad karistusõigust, õiguskaitseorganite tööd ja inimkaubanduse ohvrite kaasamist riiklikusse sotsiaalteenuste poliitikasse (Munro 2005: 100). Samas on leitud, et EL-i liikmesriikide pühendumust inimõiguste aspektile seoes seksuaalse ekspuuteerimise eesmärgil toimuva inimkaubandusega saab hinnata selle järgi, kuidas valitsus rahastab politsei ja MTÜ-de algatusi inimkaubanduse ohvrite abistamiseks (Goodey 2003: 428).

Raamotsuse artikkel 1 sätestab sätteid, mis käsitlevad inimestega kauplemist nende tööalaseks või seksuaalseks ekspuuteerimiseks.

1. Liikmesriigid võtavad vajalikud meetmed tagamaks, et järgmised teod on karistatavad: isiku värbamine, transportimine, üleviimine, majutamine ja sellele järgnev vastuvõtmine, sealhulgas kõnealuse isiku üle teostatava kontrolli vahetumine või üleandmine, kui:
 - a) kasutatakse sundi, vägivalda või ähvardamist, sealhulgas inimröövi;
 - b) kasutatakse eksitust viimist või pettust;
 - c) võimu või kaitsetut seisundit kuritarvitatakse nii, et isikul ei ole allumisele reaalselt ja vastuvõetavat alternatiivi;
 - d) teise isiku üle kontrolli omava isiku nõusoleku saavutamiseks antakse või võetakse vastu raha või hüvitist eesmärgiga kasutada kõnealuse isiku tööd või teenuseid, sealhulgas vähemalt sunniviisiline töö või pealesunnitud teenused, orjus või orjuse ja sunnitööga samalaadsed tingimused, või eesmärgiga kasutada isikut prostituudina või teda muul viisil seksuaalselt ekspuuteerida, sealhulgas kasutamine pornograafias.
2. Inimkaubanduse ohvri nõusolek kavandatud või tegeliku ekspuuteerimisega ei oma tähtsust, kui on kasutatud mõnd lõikes 1 nimetatud vahendit.
3. Kui lõikes 1 nimetatud tegu on seotud lapsega, käsitatakse seda karistatava inimkaubandusena isegi juhul, kui ühtegi lõikes 1 nimetatud vahendit ei ole kasutatud.
4. Käesolevas raamotsuses tähendab "laps" alla 18-aastast isikut.

Raamotsuses nimetatud sätteid on kriminaalkuriteod (art 3). Samuti on raamotsuses ära toodud raskendavad asjaolud (art 3) ja juriidilise isiku vastutusele võtmise võimalus raamotsuses nimetatud sättegeude eest, mille on selle kasuks toime pannud iseseisvalt või juriidilise isiku organi liikmena tegutsenud isik, kes on juriidilise isiku juures juhtival kohal (art 4).

25. märtsil 2009 edastas Euroopa Komisjoni peasekretär ettepaneku nõukogu raamotsuseks, milles käsitletakse inimkaubanduse ennetamist ja selle vastast võitlust ning ohvrite kaitset ja millega tunnistatakse kehtetuks raamotsus 2002/629/JSK (Euroopa Liidu Nõukogu 2009:1). Raamotsuse ettepaneku kohaselt seisneb inimkaubandus isikute värbamises, üleviimises või vastuvõtmises sunnimeetodite, pettuse või kuritarvitamise abil, et kasutada isikut ära, see hõlmab ka seksuaalset või tööjõu ärakasutamist, sunniviisilist tööd, kodust sunnitööd või muid ärakasutamise vorme, sealhulgas elundite eemaldamist (*ibid.*: 2). Inimkaubandus on raske kuritegu, mis sageli toimub organiseeritud kuritegevuse raames ja millega kaasneb inimõiguste ränk rikkumine (Euroopa Liidu Nõukogu 2009: 9). Raamotsuse ettepaneku eesmärk – võidelda inimkaubanduse vastu ja anda abi selle ohvritele – on kooskõlas nõukogu raamotsusega 2001/220/JSK ohvrite seisundi kohta kriminaalmenetluses³² ja

³² Nõukogu raamotsus, 15. märts 2001, ohvrite seisundi kohta kriminaalmenetluses (2001/220/JSK), EÜT L 82, 22.3.2001, lk 1.

nõukogu direktiiviga 2004/81/EÜ (vt ka eespool ptk 1.1.2.) (elamisloa väljaandmise kohta)³³. Eesmärk võidelda inimkaubanduse vastu on kooskõlas ka nõukogu direktiiviga 2004/80/EÜ, mis käsitleb kuriteohvritele hüvitise maksmist³⁴ ja mille abil püütakse hõlbustada juurdepääsu hüvitisele piiriülestel juhtudel, ning nõukogu raamotsusega 2008/841/JSK organiseeritud kuritegevuse vastase võitluse kohta³⁵. Inimkaubandus on lisatud nende kuritegude nimekirja, millega kaasneb Euroopa vahistamismäärust käsitleva nõukogu raamotsuse 2002/584/JSK³⁶ kohaselt üleandmine. Eelnevalt nimetatud eesmärgid on täielikus kooskõlas nimetatud õigusaktide, Euroopa Nõukogu inimkaubandusvastaseid meetmeid käsitleva konventsiooni ning Europoli ja Eurojusti volitustega.

Erilist tähelepanu pöörati raamotsuse ettepaneku koostamisel Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikli 5 lõikele 3, milles sõnaselgelt keelustatakse inimkaubandus. Oluline oli harta artikkel 24, sest paljud inimkaubanduse ohvrid on lapsed. Ohvrite kaitset ja nende abistamist käsitlevatel sätetel on soodne mõju põhiõigustest kinnipidamisele. Õigust olla kaitstud orjuse, sunniviisilise töö ja sunduse eest on tunnustanud Euroopa Inimõiguste Kohus. Ohvri õigus täpsele, erapooletule, tõhusale ja kiirele uurimisele on sellega seotud ning sellest peetakse paremini kinni, kui ohvri rolli kriminaalmenetluses tunnustatakse rohkem. Ohvri suuremast rollist kriminaalmenetluses võib tuleneda ka negatiivne mõju, kui see roll ohustab süüdistatava protsessuaalseid õigusi, eelkõige õigust õiglasele kohtulikule arutamisele (harta artikkel 47) ja kaitseõigust (harta artikkel 48). (Euroopa Liidu Nõukogu 2009: 4)

Raamotsuse ettepanek näeb ette, et raamotsuse kohaselt oleks karistatavad järgmised teod: isikute värbamine, transportimine, üleviimine, varjamine või vastuvõtmine, milleks kasutatakse ähvardusi, jõudu või muid sunnimeetodite vorme, inimröövi, kelmust, pettust, võimu või seisundi kuritarvitamist või teise isiku üle kontrolli omava isiku nõusoleku saavutamiseks raha või hüvitise võtmist või andmist ärakasutamise eesmärgil. Kaitsetu seisund on seejuures lahti seletatud järgmiselt: „Kaitsetu seisund ilmneb, kui isikul puudub reaalne või vastuvõetav alternatiiv väärkohtlemisele allumisele“. Ärakasutamine tähendab „vähemalt isiku kasutamist prostituudina või muid seksuaalse ärakasutamise vorme, sunniviisilist tööd või pealesunnitud teenuseid, orjust või muid samalaadseid tingimusi, sunnitööd, kerjamise või ebaseadusliku tegevusega seotud ärakasutamist või elundite eemaldamist“. Sarnaselt inimkaubandusvastase Euroopa Nõukogu konventsiooniga sätestab raamotsus ettepaneku, et inimkaubanduse ohvri nõusolek kavandatud või tegeliku ärakasutamisega ei ole tähtis, kui kasutatud on mõnd raamotsuses nimetatud (artikli 1 lõige 1) vahendit. Kui eelnimetatud tegu on seotud lapsega, käsitatakse seda karistatava inimkaubandusena isegi juhul, kui ühtegi raamotsuses (artikli 1 lõige 1) nimetatud vahendit ei ole kasutatud. (Euroopa Liidu Nõukogu 2009: 12)

Uued meetmed peaksid paremini tagama ohvrite abistamise ning looma tõsisemad meetmed nende vastu, kes on vastutavad laste seksuaalse kuritarvitamise ning nendega kauplemise eest, võttes arvesse kiiresti muutuvaid internetitehnoloogiaid. Uue raamotsuse ettepanek näeb ette järgmist:

1) Kuriteod

Ettepaneku järgi peaks iga liikmesriik tagama, et inimeste värbamine, transport, majutamine või vastuvõtt ähvarduste või sunni teel või muu sundusega ärakasutamise eesmärgil oleks karistatav.

2) Karistused

Nende kuritegude eest karistatakse vangistusega, maksimumkaristused ei ole väiksemad kui kas 6 aastat, 10 aastat, kui tegemist on raskendavate asjaoludega (näiteks kui tegemist on eriti abituis seisundis ohvriga), või 12 aastat, kui ohvri elu on asetatud ohtu või on kasutatud rasket vägivalda. Samuti võib võtta kriminaalvastutusele juriidilisi isikuid.

3) Menetlus

Politsei saab kasutada samu menetlustoiminguid kui organiseeritud kuritegevuse puhul – näiteks telefoni pealtkuulamine, elektrooniline jälitustegevus/jälgimine (*electronic surveillance*), pealtkuulamine ja varajälitus (*financial investigations*). Ettepaneku eesmärk on, et kurjategijad tabataks enne, kui nad on jõudnud kuriteo teises riigis toime panna. Kui kuritegu langeb mitme liikmesriigi jurisdiktsiooni piiridesse, teevad riigid Eurojusti kaudu koostööd selleks, et juhtida menetlusi ühes liikmesriigis.

4) Ohvrite kaitse

³³ Nõukogu direktiiv 2004/81/EÜ, 29. aprill 2004, elamisloa väljaandmise kohta pädevate asutustega koostööd tegevatele kolmandate riikide kodanikele, kes on inimkaubanduse ohvrid või kelle ebaseaduslikule sisserändele on kaasa aidatud, ELT L 261, 6.8.2004, lk 85.

³⁴ Nõukogu direktiiv 2004/80/EÜ, 29. aprill 2004, mis käsitleb kuriteohvritele hüvitise maksmist, ELT L 261, 6.8.2004, lk 15.

³⁵ ELT C 300, 11.11.2008, lk 42.

³⁶ Nõukogu raamotsus, 13. juuni 2002, Euroopa vahistamismääruse ja liikmesriikidevahelise üleandmiskorra kohta, EÜT L 190, 18.7.2002.

Liikmesriigid tagavad kriminaalmenetluse osana ohvritele vajaliku abi osutamise selleks, et lasta neil taastuda, pakkudes neile turvalist majutust, materiaalselt abi ja meditsiiniabi. Eriti abitus seisundis ohvrid saavad erilist abi, et hoida ära neile teisest kannatuste tekitamist kriminaalmenetluse käigus. Selleks tuleb hoiduda liigsetest eraelu kohta käivatest küsimustest ja korduvalt küsitlemisest ning kasutada audio-videoseadmeid, et vältida silmsidet ohvrite ja kurjategijate vahel. Ohvritel peab olema tasuta ligipääs õigusabile ja esindatusele rahalise hüvitise taotlemiseks ning vajaduse korral politsei kaitse.

5) Inimkaubanduse ennetamine

Kõik liikmesriigid peavad tegema kõik, et vähendada nõudlust, mis aitab kaasa ärakasutamise vormide levikule. Näiteks tuleb karistada tööandjaid, kes võtavad tööle kaubitsetud isikuid, ning kliente, kes ostavad seksuaalteenuseid inimkaubanduse ohvritelt. Samuti tuleb koolitada kõiki ametiisikuid, kes võivad kokku puutuda võimalike ohvritega (European Union/JHA 2009).

2.4. Euroopa Liidu tööandjate direktiiv³⁷

Ebaseadusliku sisserände vastu võitlemiseks võeti 21.01.2009 vastu parlamendi ja nõukogu direktiivi ettepanek, millega sätestatakse ebaseaduslikult riigis viibivate kolmandate riikide kodanike tööandjatele kohaldatavate karistuste ja meetmete miinimumnõuded. Direktiivi ettepaneku kohaselt keelatakse ebaseaduslikult riigis viibivate kolmandate riikide kodanike töötamine ja sätestatakse ühised miinimumnõuded karistuste ja meetmete suhtes, mida tuleb kohaldada liikmesriikides kõnealust keeldu rikkuvate tööandjate suhtes.

Artikli 9 lõike 1 punkt d hõlmab juhtumeid, kus ei ole esindatud kõik kolm inimkaubanduse elementi (tegevus, vahendid, eesmärk) korraga ja seetõttu ei oleks tegemist inimkaubanduse juhtumiga. Nimetatud sätet kohaldataks süüteo, mille puhul kolmandast riigist pärit ja ebaseaduslikult riigis viibiva isiku tööandja teab, et see kolmanda riigi kodanik on inimkaubanduse ohver, kuid ei ole kasutanud mingeid inimkaubanduse süüteo vahendeid, nagu sundi, pettust, isiku sõltuvust endast või mõnda muud vahendit.

2.5. OSCE³⁸

Euroopa Julgeoleku ja Koostöö Organisatsiooni (OSCE) otsusega nr 2/03 inimkaubanduse vastu võitlemise kohta³⁹ kiideti heaks OSCE tegevusplaan inimkaubanduse vastu võitlemiseks⁴⁰. Tegevusplaani eesmärk on varustada osalisriigid laiahaardeliste õigusaktidega, mis aitaksid neil täita inimkaubanduse vastase võitlemisega seotud kohustusi. Tegevusplaani teises peatükis sisalduv inimkaubanduse definitsioon rajaneb ÜRO Palermo protokollil artiklil 3:

Inimkaubandus tähendab isiku ekspluateerimiseks tema värbamist, vedamist, üleandmist, majutamist või vastuvõtmist, inimröövi toimepanemise või muul viisil jõu kasutamise või sellega ähvardamise, petmise, võimu kuritarvitamise või isiku abitu seisundi ärakasutamise või teist isikut kontrolliva isiku nõusoleku saavutamiseks makse tegemise või vastuvõtmise või muu hüvise pakkumise või vastuvõtmise või muu kuritarvituse teel. Ekspluateerimisena käsitletakse ka teiste isikute prostitueerimisele sundimist või muul viisil seksuaalset ärakasutamist, sunniviisilist tööd või teenistust, orjuses või sama laadi seisundis pidamist või elundi sunniviisilist eemaldamist.

OSCE poolehoid kõnesoleva definitsiooni vastu väljendub ka varasemas OSCE dokumendis: Viinis 2000 toimunud kohtumisel inimkaubanduse vastase võitluse jõupingutuste suurendamiseks tehtud otsuse nr 1 punktis 2 tervitatakse ÜRO üldassamblee poolt rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise ÜRO konventsiooni täiendava naiste ja lastega kaubitsemise ning muu inimkaubanduse ärahoidmise protokollil vastuvõtmist, samuti selles sisalduvat inimkaubanduse definitsiooni.

³⁷ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 18.06.2009 2009/52/EU, millega sätestatakse ebaseaduslikult riigis viibivate kolmandate riikide kodanike tööandjatele kohaldatavate karistuste ja meetmete miinimumnõuded.

³⁸ The Organization for Security and Co-operation in Europe.

³⁹ Decision No 2/03 Combating Trafficking in Human Beings. Arvutivõrgus: http://www.osce.org/documents/odhr/2003/12/2108_en.pdf või <http://www.coe.int/t/dq2/trafficking/campaign/Source/OSCE%20557.pdf> ???

⁴⁰ OSCE Action Plan to Combat Trafficking in Human Beings. Arvutivõrgus: http://www.osce.org/documents/mcs/2007/12/28630_en.pdf

2.6. ILO

Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni (ILO) deklaratsioonis sisalduvate töö rakendatavate aluspõhimõtete ja -õiguste neli tuumpõhimõtet on: a) ühinemisvabaduse ja kollektiivlääbirääkimise õiguse tõhus tunnustamine; b) sunniviisilise või kohustusliku töö kõigi vormide kõrvaldamine; c) laste töö kaotamine ja d) diskrimineerimise kõrvaldamine töö ja kutseala suhtes. Kõnealune deklaratsioon rajaneb kaheksal konventsioonil, millest kaks on kõige tihedamini seotud Palermo protokolliga (nr 29 – sunniviisilise või kohustusliku töö konventsioon ja nr 182 – lapsele sobimatu töö keelustamise ja selle likvideerimiseks viivitamatute meetmete võtmise kohta).⁴¹

Riigid, mis ratifitseerivad konventsiooni nr 29, kohustuvad võimalikult lühikese aja jooksul lõpetama sunniviisilise või kohustusliku töö kasutamise kõigis selle vormides (konventsiooni art 1 lg 1). Mõiste „sunniviisiline või kohustuslik töö“ on defineeritud kui igasugune töö või teenistus, mida nõutakse mis tahes isikult ükskõik missuguse karistusega ähvardades ja milleks see isik ei ole ennast vabatahtlikult pakkunud (art 2 lg 1). Konventsiooni osapoolteks olevad riigid peavad tagama, et sunniviisilise või kohustusliku töö ebaseaduslik nõudmine peab olema kriminaalkorras karistatav ja et seadusega ettenähtud karistused oleksid tõepoolest vastavad ja neid rakendatakse täpselt (art 25). Konventsioon nr 182 nõuab, et iga ratifitseeriv riik võtaks vastu efektiivseid meetmeid, et tagada viivitamata lapsele sobimatu töö keelustamine ja selle likvideerimine.⁴²

2.7. Inimkaubanduse ohvrid

Inimkaubanduse peamine põhjus on kahtlemata sotsiaalne kaitsetus. Kaitsetus tuleneb majanduslikest ja sotsiaalsetest teguritest, nagu vaesus, sooline diskrimineerimine, relvastatud konfliktid, koduvägivald või probleemne perekond, ning isiklikest teguritest, nagu vanus, terviseseisund või puue. Nimetatud kaitsetut seisundit kasutavad ära organiseeritud kuritegevuse võrgustikud, et hõlbustada rännet ja selle tulemusena kasutada inimesi julmalt ära, rakendades jõudu, ähvardusi, sundi või mitmeid muid kuritarvitamise vorme, nagu võlaorjus. (Euroopa Liidu Nõukogu 2009: 2) Lisaks sotsiaalsele kaitsetusele on inimkaubanduse kui kuriteoliigi põhjuseks sellest saadav tulu (organiseeritud kuritegevus), tööjõu puudus, majanduslik ebavõrdsus, sotsiaalne diskrimineerimine jms.

Ohvrite identifitseerimine

Inimkaubanduse vastases tegevuses on üheks peamiseks ülesandeks jäänud igat liiki inimkaubanduse ohvrite identifitseerimine, kuna asjasse seotud osapooled (nt õiguskaitseseorganite töötajad, korra- ja meditsiinitöötajad jne) pole alati võimelised inimkaubanduse ohvreid ära tundma. Sageli ei kasutata olemasolevaid võimalusi inimkaubanduse ohvrite kindlakstegemiseks, kuna korra- ja meditsiinitöötajatel – politseinikel, tööinspektoritel, piirivalvetöötajatel, migratsioonitöötajatel –, ei ole küllalt teadmisi ega oskusi ohvrite tuvastamiseks (ICMPD 2007: 6, ILO 2005, Interpol 2007, ptk 3). Samas peavad needsamad ametnikud tulema toime igasuguste inimkaubanduse juhtumite menetlemise küsimustega esimestel tundidel, kuni uurijad on kohale jõudnud ja juhtumi üle võtavad. See tähendab, et korra- ja meditsiinitöötajad (*frontline officials*) vastutavad sageli selliste kriitiliste ülesannete täitmise eest nagu ohvri turvalisuse kindlustamine, tõendite säilitamine, kahtlustatavate kinnipidamine (Gallagher & Holmes 2008: 326).

Sageli ei näe ohvrid ennast ohvritena, pigem peavad nad ennast inimesteks, kellel ei ole muud valikut kui teha seda, mida neilt nõutakse. Kaubitsejad kasutavad mitmesuguseid värbamismeetodeid, mis aja jooksul muutuvad ja arenevad. Inimrööv on tänapäeval suhteliselt ebatavaline, sageli tugineb värbamine isiku soovile migreeruda või leida hästi tasustatud töö. Kaubitsejad kasutavad ära ohvri pettumist madalas palgas ja piiratud töövõimalustes või ka perekondlikku kriisi, nagu haigestumine, ootamatu võlg, surm perekonnas või muu hädaolukord (Surtees 2008: 50).

Kaubitsejad on ohvreid käsitledes üha professionaalsemad, suhtudes neisse kui kaupa. Nad pööravad üha rohkem tähelepanu ohvrite kohtlemisele, st kasutavad vähem vägivalda, maksavad väikest tasu ning võimaldavad paremaid elamis- ja töötamistingimusi (Surtees 2008: 48-49). Kuna inimkaubanduse ohvrid usuvad, et neid aitavad needsamad inimesed, kes tegelikult neid ära

⁴¹ ILO Action Against Trafficking in Human Beings 2008

Kättesaadav: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---declaration/documents/publication/wcms_090356.pdf

⁴² Ibid. lk 7.

kasutavad, põhjustab tegelikult olukorrast arusaamisele jõudmine suuri psüühilisi kannatusi (Aghatise 2004: 1131).

Peamised viisid, mida kaubitsejad kasutavad ohvrite kontrollimiseks, on nende reisi- ja isikut tõendavate dokumentide äravõtmine, ähvardamine politseisse pöördumisega (ohvrite suhtes), seksuaalne ärakasutamine, vägivallega ähvardamine või tegelik füüsiline vägivald, isoleerimine, väljapressimine (Schauer & Wheaton 2006 in Wilson & Dalton 2008: 303). Naised, kes lõpuks lahkuvad seksitööstusest, teatavad sageli, et majanduslikud vajadused ning kaubitsejate ähvardused ei lubanud neil varem lahkuda (Wilson & Dalton 2008: 303).

Õiguskaitseorganite töötajad, teenusepakkujad ja tööjõuturu organisatsioonid ei ole saanud piisavalt koolitust selles valdkonnas ega ole tihti teadlikud sellest, et mõned tööjõuga seotud olukorrad tähendavad ärakasutamist või tulenevad inimkaubandusest. Kaubitsetud inimesed, keda tavaliselt hoitakse range kontrolli all ja teistest eraldatuna, ei suuda sageli otsida abi ega soovi seda teha, kuna kardavad vangistajate kättemaksu või muude asutuste ebasoodsat suhtumist. Seega identifitseeritakse selliseid inimesi harva raske kuriteo ohvritena. Selle asemel saadetakse nad sageli riigist välja kui ebaseaduslikud ja/või ebaõigete dokumentidega immigrandid ning neile ei võimaldata ligipääsu õigusabile ega kaitsele ja muule abile (OSCE 2008: 21-22).

Ohvrite koostöö õiguskaitseorganitega

Kõige sagedasem väljakutse, millega õiguskaitseorganite töötajad inimkaubanduse juhtumite menetlemisel silmitsi seisavad, on puudulik koostöö ohvritega (Farrell *et al.*, 2007 in Wilson & Dalton 2008: 307). Asjaolu, et harva jätkub uurimine ilma ohvripoolse koostööta (USGAO 2007a: 2), on veel üks praktiline põhjus, miks pidada oluliseks kiiret ja täpset ohvrite identifitseerimist. Nende menetluste arv, kus on tuginetud ohvrite ütlustele, on suurenenud näiteks Itaalias ja Ühendkuningriigis (USDOS 2008), kus ohvrite identifitseerimisega seotud tegevused on lisatud korrakaitsetöötajate koolitusprogrammi, mille üks osa on ka hädaolukorras abistamise ja toetamise õpetamine (Gallagher & Holmes 2008: 329).

Jätkuv inimkaubanduse ohvrite kohtlemine menetluse vahenditena põhjustab seda, et ohvrid ei ole nõus asutustega koostööd tegema (Goodey 2003: 424). Seepärast kasutatakse nüüd näiteks juhul, kui lapsed või täiskasvanud annavad ütlusi seksuaalse väärkohtlemise asjades, kohtusaalis sageli sirme haavatavate ohvrite kaitseks või võimaluse korral tehakse videoülekandeid kohtusaali ja muu tunnistajaruumi vahel.

Kaubitsetud naistel võivad olla mitte ainult ebaadekvaatsed teadmised oma ärakasutajate kohta, vaid nad võivad ka keelduda ütluste andmisest muul põhjusel, eelkõige enda ja oma perekonna turvalisuse tõttu (Goodey 2003: 423-424). Teoreetiliselt on mõne EL-i liikmesriigi õigusaktide kohaselt võimalik eriti haavatavate tunnistajate kaitseks muuta nende identiteeti ja aadressi olulisemate juhtumite puhul. Tegelikult ei taga piiratud ressursid ning mitme Euroopa Liidu riigi väiksus (nii rahvaarvu kui territooriumi poolest) ka kõige keerukamate pingutuste tulemuslikkust tunnistajakaitse tagamiseks (*ibid.*: 424).

Aastate jooksul on rahvusvaheline õigus, poliitika ja praktika hakanud loobuma kaubitsetud isikute vahi alla võtmisest või nende suhtes menetluse alustamisest kuritegudes, mis nad on toime pannud otseselt tulenevalt sellest, et neid on kaubitsetud (inimkaubandusvastane Euroopa Nõukogu konventsioon 2005, art 26, UN Trafficking Principles and Guidelines 2002). Kaubitsetud inimestele tuleks tagada ja pakkuda esmast abi, kuna nad on kuriteo ohvri seisundis, olles eriti haavatavad või avatud kättemaksule, ning nende koostöövalmidus on tavaliselt kriminaalmenetluse seisukohast väga tähtis. Veelgi hapram on põhimõte, et ohvrite suhtes ei tohiks menetlust alustada kuritegudes, mis nad on toime pannud oma staatuse tõttu, ning nad peaksid oma turvalisuse ja heaolu tagamiseks naasma kodumaale (Gallagher & Homes 2008: 320). Selle põhimõtte eesmärk ei ole kaitsta inimkaubanduse ohvreid, kes võivad olla toime pannud teisi, mitte ohvri seisundiga seotud kuritegusid, puutumatusena – sellistel juhtudel peab olema menetluse alustamine reaalne valik (Gallagher & Holmes 2008: 331). Oluline on, et inimkaubanduse ohvritega tegeldes oleksid laste huvid igal juhul ülimalikud. See põhimõte peab olema formaalselt integreeritud riigi lapsohvritega tegelemise protseduuridesse ja juhistesse (lapse õiguste konventsioon 1990, inimkaubandusvastane Euroopa Nõukogu konventsioon 2005, art 28, UN Trafficking Principles and Guidelines 2002).

Ohvrite abistamine

Reageerides inimkaubanduse juhtumitele, peaks kriminaalõigussüsteem arvesse võtma, et inimkaubanduse ohvrid on tavaliselt saanud traumaatilisi kogemusi, ning neil peaks olema õigus inimlikule ja väärikale kohtlemisele (Gallagher & Holmes 2008: 330). Sageli on inimkaubitsejad olnud ise varem inimkaubanduse ohvrid. Näiteks mitmed Moldovas süüdi mõistetud kaubitsejad olid ise algselt olnud inimkaubanduse ohvrid. Ühel juhul mõisteti 10 aastaks vangi naine, keda oli 3 aastat ära kasutatud (Surtees 2008: 45).

Riigi õigusraamistik peaks tagama kõigile ohvritele sõltumata nende seotusest mis tahes õigusprotsessiga õiguse saada kohe abi ja kaitset. Riik peaks ohvrile tagama kohe füüsilise kaitstuse (täiendava kahju ärahoidmiseks) (inimkaubandusvastane Euroopa Nõukogu konventsioon 2005, art 10, 12; UNODC 2004: 285, UN Organized Crime Convention 2000, artikkel 25, UN Trafficking Protocol 2000, art-d 6, 9). Ohvritele peaks olema tagatud ka info neile kättesaadavate õigusabivõimaluste kohta, sealhulgas nende õiguste ja vabaduste kohta, mis neil on tunnistajana selle riigi kriminaalõigussüsteemis, kus nad parasjagu asuvad. (Inimkaubandusvastane Euroopa Nõukogu konventsioon 2005, art 12, UNODC 2004: 284-85, UN Trafficking Protocol 2000, art 6). Kuigi kodanikuühiskonna organisatsioonid on sageli olulised partnerid või vahendajad sellise abi osutamisel (UNODC 2006b: 98-99), vastutab ikkagi riik ohvrite heaolu ja turvalisuse eest.

Riiklikud õiguskaitseorganid peaksid saavutama sellise olukorra, kus inimkaubanduse ohvreid nähakse olulise ressursina ning neile tagatakse kaitse ja hüved, mida nad vajavad selleks, et osaleda kaubitsejate suhtes algatatud menetlustes (Gallagher & Holmes 2008: 332). Riik peaks tegema kõik olemasolevate ressursside piires või muul moel tagama kaitse ohvritele, kes osalevad kriminaalmenetluses (inimkaubandusvastane Euroopa Nõukogu konventsioon 2005, art 28). Ohvriabi ja kaitse peab ulatuma ka kohtumenetluse faasi. Arusaadavalt on inimkaubanduse ohvrid tunnistusi andes tõrksad, kui meedia on nad tuvastanud või kui nad peavad avalikus kohtusaalis, sageli kaubitseja silme all rääkima isiklikest traumaatilistest kogemustest (Gallagher & Holmes 2008: 333). Tõenäoliselt kuuluvad kasulike meetmete hulka otsetunnistuste andmise asemel alternatiivvõimalused, mis peaksid silmas tunnistaja identiteedi kaitsmist, tema privaatsuse ja väärikuse säilitamist, näiteks videoülekuulamine, kinnine istung või tunnistaja varjamine (katte, sirmiga) (ICMPD 2007: 99-104, UNODC 2006b: 96-98), kokkuleppe- või kiirmenetlus ning tasuta õigusnõustamise pakkumine (Interpol 2007). Kõige heldemad võimalused on sellised, kus koostööd tegema nõustunud inimkaubanduse ohvrid saavad pärast järelemõtlemisaega (*reflection period*) elamisloa (*residence permit*). Selline lähenemine, millega tuli välja kõigepealt Euroopa Liit (nõukogu direktiiv 2004/81/EÜ), on nüüdseks saanud Euroopas õiguslikuks standardiks (inimkaubandusvastane Euroopa Nõukogu konventsioon 2005, art 13). Eestis on välismaalaste seaduse kohaselt alates 2007. aastast samuti kolmandatest riikidest pärit inimkaubanduse ohvritele ette nähtud 30-60 päeva järelemõtlemisaega ning võimalik saada kuni üheks aastaks elamisloa, mida võidakse pikendada (vt peatükk 1.1.2).

3. Inimkaubandusalased õigusaktid teistes riikides

Käesolevas peatükis on kirjeldatud mitmete riikide näitel, kes on ratifitseerinud ÜRO Palermo protokollini ning osaliselt allkirjastanud või ratifitseerinud inimkaubanduse vastase Euroopa Nõukogu konventsiooni, kuidas viia siseriiklik seadusandlus kooskõlla rahvusvaheliste nõuetega, lähtuvalt endale võetud rahvusvahelistest kohustustest ning konkreetse riigi eripärast. Lähemalt vaadeldakse Soome, Rootsi, Ühendkuningriigi, Norra, Läti, Leedu, Saksamaa, Itaalia, Belgia, Austria ja Prantsusmaa näiteid.

Riikide lähenemise inimkaubanduse kriminaliseerimisele võib jagada kaheks: riigid, kes on loonud eraldi inimkaubanduse vastase seaduse (nt ÜK, USA) ning riigid, kes on täiendanud inimkaubanduse kuriteoga olemasolevaid karistusseadustikke. Mõned riigid – nagu näiteks Saksamaa – on eraldiseisvate koosseisudena kriminaliseerinud erinevad inimkaubanduse liigid (inimkaubandus seksuaalse ekspluateerimise eesmärgil ja inimkaubandus sunnitöö eesmärgil).

3.1. Teiste riikide näited

Allolevas ülevaates võrreldakse teiste riikide seadustes kajastuvate inimkaubanduse definitsioonide vastavust peamiste rahvusvaheliste konventsioonide definitsioonidele. Samuti antakse ülevaade riikide inimkaubandusalastest õigusaktidest, eelkõige inimkaubanduse kriminaliseerimisest.

3.1.1. Soome

Soome võttis vastu ÜRO Palermo protokollini 7. septembril 2006. Inimkaubandus on Soomes seadusega keelatud alates 2004. aastast⁴³. Suur osa Soome inimkaubanduse ohvritest on pärit Venemaalt. Suureneb Hiinast ja Taist pärit naiste osakaal.⁴⁴

Inimkaubanduse koosseis on Soome karistusseadustiku 25. peatüki (vabadusevastased süüteod) 3. jaos. Kuritegu on karistatav nelja kuni kuue aasta pikkuse vangistusega. Inimkaubanduse eest raskendavatel asjaoludel on võimalik mõista kahe kuni kümne aasta pikkune vangistus.

Inimkaubandus. 25. peatükk, 3. jagu

(1) Isikut, kes

- 1) kasutades ära teise isiku sõltuvat või kaitsetut seisundit,
- 2) pettes või kuritarvitades tema valduses olevat teavet teise isiku kohta,
- 3) makstes tasu isikule, kellel on teise isiku üle võim, või
- 4) võttes vastu sellist tasu,

saavutab võimu teise isiku üle, värbab, veab, transpordib, võtab vastu või annab üle teise isiku karistusseadustiku 20. peatükis sätestatud seksuaalse ekspluateerimise või samasuguse kuritarvitamise eesmärgil, sunnitöö või muul alandaval eesmärgil, organi või kudede eemaldamise eesmärgil rahalise kasu saamiseks, karistatakse inimkaubanduse eest nelja kuni kuue aastase vangistusega.

(2) Isikut, kes võtab kontrolli teise alla 18-aastase isiku üle või värbab, veab, transpordib, võtab vastu või majutab sellist isikut lõikes 1 kirjeldatud eesmärkidel, karistatakse inimkaubanduse eest ka sellisel juhul, kui ei ole kasutatud ühtegi punktis 1 nimetatud vahendit.

(3) Inimkaubanduse katse on karistatav.

Inimkaubandus raskendavatel asjaoludel (*aggravated trafficking in human beings*). 25. peatükk, 3a. jagu

(1) Kui inimkaubanduse käigus

- 1) on kasutatud 3. jaos sätestatud vahendite asemel või lisaks neile vägivalda, ähvardusi või pettust,
- 2) on isikule kas tahtlikult või raske hooletuse tõttu tekitatud raske kehaline vigastus, tõsine haigus või ta on asetatud eluohtlikku olukorda või põhjustatud muu samasugune eriti raske kannatus,

⁴³ <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1889/en18890039.pdf> (09.12.2008).

⁴⁴ <http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2007/100558.htm> (18.02.2009).

3) on tegu pandud toime alla 18-aastase lapse suhtes või isiku suhtes, kelle enesekaitse võimalused olid oluliselt vähendatud,

4) on tegu pandud toime organiseeritud kuritegevuse raames 17. peatüki § 1a lg 4 mõistes ja hinnates kõiki asjaolusid on tegemist raskendavatel asjaoludel toime pandud teoga, siis karistatakse teo toimepanijat inimkaubanduse eest raskendavatel asjaoludel kahe- kuni kümneaastase vangistusega.

(2) Isikut, kes orjastab või hoiab teist isikut sunnitöö tingimustes, transpordib või kaupleb orjadega, karistatakse samuti inimkaubanduse eest raskendavatel asjaoludel, kui hinnates olukorda tervikuna selgub, et tegemist on raskendavatel asjaoludel toime pandud teoga.

(3) Sellise teo katse on karistatav.

Inimkaubandust käsitlevad õigusaktid kehtivad Soomes alates 2004. aastast.

Esimene inimkaubandust puudutav kohtuprotsess toimus 2006. aasta suvel, kohtuotsus kaevati edasi. Kõrgema astme kohus ei muutnud alamastme kohtus kupeldamise ja inimkaubanduse kohtuasjas tehtud otsust ega selle tõlgendusi. Arengupuudega naist prostitutsioonile ahvatlenud kohtualused mõisteti süüdi inimkaubanduses. Teised kinnipeetud mõisteti süüdi jõhkras kupeldamises, sest nad olid ähvardanud ohvreid vägivallega, piiranud nende liikumisvabadust, sidunud võlgadega jm. Samas ei pidanud kohus selliseid tegusid inimkaubanduse tunnustele vastavaks (Roth 2008).

Teine inimkaubanduse juhtum oli menetluses 2008. a suvel, kui inimkaubanduse kahtlustusega vahistati 21-aastane eestlane. Kahtlustuse kohaselt oli isik vägisi Eestist Soome sõidutanud ning seal seksuaalteenuseid osutama sundinud noore eesti naise. Lühikese perioodi (kuni 3 nädalat) jooksul oli naisel ligikaudu 120 klienti, kellest ligi 40-le esitati süüdistus (Eesti Ekspress 2008). Helsingi ringkonnakohus mõistis kaks eestlast seksuaalteenuste vahendamise eest kümneks kuuks tingimisi vangi. Lisaks määrati kahele soomlasele trahv seksuaalse kuritarvitamise eest. Süüdistaja nõudis alguses eestlastele karistust inimkaubanduse eest või alternatiivina seksuaalteenuste vahendamise eest (vt ka ptk 1.2).⁴⁵

3.1.2. Rootsi

1. juulil 2002 jõustus Rootsis inimkaubandust seksuaalse eksploateerimise eesmärgil kriminaliseeriv õigusakt. 1. juulil 2004 ratifitseeris Rootsi ÜRO Palermo protokoll ja viis oma seadused sellega kooskõlla, kriminaliseerides kõik inimkaubanduse liigid, sealhulgas riigisisese inimkaubanduse ja näiteks tööjõu eksploateerimise ja organidoonorluse eesmärgil toimuva inimkaubanduse.⁴⁶

Rootsi karistusseadustik sätestab:

Inimkaubandus. 4. peatükk, 1.a jagu

Isik, välja arvatud esimeses jaos nimetatud juhul⁴⁷, kes ebaseadusliku jõu kasutamise või pettuse teel või kasutades ära teise isiku abitud seisundit või mõne muu kuritarvituse teel värbab, transpordib, majutab, võtab vastu või mõne muu meetme abil saab võimu teise isiku üle eesmärgiga:

1) jätta ta 6. peatüki jaos 1, 2, 3 või 4 kirjeldatud kuritegude ohvriks⁴⁸, eksploateerida või kasutada teda seksuaalse ärakasutamise eesmärgil,

2) eksploateerida teda sõjateenistuse, sunnitöö või mõne muu sellise kohustuse täitmise eesmärgil,

3) eksploateerida teda organite eemaldamise eesmärgil või

4) eksploateerida teda mõnel muul viisil, mis tekitab abitus seisundis isikule kannatusi, mõistetakse süüdi inimkaubanduses ning teda karistatakse kahe- kuni kümneaastase vangistusega.

Sama kohaldatakse isikule, kes paneb toime järgmise teo punktis 1 kirjeldatud eesmärgil:

1) annab kontrolli isiku üle edasi teisele isikule või

2) võtab kontrolli isiku üle teiselt isikult.

Isik, kes paneb toime esimeses punktis kirjeldatud teo alla 18-aastase isiku suhtes, mõistetakse inimkaubanduses süüdi isegi juhul, kui ta ei kasutatud ühtegi eelnimetatud keelatud vahendit.

Rootsi seadustes on olemas ka eraldiseisev kupeldamise koosseis. Kupeldamine (prostitutsiooni vahendamine) on sätestatud karistusseadustiku 6. peatüki 8. ja 9. jaos: isik, kes aitab kaasa või

⁴⁵ http://www.delfi.ee/news/paevauudised/110_112/article.php?id=20478910 (28.11.2008).

⁴⁶ <http://www.altlawforum.org/Resources/sexwork/110ab985.pdf>

⁴⁷ Peatükk 4, jagu 1. Inimrõöv.

⁴⁸ Rootsi karistusseadustik, peatükk 4, jaod 1, 2, 3 ja 4.

süüdsusetult majanduslikult kasutab ära seksuaalseid suhteid, mille eest on maksnud teine isik, mõistetakse süüdi kupeldamise eest ning karistuseks on maksimaalselt neli aastat. Kui juhtum on eriti tõsine, on põhjara kupeldamise (*gross procuring*) eest ette nähtud kahe- kuni kuueaastane vangistus.

3.1.3. Ühendkuningriik

Ühendkuningriik ratifitseeris ÜRO Palermo protokolli 9. veebruaril 2006. Arutelud ja debadid inimkaubanduse üle tekkisid ÜK avalikkuses hiljem kui näiteks Hollandis, seda peamiselt „avaliku tüütuse“ (*public nuisance*) diskursuse tõttu. Samas ajendasid selle teema tõstatamist avalikes aruteludes kaks tegurit: Euroopa ja rahvusvahelise õiguse direktiivid ning suurenev asüülitaotlejate ÜK-sse saabumise probleem (Kantola & Squires 2004: 86). Samuti ei ole ÜK vaba laste kaubanduslikul eesmärgil seksuaalse ärakasutamise probleemist. Nende juhtumite kohta ei ole täpseid andmeid, kuid poliitsei teatab regulaarselt briti ja mittebriti lastest, kes töötavad seksitööstuses. Hinnanguliselt on ÜK-s ligikaudu 5000 lapsest seksitöötajat, kellest 75% on tüdrukud⁴⁹. Teisisõnu, kaubitsemine on probleem nende jaoks, kes peavad tegelema ÜK-sse saabuvate lastest asüülitaotlejatega (Kantola & Squires 2004:87).

2002. aastal lisati kodakondsus-, immigratsiooni- ja varjupaigaseadusesse (*Nationality, Immigration and Asylum Act*) esimene inimkaubandust puudutav säte. Seda peamiselt selleks, et edendada tugevamat kontrolli ja suuremat avalikkuse kindlustunnet immigratsioonisüsteemis. Paragrahviga 145 loodi kriminaalkuritegu (karistatav kuni 14-aastase vangistusega): isiku transpordi korraldamine väljastpoolt ÜK-d või ÜK-s, et kontrollida isiku prostitutsiooni. Seda sätet asuti kohe kritiseerima, kuna see lõi seose prostitutsiooni ja inimkaubanduse vahele, kuna ÜRO lähenemisviisil oli (vähemalt osaliselt) laiem eesmärk. Seega oli sätte puuduseks, et see toimis pigem prostitutsioonivastase, mitte inimkaubanduse vastase meetmena (Munro 2005: 101). Seksuaalkuritegude seadus (*Sexual Offence Act, 2003*) sisaldab inimkaubanduse koosseisu, kui see toimub seksuaalse ekspluateerimise eesmärgil. Struktuurilt on seksuaalkuritegude seaduses sisalduv koosseis identne kodakondsus-, immigratsiooni- ja varjupaigaseaduses oleva koosseisuga, kuid seksuaalkuritegude seaduse definitsioon on laiem ja hõlmab rohkem süütegusid.

Seksuaalkuritegude seadus (2003)

57. Kaubitsemine Ühendkuningriiki seksuaalse ekspluateerimise eesmärgil

(1) Isik paneb toime süüteo, kui ta tahtlikult korraldab või kergendab teise isiku (B) saabumist Ühendkuningriiki ja kas

(a) kavatseb pärast saabumist teha isikuga B midagi, mis igal pool maailmas toimepanduna toob kaasa asjakohase süüteovastutuse, või

(b) usub, et keegi kolmas isik tõenäoliselt teeb B-ga pärast B saabumist midagi, mis igal pool maailmas toimepanduna toob kaasa asjakohase süüteovastutuse.

(2) Isikut, kes on süüdi selles jaos sätestatud süüteos, karistatakse:

(a) lihtmenetluses (*summary conviction*) süüdimõistmise korral kuni kuue kuu pikkuse vangistusega, rahatrahviga mitte rohkem kui seaduses ettenähtud maksimummäär või mõlemaga;

(b) süüdistusakti alusel süüdimõistmisel kuni 14-aastase vangistusega.

58. Kaubitsemine Ühendkuningriigi piires seksuaalse ekspluateerimise eesmärgil

(1) Isik paneb toime süüteo, kui ta tahtlikult korraldab või kergendab teise isiku (B) reisimist Ühendkuningriigi piires ja kas

(a) kavatseb teha isikuga B reisi ajal või pärast seda midagi, mis igal pool maailmas toimepanduna toob kaasa asjakohase süüteovastutuse, või

(b) usub, et keegi kolmas isik tõenäoliselt teeb B-ga reisi ajal või pärast seda midagi, mis igal pool maailmas toimepanduna toob kaasa asjakohase süüteovastutuse.

(2) Isikut, kes on süüdi selles jaos sätestatud süüteos, karistatakse:

(a) lihtmenetluses kuni kuue kuu pikkuse vangistusega, rahatrahviga mitte rohkem kui seaduses ettenähtud maksimummäär või mõlemaga;

(b) süüdistusakti alusel süüdimõistmisel kuni 14-aastase vangistusega.

⁴⁹ http://www.unicef.org.uk/unicefuk/policies/policy_detail.asp?policy=8 (18.02.2009).

59. Kaubitsemine väljapoole Ühendkuningriigi piire seksuaalse ekspluateerimise eesmärgil
- (1) Isik paneb toime süüteo, kui ta tahtlikult korraldab või kergendab teisi isiku (B) lahkumist Ühendkuningriigist ja kas
- (a) kavatseb teha isikuga B pärast tema lahkumist midagi, mis igal pool maailmas toimepanduna toob kaasa asjakohase süüteovastutuse või
- (b) usub, et keegi kolmas isik tõenäoliselt teeb B-ga pärast tema lahkumist midagi, mis igal pool maailmas toimepanduna toob kaasa asjakohase süüteovastutuse.
- (2) Isikut, kes on süüdi selles jaos sätestatud süüteos, karistatakse:
- (a) lihtmenetluses kuni kuue kuu pikkuse vangistusega, rahatraviga mitte rohkem kui seaduses ettenähtud maksimummäär või mõlemaga;
- (b) süüdistusakti alusel süüdimõistmisel kuni 14-aastase vangistusega.

Seaduses antud seletuse kohaselt mõeldakse "asjakohase süüteo" all samas seaduses olevaid seksuaalkuritegusid ja eriseadustes sätestatud süütegusid (puudutavad lastekaitset).

Jätkuv tähelepanu koondamine seksuaalse ekspluateerimise eesmärgil toimuvale inimkaubandusele marginaliseeris teistel eesmärkidel toimuva inimkaubandus. Vaatamata ÜK kohustustele seoses ÜRO Palermo protokoll ja EL-i inimkaubanduse raamotsusega välistas ÜK inimkaubanduse kuriteo määratlus igasuguse pühendumise inimkaubanduse ohvrite abistamisele selles, mis puudutas immigrandi seisundit, ohvritele teenuste osutamist või inimõiguste kaitset (Munro 2005: 101).

2004. aastal jõustus varjupaiga- ja immigratsiooniseadus (Asylum and Immigration Act, 2004), mis kriminaliseerib inimkaubanduse muul kui seksuaalsel eesmärgil ekspluateerimisenä.

Varjupaiga- ja immigratsiooniseadus

19. peatükk

4. osa. Inimkaubandus ekspluateerimise eesmärgil

- (1) Isik paneb toime süüteo, kui ta korraldab või kergendab teise isiku ("reisija") saabumist Ühendkuningriiki
- (a) eesmärgiga ekspluateerida reisijat Ühendkuningriigis või kuskil mujal või
- (b) uskudes, et keegi teine tõenäoliselt ekspluateerib reisijat Ühendkuningriigis või kuskil mujal.
- (2) Isik paneb toime süüteo, kui ta korraldab või kergendab Ühendkuningriigi piirides sellise isiku ("reisija") liikumist, kelle kohta usub olevat toime pandud esimeses jaos kirjeldatud süütegu, ja
- (a) kavatseb ekspluateerida reisijat Ühendkuningriigis või
- (b) usub, et keegi teine tõenäoliselt ekspluateerib reisijat Ühendkuningriigis või kuskil mujal.
- (3) Isik paneb toime süüteo, kui ta korraldab või kergendab isiku ("reisija") lahkumist Ühendkuningriigi territooriumilt
- (a) eesmärgiga ekspluateerida reisijat väljaspool Ühendkuningriiki või
- (b) uskudes, et keegi teine tõenäoliselt ekspluateerib reisijat väljaspool Ühendkuningriiki.
- (4) Selle osa mõistes ekspluateeritakse isikut ainult, kui
- (a) isik on selliste tegude ohver, mis on vastuolus inimõiguste konventsiooni artikliga 4 (orjastamine ja sunnitöö),
- (b) isikut julgustatakse tegema, temalt nõutakse või oodatakse tegusid, mille tagajärjel kas tema ise või keegi teine paneb toime süüteo, mis on kvalifitseeritav süüteona inimorgani siirdamise seaduse (Human Organ Transplants Act 1989) alusel või Põhja-Iirimaa inimorgani siirdamist reguleeriva määruse alusel [Human Organ Transplants (Northern Ireland) Order 1989],
- (c) isikut sunnitakse, ähvardatakse või petetakse eesmärgiga ahvatleda teda
- (i) pakkuma mitmesuguseid teenuseid,
- (ii) pakkuma teisele isikule ükskõik milliseid hüvesid või
- (iii) võimaldama teisel isikul ükskõik milliste hüvede saamist;
- (d) isikult nõutakse või teda veendakse panema toime mingeid tegusid ja isikult nõutakse või teda veendakse, kuna
- (i) ta on vaimse või füüsilise puudega või haige, ta on laps või tal on perekondlik suhe isikuga ja

- (ii) juhul kui ta poleks haige, puudega või laps või puuduks mainitud perekondlik suhe, oleks isik tõenäoliselt keeldunud nõudmisest või pidanud veenmisele vastu.
- (5) Isikut, kes on süüdi selles jaos sätestatud süüteo, karistatakse
 - (a) süüdistusakti alusel süüdimõistmisel kuni 14-aastase vangistusega või rahatrahviga või mõlemaga või
 - (b) lihtmenetluse korral kuni 12 kuu pikkuse vangistusega, rahatrahviga mitte rohkem kui seaduses ettenähtud maksimummäär või mõlemaga.

Kuigi ükski ÜK inimkaubanduse säte (kuni 2005. aastani) ei viidanud eraldi naise nõusolekule (*consent*), on nende sätete sõnastuse põhjal selge, et rõhk oli asetatud ohvri ärakasutamisele. Sätetes ei olnud kirjas, et kaubitsetud isikut oleks sunnitud või petetud värbamisel, transpordil või prostitutsiooniga tegelemisel. Pigem oli piisav, et isikut oli transporditud ning et transportimise motivatsiooniks oli see, et isikud töötaksid prostituutidena. See, mis tähendab inimkaubanduses taunitav, ei olnud kontrollimine sunni teel, vaid pigem lihtsalt ärakasutamine prostitutsioonitegevuses endas (Munro 2005: 103).

2007. aastal muudeti ÜK seksuaalkuritegude seadust (Sexual Offences Act 2003, jõustus 12. veebruaril 2007), mille alusel võib arestida või kinni pidada sõidukeid, laevu ja õhusõidukeid, mida on kasutatud seksuaalse eksploatimise eesmärgil inimkaubanduseks.

ÜK-s soovitakse inimkaubandusvastase tegevusplaani kohaselt täiendada inimkaubanduse kuritegude osas piiriseadust lähtuvalt seksuaalkuritegude seadusest (2003) ning varjupaiga- ja immigratsiooniseadusest (2004) tagamaks, et kuriteod, mis on toime pandud pärast seda, kui isik saabub ÜK-sse, kuid varem, kui ta on riiki sisenenud, oleksid kaetud nende süüteo koosseisudega (UK Action Plan on Tackling Human Trafficking 2007).

3.1.4. Norra

Norra ratifitseeris ÜRO Palermo protokoll 23. septembril 2003. Inimkaubandus on kriminaliseeritud alates 2003. aastast (§ 224. Inimkaubandus). Inimkaubanduse kui kuriteo määratlus katab prostitutsiooni, sunnitöö (ka kerjamise) ja organikaubanduse. Inimkaubandus organite eemaldamiseks on reguleeritud nii karistusseadustikus (paragrahv 224) kui ka jaos 10a transplantatsiooni seaduses (Transplantation Act).

Paragrahv 224

Isikut, kes jõu ja ähvarduste mõjul, kuritarvitades teise isiku kaitsetut seisundit või kasutades teisi ebasüüdsaid meetodeid, eksploateerib teist isikut:

- a) prostitutsiooni või muu seksuaalse ärakasutamise eesmärgil,
- b) sunnitöö eesmärgil,
- c) välisriigis sõjateenistuse eesmärgil või
- d) organite eemaldamiseks

või kes mõjutab teist isikut lubama ennast kasutada sellistel eesmärkidel, karistatakse inimkaubanduse eest kuni viieaastase vangistusega.

Isikule, kes

- a) teeb ettevalmistusi esimeses lõikes kirjeldatud eksploatimiseks või mõjutamiseks sellega, et kupeldab, transpordib või võtab vastu isiku,
- b) mõnel teisel viisil aitab kaasa või kihutab sellisele eksploatimisele või mõjutamisele või
- c) pakub tasu või teisi hüvesid, et saavutada nõusolek selliseks eksploatimiseks isikult, kellel on mõjuvõimu kahjustatava isiku üle või kes saab sellist tasu või teisi hüvesid, määratakse samasugune karistus.

Isik, kes paneb toime esimeses või teises lõikes kirjeldatud teo alla 18-aastase isiku suhtes, võetakse vastutusele sõltumata sellest, kas ta kasutas jõudu või ähvardusi, isiku kaitsetut seisundit või teisi ebasüüdsaid meetodeid.

Raske inimkaubanduse eest karistatakse kuni kümneaastase vangistusega. Otsustamaks, kes tegu on raske inimkaubandusega, pööratakse erilist tähelepanu sellele, kas tegu pandi toime alla 18-aastase isiku suhtes, kas kasutati rasket vägivalda või pettust või kas teoga saadi suurt kasu.

Norra karistusseadustik teeb vahet prostitutsioonil, kupeldamisel ja inimkaubandusel. Prostitutsioon on Norras legaalne, kuid seksuaalteenuste ostmine alla 18-aastaselt on keelatud (paragrahv 203 karistusseadustikus). Prostitutsiooni puhul on produktiks teenus, mitte isik nagu inimkaubanduse puhul. Vahendamine ehk kupeldamine, s.o kaasaaitamine ning raha teenimine teiste prostitutsiooni pealt on eraldi kuriteona kvalifitseeritud karistusseadustiku paragrahvis 202. Praktikast võib olla raske eristada ühest küljest inimkaubanduse ohvreid ja teisi isikuid, kes on seotud prostitutsiooniga, ning teisest küljest prostitutsiooni vahendamist ja inimkaubandust. Norra karistusseadustikus on ka eraldi orjastamise paragrahv, mis sätestab: "Isikut, kes põhjustab teise isiku orjastamise või kes aitab kaasa sellisele teole või kes kihutab sellisele teole, karistatakse viie- kuni kahekümne ühe aastase vangistusega". Seega on seadusandja näinud orjastamise eest ette palju rangema karistuse kui §-s 224 sätestatud kuriteo eest.

Norra riigi inimkaubanduse tõkestamise arengukavas eristatakse inimkaubandust ja smugeldamist: smugeldamise eesmärk on ebaseaduslik piiriületus, inimkaubanduse eesmärk on kasutada ohvreid ära, kui nad on saabunud riiki, kuhu neid on transporditud. Vastupidi inimesmugeldamisele ei pea inimkaubandus olema piiriülene, vaid võib aset leida ka ühe riigi piires. Samal ajal inimkaubandus toimub sageli seoses ebaregulaarse migratsiooniga ning selles olukorras on eriti ohustatud naised ja lapsed.

3.1.5. Läti

Läti ratifitseeris ÜRO Palermo protokolli 25. mail 2004. Nii Lätis kui Leedus on kriminaalkoodeksis sätestatud eraldi inimkaubanduse koosseis. Täpsemalt on Lätis kriminaliseeritud inimkaubandus (§ 154¹) (alates 2002. aastast), isiku saatmine välismaale seksuaalse eksploateerimise eesmärgil (§ 165¹) ning vahendamisele kaasaaitamine ja prostitutsioonile sundimine.

Lätis on inimkaubandus kvalifitseeritud raske või väga raske inimõiguste rikkumisena, kus eelkõige on rikutud isiku põhilisi õigusi ja vabadusi (IOM 2006: 61). Kriminaalkoodeksisse lisati 25. aprillil 2002 inimkaubanduse eest karistust ette nägev paragrahv 154¹, millega võeti üle 18. detsembri 2000. a rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsioonis ning seda täiendavas naiste ja lastega kaubitsemise ning muu inimkaubanduse ärahoidmise ja selle kuriteo eest karistamise lisaprotokollis sisalduvaid sätteid, et kriminaliseerida inimkaubandus ja määrata kindlaks karistused sellise kuriteo eest (IOM 2006: 61).

Paragrahv 154¹. Inimkaubandus

1. Inimkaubanduse eest karistatakse kolme- kuni kaheksaastase vangistusega koos vara konfiskeerimisega või ilma selleta.
2. Sama süüteo eest, kui see on toime pandud alaealise suhtes või eelneva kokkuleppe alusel isikute grupi poolt, karistatakse viie- kuni kaheteistaastase vangistusega koos vara konfiskeerimisega.
3. Sama teo eest, kui sellega on tekitatud tõsine tagajärg või kui tegu on toime pandud lapse suhtes või organiseeritud grupi poolt, karistatakse kümne- kuni viieteistaastase vangistusega koos vara konfiskeerimisega.

Paragrahv 154². Inimkaubanduse mõiste

- (1) Inimkaubandus tähendab isikute värbamist, vedamist, üleandmist, peitmist või vastuvõtmist ärakasutamise eesmärgil, kasutades selleks vägivalda või ähvardusi, pettusega inimese röövimist või kasutades isiku sõltuvust toimepanijast või tema abitut seisundit või andes või saades materiaalseid või muid hüvesid eesmärgiga saada selle isiku nõusolek, kellest ohver sõltub.
- (2) Alaealise värbamine, vedamine, üleandmine, peitmine ja vastuvõtmine ärakasutamise eesmärgil on igal juhul inimkaubandus ka siis, kui selleks ei ole rakendatud löike esimeses osas nimetatud vahendeid.
- (3) Käesoleva paragrahvi mõttes tähendab ärakasutamine isiku kaasamist prostitutsiooni või teistsugust seksuaalset kuritarvitamist, isiku sundimist tegema teatud töid või osutama teenuseid, hoidmist orjuses või samasugustes tingimustes (võlaorjus, orjus või teist laadi sunniviisiline isiku asetamine sõltuvusolukorda), isiku pidamist sunduse tingimustes või ebaseaduslikku organite ja kudede eemaldamist.

Lisaks inimkaubanduse koosseisule sisaldab Läti kriminaalõigus isiku vabaduse, au ja väärikuse vastaste süütegude peatükis järgnevaid koosseise: vabaduse võtmine seadusliku aluseta (art 152), inimrööv (§ 153), pantvangi võtmine (§ 154). Moraali ja seksuaalse vabaduse vastaste süütegude

peatükk sisaldab järgmisi inimkaubandusega seotud koosseise: vägistamine (§ 159), vägivaldne seksuaalkallaletung (§ 160), suguühendus, pederastia, lesbilistes suhetes olemine alla 16-aastase isikuga (§ 161), kõlblusetu tegevus alaealise suhtes (§ 162), prostitutsiooni piiravate sätete rikkumine (§ 163), prostitutsioonile kaasaaitamine (§ 164), teise isiku prostitueerimisest saadud kasu eest elatumine (§ 165), isiku saatmine teise riiki seksuaalse eksploateerimise eesmärgil (§ 165¹), pornograafiliste ja erootiliste materjalide importimise, tootmise ja levitamise nõuete rikkumine (§ 166).

Läti kriminaalõiguses on inimkaubanduse koosseis paigutatud isiku vabaduse, au ja väärikuse vastaste süütegude peatükki. Inimkaubandus, mis on toime pandud alaealise suhtes, see tähendab neljateist- kuni kaheksateistaastase suhtes, moodustab kvalifitseeritud kuriteo. Kui see on toime pandud lapsealise ehk noorema kui neljateistaastase isiku suhtes, moodustab see eriti kvalifitseeritud kuriteokoosseisu. Karistused on vastavalt viie- kuni kaheteistaastane vangistus ning kümne- kuni viieteistaastane vangistus, mõlemal juhul koos vara konfiskeerimisega, mis viitab eriti raskele kuriteole (IOM 2006: 62). Kooskõlas rahvusvaheliste dokumentidega on Lätis tegemist inimkaubandusega igasuguse alaealise värbamise, vedamise, üleandmise, peitmise ja vangistamise korral eksploateerimise eesmärgil ka siis, kui selleks ei ole rakendatud definitsioonis nimetatud vahendeid. Vastavalt Läti kriminaalkoodeksi §-le 165¹ ei oma isiku nõusolek tähtsust ainult juhul, kui isik saadeti seksuaalse eksploateerimise eesmärgil teise riiki.

3.1.6. Leedu

Kriminaalvastutus inimkaubanduse ja sellega sarnaste tegevuste eest kehtestati esmakordselt 2. juulil 1998 jõustunud Leedu kriminaalkoodeksi artiklis 131. Samal ajal lisati kriminaalkoodeksisse artiklid 81 ja 35, mis kvalifitseerisid inimkaubanduse kui raske kuriteo ja kehtestasid selle eest kohustusliku karistuse – vara konfiskeerimise.

Alates 1998. aastast on kriminaalkoodeksi inimkaubandust käsitlevaid sätteid muudetud kahel korral. Lisaks põhilistele sätetele sisaldab uus kriminaalkoodeks (artikkel 157) ka erisätteid, et kaitsta alla 18-aastasi isikuid – lapsi. 23. juuni 2005. aasta seadusega muudeti kriminaalkoodeksit, lisati veel üks erisäte artikliga 147¹, mis sätestab vastutuse isiku eksploateerimise eest töötegemise eesmärgil (IOM 2006: 17).

Põhilised rahvusvahelised dokumendid on 2001. a rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsioon ning seda täiendav naiste ja lastega kaubitsemise ning muu inimkaubanduse ärahoidmise ja selle kuriteo eest karistamise lisaprotokoll ja nõukogu 19. juuli 2002. a raamotsus 2002/629/JHA inimkaubanduse vastu võitlemise kohta. Need aktid võeti vastu hiljuti ja tulenevalt nende iseloomust on nad allakirjutanud riikidele rohkem siduvad kui soovitusel. Mõlemad dokumendid väljendavad, et nende eesmärgiks on kaitsta haavatavaid isikugruppe – lapsi ja naisi. Samuti sisaldavad need aktid inimkaubanduse definitsiooni, mis on peaaegu identsed ja mida kasutati Leedu kriminaalkoodeksi artikli 147 viimase versiooni väljatöötamisel.

Artikkel 147. Inimkaubandus

1. Isikut, kes müüb, ostab või mõnel teisel viisil annab edasi või võtab vastu teist isikut või värbab, transpordib või hoiab vangistuses teist isikut, kasutades vägivalda, ähvardades või mõnel teisel viisil takistab teda osutamast vastupanu või kasutab ära ohvri sõltuvust või abitut seisundit, kasutab pettust, maksab või võimaldab muid materiaalseid hüvesid isikule, kelle tegeliku võimu all ohver asub, kui toimepanija on teadlik või otsib ise võimalust ohvri kaasamiseks prostitutsiooni või saab kasu isiku prostitueerimisest või kasutab teda pornograafilistel eesmärgil või sunnitöök, karistatakse kahe- kuni kümneaastase vangistusega.
2. Isikut, kes paneb toime käesoleva artikli lõikes 1 kirjeldatud teo kahe või enama ohvri suhtes või kuuludes organiseeritud rühmitusse või püüdes saada ohvri organi, koe või raku, – karistatakse nelja- kuni kaheteistaastase vangistusega.
3. Käesolevas artiklis sätestatud tegude eest vastutab ka juriidiline isik.

Artikkel 147¹. Sunnitöö eesmärgil kasutamine

1. Isikut, kes, kasutades füüsilist vägivalda, ähvardades või mõnel muul viisil jättes ilma võimalusest osutada vastupanu või kasutades ära isiku sõltuvust, sunnib teist isikut ebaseaduslikult tegema teatud tööd, karistatakse rahatraviga, vabaduse piiramise, aresti või kuni kolmeaastase vangistusega.

2. Isikut, kes paneb toime käesoleva artikli lõikes 1 sätestatud teo, sundides teist isikut töötama orjusetingimustes või teistes ebainimlikes tingimustes, karistatakse arestiga või kuni kaheksaastase vangistusega
3. Käesolevas artiklis sätestatud tegude eest vastutab ka juriidiline isik.

Artikkel 157. Lapse ostmine või müümine

1. Isikut, kes pakub müüa või muul viisil saada last, ostab või mõnel muul viisil annab üle või saab lapse või värbab, transpordib või hoiab vangistuses last, olles teadlik või otsides võimalust kaasata laps prostitutsiooni või saab kasu tema prostitueerimisest või kasutab last pornograafilistel eesmärkidel või sunnitööks, karistatakse kolme- kuni kaheteistaastase vangistusega.
2. Isikut, kes paneb toime käesoleva artikli lõikes 1 kirjeldatud teo kahe või enama ohvri suhtes või kuuludes organiseeritud rühmitusse või püüdes saada ohvri organi, koe või raku, karistatakse viie- kuni viieteistaastase vangistusega.
3. Käesolevas artiklis sätestatud tegude eest vastutab ka juriidiline isik.

Inimkaubandus on Leedus klassifitseeritud kui raske kuritegu, mis on karistatav kuni kümneaastase vangistusega. Lapse müük või ost on kvalifitseeritud eraldi kuriteona (kriminaalkodeksi art 157), mis on karistatav kuni 15-aastase vangistusega. Lastega kaubitsemist nähakse kui lapse müügi või ostmise koostiselementi, mis on karistatav 5–15-aastase vangistusega. Kriminaalkodeksi artikkel 307 kriminaliseerib teiste isikute prostitutsioonist kasu saamise, prostitutsioon on kriminaliseeritud artiklis 308. Samuti on Leedus kriminaliseeritud isikute smugeldamine üle riigipiiri (art 292), Leedu kodanike piiriületuse organiseerimine eesmärgiga jääda ebaseaduslikult välismaale või jättes nad välisriigis ilma abita (art 293), alaealiste prostitutsiooni ärakasutamine (art 162) ning teised teod, mis on tihedalt seotud inimkaubandusega. Artikkel 182¹ haldussüütegude seaduses (Valstybės Žinios (Official Gazette) No 1-1, 1985) keelab prostitutsiooni. Lisaks oli 2005. aasta seisuga Leedu parlamendis eelnõu, mis keelaks prostitutsiooni teenuste ärakasutamise materiaalsel eesmärgil (The Programme for the Prevention... 2005).

Inimkaubanduse ja sunnitöö eesmärgil kasutamise koosseisud on paigutatud Leedu karistusseadustiku vabadusevastaste süütegude peatükki ning lapse ostmise ja müümise koosseis lapse ja perekonnavastaste süütegude peatükki. Kriminaalkodeksi artikkel 147 konkretiseerib inimkaubanduse eesmärgi: prostitutsioon, pornograafia ja sunnitöö. Samas ei sisalda see artikkel rahvusvahelistes aktides selgelt väljatoodud nõuet jätta arvestamata isiku nõusolek. Kriminaalkodeksi artikkel 157 seab tingimuseks, et säte kaitseb alla 14-aastasi lapsi. Sellisel viisil on see artikkel vastuolus 1990. a lapse õiguste konventsiooni ja lepingutega, mis mõistavad *lapse* all iga alla 18-aastast isikut. Lapse ostmist ja müümist käsitlev artikkel ei sisalda võimalikke viise, kuidas võiks tegu olla toime pandud. Selline lähenemine on kooskõlas ÜRO ja Euroopa Nõukogu dokumentidega.

3.1.7. Saksamaa

Saksamaa ratifitseeris ÜRO Palermo protokoll 14.juunil 2006. Saksamaal on inimkaubandus kriminaliseeritud, selle eest karistatakse kuni 10-aastase vangistusega. 2005. a muudeti Saksa karistusseadustikus inimkaubanduse ja raske inimkaubanduse definitsioone (§ 232) – inimkaubanduse uus definitsioon katab iga situatsiooni, kus õigusrikkuja avaldab mõju ohvrile, et ärgitada teda alustama või jätkama prostitutsiooni või muude seksuaalteenuste osutamist.

§ 232. Inimkaubandus seksuaalse ekspluateerimise eesmärgil

- (1) 1. Isikut, kes kasutab teise isiku sundolukorda või olukorda, milles ta ennast ise aidata ei suuda, tulenevalt sellest, et ta viibib võõras riigis, ära selleks, et mõjutada teda alustama või jätkama prostitutsiooni või sooritama kas toimepanijaga või tema nähes või kolmanda isikuga seksuaalseid toiminguid või laskma neid enda kallal sooritada, – karistatakse kuue kuu kuni kümneaastase vangistusega.
2. Samuti karistatakse isikut, kes mõjutab alla 21 aasta vanust isikut prostitutsiooni alustama või jätkama või sooritama teisi lõikes 1 loetletud seksuaalseid toiminguid.
 - (2) Süüteo katse on karistatav.
 - (3) Karistatakse ühe- kuni kümneaastase vangistusega, kui
 1. süüteo ohver on laps (§ 176 lg 1 [noorem kui 18-aastane]);
 2. täideviija oma teo toimepanemisel ohvrit raskelt kehaliselt väärkohtleb või seab tema elu ohtu;

3. tegu pannakse toime majandusliku tegevuse raames või grupi liikmena, mille sihiks on samalaadsete tegude jätkuv toimepanemine.

(4) Lõikes 3 nimetatud karistust kohaldatakse igaühe suhtes, kes:

1. teist isikut vägivalla või muude oluliselt ebameeldivate tagajärgedega ähvardades või kavaluse abil prostitutsiooni alustama või jätkama või lõike 1 esimeses lauses kirjeldatud tegusid tegema mõjutab;

2. teise isiku vägivalla või oluliselt ebameeldivate tagajärgedega ähvardades või kavaluse abil oma võimu alla võtab, selleks et teda mõjutada prostitutsiooni alustama või seda jätkama või muuks lõike 1 esimeses lauses nimetatud seksuaalseks tegevuseks.

§ 233. Inimkaubandus tööjõu ärakasutamise eesmärgil

(1) Isikut, kes kasutab teise isiku sundolukorda või olukorda, milles ta ennast ise aidata ei suuda, tulenevalt sellest, et ta viibib võõras riigis, ära tema orjastamiseks, teo- või võlaorjusse asetamiseks või selleks, et panna ta alustama tööd toimepanija või kolmanda isiku juures töötingimustel, mis on oluliselt ebavõrdsemad teiste töötajate töötingimustega, kes teevad sama või võrreldavat tööd, – karistatakse kuue kuu kuni kümneaastase vangistusega. Samuti on karistatav isik, kes sunnib alla 21-aastast isikut orjusse, teo- või võlaorjusse või esimeses lauses kirjeldatud tegevust alustama või jätkama.

(2) Süüteo katse on karistatav.

(3) Paragrahvi 232 lõikeid 3 kuni 5 kohaldatakse vastavalt.

§ 233 a. Inimkaubanduse soodustamine

(1) Isikut, kes soodustab §-des 232 ja 233 kirjeldatud inimkaubandust sel teel, et ta teist isikut värbab, transpordib, edasi toimetab, majutab või enda juurde võtab, – karistatakse kuue kuu kuni viieaastase vangistusega.

(2) Karistatakse ühe- kuni kümneaastase vangistusega, kui

1. süüteo ohver on laps (§ 176 lg 1 [alla 18-aastane]);

2. täideviija oma teo toimepanemisel ohvrit raskelt kehaliselt väärkohtleb või seab tema elu ohtu;

3. tegu pannakse toime majandusliku tegevuse raames või grupi liikmena, mille sihiks on samalaadsete tegude jätkuv toimepanemine.

(3) Süüteo katse on karistatav.

Lisaks nimetatud koosseisudele sisaldab Saksa karistusseadustik lapsega kaubitsemise koosseisu (§ 236). Selle kohaselt, kui isik eirab oma hoolsus- ja õpetamiskohustust ning jätab oma alla 18 aasta vanuse lihase või kasulapse määramata ajaks teise isikuga rahalise kasu saamise eesmärgil või enda või kolmanda isiku rikastamise eesmärgil, karistatakse teda kuni viieaastase vangistusega või rahatrahviga. Isikut, kes eelmises lauses kirjeldatud olukorras viib lapse oma koju määramata ajaks ja saab selle eest tasu, karistatakse samas ulatuses.

Lapsega kaubitsemise paragrahvi teine lõige kriminaliseerib ebaseadusliku lapsendamise vahendamise.

Saksamaa Föderaalne Kriminaalpolitsei ameti kogutud andmetel registreeritakse igal aastal 700 kuni 900 kurjategijat inimkaubandusega seotud kuritegudes. 2005. aastal oli 705 inimkaubanduse juhtumit ning 721 kurjategijat. 2006. aastal kahtlustati inimkaubanduses 664 isikut. 43% kahtlustatavatest olid Saksa kodanikud, 77% nendest mehed. 43% Saksa kodanikust teo toimepanijatest 52% olid muust rahvusest (türgi, poola, kasahhi). 2006. aastal registreeriti Saksamaal kokku 353 inimkaubanduse juhtumit, mille eesmärk oli seksuaalne ekspuaterimine ning 78 juhtumit tööjõu ekspuaterimise eesmärgil. 97 juhul oli tegemist sakslastest ohvritega. 2005. aastaga võrreldes (317) on see arv suurenenud 11%. Inimkaubanduse juhtumite puhul olid õigusrikkujad toime pannud ka teisi seotud süütegusid, nt vägivallasüüteo, narkootiliste ainete seaduse, relvaseaduse jt rikkumine. 353 juhtumist 142 (40%) puhul alustati menetlust ohvri tunnistuse või teate põhjal ning 58 juhul (16%) kolmandate isikute teate põhjal. Tööjõu ekspuaterimise juhtumite toimepanemises kahtlustati 101 teo toimepanijat – 65 naist, 36 meest. 55%-l juhtudest ei olnud tegemist sakslastega. Kõige sagedamini olid kahtlusalused Ukraina (14), Vene (13) või Türgi (5) kodanikud. Selle inimkaubanduse liigi puhul tehti kindlaks 83 ohvrit – 61 meest, 22 naist. Pooltel juhtudel olid teo toimepanija ja ohver omavahel tuttavad.

Süüdimõistmiste osakaal on suhteliselt madal inimkaubanduse kuriteo raskuse tõttu. Asjaolu, et inimkaubanduse kuritegude puhul on raske leida tõendeid, tingib selle, et paljud menetlused lõpetatakse. Juhul kui isikud mõistetakse süüdi, mõistetakse nad sageli süüdi ka muude toime pandud kuritegude eest. Saksamaa kohta saab öelda, et enamikule inimkaubandusega seotud õigusrikkujatest, kes süüdi mõistetakse, määratakse vanglakaristus. 2005. aastal mõisteti süüdi 136 inimkaubitsejat. See statistika ei hõlma kaubitsemisjuhtumeid, kus süüdimõistev otsus tehti mõne veel jõhkra kuriteo eest.⁵⁰

3.1.8. Itaalia

Itaalia ratifitseeris ÜRO Palermo protokolli 2. augustil 2006. Itaalias on inimkaubandus kriminaliseeritud ning inimkaubanduse ja orjastamise eest on võimalik karistada 8–20-aastase vangistusega. Alaealiste seksuaalse ärakasutamisega seotud kaubitsemise eest on karistused vastavalt kolmandiku kuni poole võrra suuremad. Seadus nõuab kaubitsejatele vanglas eritingimusi, et vähendada nende võimalusi jätkata vanglas oma tegevust.

Inimkaubandus tähendab Itaalias nii täiskasvanute kui lastega kaubitsemist nii seksuaalse kui tööjõu ärakasutamise eesmärgil. Alaealisi kasutatakse ära mitmetes ebaseaduslikes tegevustes, nagu kerjamine, varastamine, pornograafia. Võimalik on ka lastega kaubitsemine organikaubanduse eesmärgil. Töölisi, kel puudub igasugune lootus reguleerida oma juriidilist staatust, kasutatakse ära nende töökohal, kus neid sunnitakse töötama ebainimlikes tingimustes ning kaasatakse kuritegelikesse tegevustesse. Enamiku naisi ja tüdrukuid kasutatakse ära prostitutsioonis. Nigeeria on Itaalias prostitutsiooni kaasatud naiste ja tüdrukute peamine päritoluma. (Aghatise 2004: 1127).

Artikkel 600. Orjastamine

Kui isik teostab teise isiku üle omandiõigusega sarnast võimu, asetab või hoiab teist isikut kehtvalt allutatud olukorras, ekspluateerib teda seksuaalselt, rakendab sunnitööle või sunnib kerjama või ekspluateerib isikut mõnel muul viisil, karistatakse isikut kaheksa- kuni kahekümneaastase vangistusega

Orjusesse asetamisega või orjuses hoidmisega on tegemist juhul, kui selleks kasutatakse jõudu, ähvardusi, pettust või võimu kuritarvitamist või kui keegi kasutab ära isiku füüsilist või vaimset seisundit või vaesust või kui sellise isiku eest vastutavale isikule lubatakse raha, tehakse makseid või lubatakse muid hüvesid.

Karistust karmistatakse kolmandiku kuni poole võrra. Kui esimeses lõikes nimetatud tegu pannakse toime alla 18-aastase alaealise suhtes või seksuaalse ekspluateerimise, prostitutsiooni või organite eemaldamise eesmärgil.

Artikkel 601. Inimkaubandus

Isikut, kes paneb artiklis 600 kirjeldatud tingimustes oleva isiku suhtes toime inimkaubanduse, see tähendab paneb toime eelnimetatud artikli esimeses lõikes nimetatud teo või kes kasutades pettust viib nimetatud isiku või sunnib sellist isikut kasutades vägivalda, ähvardusi või võimu kuritarvitamist või kasutab isiku füüsilist või vaimset seisundit või vaesust või kui sellise isiku eest vastutavale isikule lubatakse raha, tehakse makseid või lubatakse muud kasu, sisenema riigi territooriumile, jääma sinna või lahkuma sealt või migreeruma nimetatud riiki, karistatakse kaheksa- kuni kahekümneaastase vangistusega.

Karistust karmistatakse kolmandiku kuni poole võrra, kui esimeses lõikes nimetatud tegu pannakse toime alla 18-aastase alaealise suhtes või seksuaalse ekspluateerimise, prostitutsiooni või organite eemaldamise eesmärgil.

Itaalia kriminaalkodeksi artikkel 601 (lisati 228/03 seadusemuudatusega) kriminaliseerib inimkaubanduse. Inimkaubanduse definitsiooni väljatöötamiseks kasutati Itaalias ÜRO Palermo protokolli ja inimkaubanduse tõkestamise Euroopa Nõukogu raamotsust.

Artikkel 600 kriminaliseerib isiku allutamise või hoidmise orjastamise või sunduse tingimustes. Enne 2003. a muudatuste tegemist kasutati artiklit 600, et karistada inimkaubanduse eest, kui see hõlmab alaealiste ja naiste ekspluateerimist prostitutsiooni või kerjamise eesmärgil ja kui kaubitsejal on täielik võim ekspluateeritava üle. Eesmärgiga karistada selliste tegude eest, mida orjastamise koosseis ei katnud, võtsid Itaalia seadusandjad vastu seadusemuudatuse, millega kriminaalkodeksisse lisati

⁵⁰ <http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2007/100561.htm>

sunduse kontseptsioon. See on suhteliselt uuemeelne, kuivõrd rahvusvahelisel tasandil puudub sunduse selge definitsioon. Artikli 600 alusel karistatakse "igaüht, kes piirab või hoiab teist isikut kestvalt allutatud olukorras eesmärgiga sundida seda isikut sunnitööle või eksploateerida seksuaalselt või mõnel muul moel". Kaubitseja võib viia teise isiku sunduse olukorda – kestvalt allutatud olukorda – kasutades ära isiku abitud seisundit, kasutamata ohvri suhtes füüsilist sundi või vägivalda. Sunduse kuriteokoosseis lubab karistada kaubitsejaid või sutenööre isegi juhul, kui tundus, et teoreetiliselt ohver võis teha, mida soovis, kuid tegelikkuses puudus isikul arvestatav alternatiivvõimalus eksploateerimise olukorrale ja inimõiguste rikkumisele. Abitu seisund võib olla igat liiki: füüsiline, psühholoogiline, sotsiaalne või majanduslik.⁵¹

Itaalia seadus loeb prostitutsiooni eksploateerimise avaliku korra vastaste või moraaliveastaste kuritegude hulka, mitte isikuvastaste kuritegude hulka. Erinev lähenemine on aga lapsprostitutsioonile, mis on karistatav kriminaalkodeksi artikli 600 *bis* alusel. Sellises olukorras käsitletakse prostitutsiooni orjastamisena ja tõsise isikuvastase kuriteona, nii et on võimalik ka klienti karistada.⁵²

Itaalia kriminaalkodeks käsitleb erineva raskusastmega inimkaubanduse juhtumeid – hõlmab nii ebaseaduslike immigrantide kasutamist ja nende staatuse eksploateerimist tööorjuse eesmärgil kui ka illegaalse tööjõu kasutamise õhutamist eksploateerimise eesmärgil kuni isiku orjastamiseni. Lisaks tagab seadus eraldi kaitse eksploateeritud töötajatele (artikkel 18 Legislative Degree No. 286, juuli 1998) (OSCE 2008: 20).

2006. aastal viidi uurimistoimingud läbi 1687 isiku suhtes ja vahistati 269. Kohus mõistis süüdi 50 isikut ja apellatsioonikohus 72 isikut. Seadus võimaldab anda ajutised töö- või elamisloa isikutele, kes soovivad põgeneda oma eksploateerijate eest. Isikud, kes kvalifitseeruvad inimkaubanduse ohvritena saavad toetust, sh legaalse elukoha sõltumata sellest, kas nad esitavad kaebuse kaubitsejate vastu või mitte. Seksuaalse eksploateerimise eesmärgil toimunud kaubitsemise puhul moodustasid suurema osa ohvritest (ja ka kaubitsejatest) Nigeeriast, Põhja-Aafrikast ja Ida-Euroopast pärit isikud. MTÜde hinnangul on suurem osa prostituute pärit Nigeeriast (35%), Rumeeniast, Bulgaariast, Ukrainast ja Moldovast.

3.1.9. Belgia

Belgia ratifitseeris ÜRO Palermo protokoll 11. augustil 2004. Belgias on inimkaubandus kriminaliseeritud ning karistuseks on ühe- kuni viieaastane vangistus ning rahatrahv 500–50 000 eurot. Karmimad karistused määratakse siis, kui tegemist on kas korduva kuriteo, organiseeritud kuritegevuse või muude raskendatavate asjaoludega. Kui süüdlane kuulub kuritegelikku organisatsiooni või kui inimkaubanduse juhtum lõpeb ettekavatsemata tapmisega, on karistus 15–20 aastat vangistust ning rahatrahv 1000–150 000 eurot.

Suurem osa seksuaalse eksploateerimise eesmärgil toimuva kaubitsemise ohvreid pärineb Kesk-Euroopast, Aasiast ja Aafrikast. 2006. aastal tuvastas föderaalpolitsei 129 inimkaubandusega seotud kriminaalset organisatsiooni.

2005. a muudeti Belgia kriminaalkodeksit, et see vastaks kõige värskematele rahvusvahelistele (ÜRO protokoll) ja Euroopa (inimkaubanduse raamotsus) nõuetele. Uus seadus eristab selgelt inimkaubandust ning smugeldamist ning katab nii välismaalaste kui ka Belgia kodanike eksploateerimise (OSCE 2008: 19).

Artikkel 433, viies osa

§ 1. Inimkaubandusena käsitatakse isiku värbamist, vedamist, üleandmist, majutamist ja vastuvõtmist ning tema üle oleva mõjuvõimu üleandmist või ülevõtmist eesmärgiga:

1. võimaldada isiku suhtes artiklites 379 ja 380, §-des 1 ja 4 ning artikli 383 teise osa §-s 1 (prostitutsiooni ärakasutamine ja lapspornograafia) kirjeldatud tegude toimepanemist;
2. võimaldada isiku suhtes artikli 433 kolmandas osas (eksploateerimine kerjama panemise kaudu) kirjeldatud teo toimepanemist;
3. panna isik tööle või võimaldada tema töölepanek inimväärkuse vastastes tingimustes;

⁵¹ <http://www.mona-hungary.hu/kepek/upload/2007-06/ENATW%20report%20final.pdf> pp 25-26.

⁵² Ibid. pp 25.

4. eemaldada isikult organid või koed või võimaldada eemaldamist, rikkudes sellega 13. juuni 1986. aasta organite eemaldamist ja siirdamist reguleerivat seadust;
5. sundida isikut tema tahte vastaselt panema toime kuritegu.

Välja arvatud lõikes 5 sätestatud juhul, ei ole isiku nõusolek §-s 1 kirjeldatud ettekavatsetud ja tegeliku ekspluateerimise toimepaneku korral oluline.

§ 2. Paragrahvis 1 kirjeldatud süütegude eest karistatakse ühe- kuni viieaastase vangistusega ja rahatrahviga viiesajast kuni viiekümne tuhande euronit.

§ 3. Paragrahvis 1 kirjeldatud süütegude toimepanemise katse eest karistatakse ühe- kuni kolmeaastase vangistusega ja rahatrahviga sajast kuni kümne tuhande euronit.

Artikkel 433, kuues osa

Artikli 433 viienda osa §-s 1 sätestatud süütegude eest karistatakse viie- kuni kümneaastase vangistusega ja rahatrahviga seitsmesaja viiekümnest kuni seitsmekümne viie tuhande euronit, kui tegu on toime pandud:

1. isiku poolt, kes omab mõjuvõimu ohvri üle, või isiku poolt, kes kasutas ära mõjuvõimu või eeliseid, mis tulenevad tema ametiülesannetest;
2. ametniku, avaliku võimu esindaja, usaldusisiku, õiguskaitseametniku poolt oma ametiülesannete täitmisel.

Artikkel 433, seitsmes osa

Artikli 433 viienda osa §-s 1 sätestatud süütegude eest karistatakse kümne- kuni viieteistkümneaastase vangistusega ja rahatrahviga tuhandest kuni saja tuhande euronit, kui tegu on toime pandud:

1. alaealise suhtes;
2. kasutades ära isiku eriti haavatavat seisundit, mis tuleneb isiku illegaalsest ja ebakindlast olukorrast, sotsiaalsest olukorrast, rasedusest, haigusest, töövõimetusel, füüsilisest või vaimsest puudest või olukorrast, kus isikul pole teist reaalsel ja vastuvõetavat võimalust kui alluda ekspluateerimisele;
3. kasutades kas kaudselt või otseselt pettust, vägivalda, ähvardusi või teisi sunnimeetmeid;
4. asetades tahtlikult või raske hooletuse tõttu isiku elu ohtu;
5. põhjustades isikule ravimatu haiguse, raske füüsilise või psüühilise tervisekahjustuse, organi täieliku kaotuse või organi toimimise kahjustuse või raske püsiva töövõimetusel;
6. harjumusliku tegevusena;
7. ettevõtte põhitegevusena või kõrvaltegevusena hoolimata sellest, kas süüdlane tegutses ettevõttes juhtival kohal või mitte.

Artikkel 433, kaheksas osa

Artikli 433 viienda osa §-s 1 sätestatud süütegude eest karistatakse viieteistkümne- kuni kahekümneaastase vangistusega ja rahatrahviga tuhandest kuni saja viiekümne tuhande euronit, kui:

1. teoga on põhjustatud ohvri surm ettevaatamatusest;
2. süüteod on toime pandud kuritegeliku ühenduse põhitegevusena või kõrvaltegevusena.

Belgia inimkaubanduse koosseisu puhul on rikkumise koosseisuks vajalikud elemendid tegu (värbamine, vastuvõtmine, transportimine) ja selgelt väljendatud ekspluateerimise eesmärk. Vahendid (ähvardus, sund, vägivald), mis figureerivad Palermo protokollis ja Euroopa raamotsuses, ei oma siin kuriteokoosseisuna konstitutiivset tähtsust. Selle asemel on nad olemas raskendavate asjaolude seas. Selline valik tehti eesmärgiga kergendada rikkumise tõendamist.⁵³

3.1.10. Austria

Austria ratifitseeris ÜRO Palermo protokollit 15. septembril 2005. Austrias on inimkaubandus kriminaliseeritud. Maksimaalne karistus sellise kuriteo eest on kümneaastane vangistus. Orjastamine orjakaubanduse eesmärgil on karistatav 7–20-aastase vangistusega. 2006. aastal menetleti 93 inimkaubanduse juhtumit (kokku 137 kahtlusosalust), mille tulemusena tehti 18 süüdimõistvat otsust. Suurem osa kaubitsetud naistest pärineb Rumeeniast, Ukrainast, Moldovast ja Balkani maadest.

⁵³ Trafficking and smuggling of human beings. Report 2007. Centre for Equal Opportunities and Opposition to Racism (CEOOR). Belgium. May 2008, p 9.

§ 104. Orjastamine

Orjakaubanduse või orjuses või orjusega sarnases seisundis isiku hoidmise eest, mis piirab isiku vabadust, – karistatakse seitsme- kuni kahekümnendaastase vangistusega.

Samuti karistatakse isikut, kes mõjutab teise isiku orjastamist või orjusega sarnasesse olukorda asetamist või kui teine isik annab ennast orjusesse või orjusega sarnasesse olukorda mõjutuste tagajärjel.

§ 104a. Inimkaubandus

(1) Isikut, kes

1. alaealist isikut või

2. kasutades lõikes 2 nimetatud ebaausaid vahendeid, täisealist isikut

pakub, majutab või muul viisil võtab vastu või transpordib või pakub kolmandale isikule või annab edasi seksuaalse eksploateerimise, organite eemaldamise või tööjõu eksploateerimise eesmärgil, – karistatakse kuni kolmeaastase vangistusega.

(2) Ebaausad vahendid on petmine, mõjuvõimu ärakasutamine, sund, vaimse seisundi või isiku abitu seisundi ärakasutamine, ähvardamine või isiku üle võimu omavale isikule soodustuse võimaldamine või selle vastuvõtmine eesmärgiga anda võim üle.

(3) Kui tegu pandi toime vägivalda teel või ohtliku ähvarduse mõjul, – karistatakse kuue kuu kuni viieaastase vangistusega.

(4) Kui tegu pandi toime alaealise isiku suhtes, kuritegeliku ühenduse poolt, kasutades rasket vägivalda või seades ettevaatamatusest või raskest hooletusest ohtu isiku elu, või kui teoga tekitati isikule eriti suur kahju – karistatakse ühe kuni kümneaastase vangistusega.

Austria karistusseadustik sisaldab lisaks inimkaubanduse üldkoosseisule ka alaealise kasutamist pornograafilise teose valmistamisel (§ 207 a).

Inimkaubanduse ohvrite kohta puudub täpne statistika. Rahvusvahelise Migratsiooniorganisatsiooni (IOM) hinnangul oli ainuüksi Viinis 7000 ohvrit, samas ohvrite abistamisega tegelev MTÜ registreeris 2006. aastal vaid 108 ohvrit.⁵⁴

3.1.11. Prantsusmaa

Prantsusmaa ratifitseeris ÜRO Palermo protokoll 29. oktoobril 2002. 2003. aastal muudeti Prantsuse seadust ning karmistati karistusi. Sellest ajast on karistatav kuritegu saada alatasustatud või tasuta teenuseid isikult, kelle abitu seisund või sõltuv olukord on ilmne või teada süüteo toimepanijale, või isiku allutamine eelpool nimetatud tingimustele (töö- või elutingimused), mis ei ole inimväärivad. Alaealisi või isikuid, kes on sattunud eelmainitud kuritegude ohvriks, peetakse sõltuvusseisundis olevateks isikuteks. Karistusseadustikku lisati ka eraldi inimkaubandust keelustav paragrahv: isiku kasutamine kolmanda isiku poolt, seksuaalne kuritarvitamine või vägivalda kasutamine, kerjamise ärakasutamine ning isiku asetamine mitteinimväärsetesse tingimustesse. Samuti loodi menetlejatele võimalus konfiskeerida kaubitsejatelt nende ebaseaduslikult saadud vara. (TIP report 2008: 21)

Artikkel 225-4-1

Inimkaubandus on isiku värbamine, transportimine, üleandmine, vastuvõtmine või majutamine kas tasu eest või mõne teise hüve eest või tasu või hüve lubaduse saamise eest eesmärgiga anda isik, kas tuvastatud või mitte, kolmandate isikute käsutusse või võimaldada kupeldamist, seksuaalset kallaletungi, eksploateerimist kerjamise eesmärgil või kehtestades elamis- ja töötingimusi, mis on vastuolus inimväärkusega, või sundida isikut panema toime kuritegu või väärtegu. Inimkaubanduse eest karistatakse kuni seitsmeaastase vangistusega ja 150 000 euro suuruse rahatrahviga.

Artikkel 225-4-2

Artiklis 225-4-1 sätestatud süüteo eest karistatakse kuni kümneaastase vangistusega ja 1 500 000 euro suuruse rahatrahviga, kui tegu on pandud toime:

1. alaealise suhtes;
2. isiku suhtes, kelle abitu seisund on tingitud tema vanusest, haigusest, töövõimetusest, füüsilisest või psüühilisest puudest, rasedusest ning see on teada või nähtav toimepanijale;
3. kahe või enama isiku suhtes;

⁵⁴ <http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2007/100547.htm> (01.04.2009).

4. isiku suhtes, kes asub väljaspool Prantsuse Vabariigi territooriumi või on teel Prantsuse Vabariiki;
5. isiku suhtes, kellega toimepanija sai kontakti telekommunikatsioonivõrgu kaudu, mis on mõeldud sõnumite edastamiseks avalikkusele;
6. asjaoludel, mis otseselt asetavad ohtu selle isiku elu, kelle suhtes süütegu on toime pandud, või võivad talle põhjustada jäädavaid vigastusi või püsiva töövõimetuse;
7. kasutades ähvardusi, sundi, vägivalda või pettust puudutatud isiku suhtes, tema perekonna või lähedaste suhtes;
8. ohvri seadusliku, lihase vanema või lapsendaja poolt või isiku poolt, kellel on ohvri üle mõjuvõimu või kes kasutab ära oma ametiseisundist tulenevat mõjuvõimu;
9. isiku poolt, kes tulenevalt oma ametiülesannetest tegeleb inimkaubandusvastase võitlusega või kes peab tagama avaliku korra.

Artikkel 225-4-3

Kui artiklis 225-4-1 sätestatud tegu on toime pandud organiseeritud grupi poolt, karistatakse kuni kahekümneaastase vangistusega ja rahatrahviga 3 000 000 eurot.

Artikkel 225-4-4

Kui artiklis 225-4-1 sätestatud süütegu on pandud toime piinamise abil või kasutades ebainimlikke toiminguid, karistatakse eluaegse vangistusega ja rahatrahviga 4 500 000 eurot.

Prantsuse seaduses sisalduv inimkaubanduse koosseis eeldab tegu (transportimine, üleandmine, vastuvõtmine või majutamine) ja selget eesmärki. Oluline on ka asjaolu, et tegu pannakse toime kas tasu või mõne muu hüve eest. Vahendid (sund, pettus, vägivald) on paigutatud raskendavate asjaolude hulka. Märkida tuleb, et Prantsuse seadus ei ütle midagi isiku nõusoleku kohta, nii nagu see on sätestatud rahvusvahelistes aktides. Prantsuse Code Pénal võimaldab karistada isikuid muu hulgas prostitutsioonile kaasaaitamise (art 225-10-1), kupeldamise (art 225-7; 225-7-1; 225-9; 225-10), pornograafilise teose valmistamisel alaealise kasutamise eest (227-23). Prostitutsioonile kaasaaitamise ja kupeldamise sätted hõlmavad ka alaealiste suhtes toimepandud süütegusid. Kui inimkaubanduse ohvri suhtes on aga pandud toime süütegu, mis on karistatav rangemalt kui artiklites 225-4-1 ja 225-4-3 sätestatud, karistatakse inimkaubanduse eest rangemate sätete alusel juhul, kui toimepanija oli nendest süütegudest teadlik.

Prantsusmaal on lasteprostitutsioon keelustatud, kliente karistatakse kriminaalkorras. Alaealiste kõlvatusele ahvatlemine, neilt seksuaalteenuste saamine ja/või selleks surve avaldamine on kuritegu. Uus säte täidab varasema lõnga ning nüüd on lapsed kuni 18. eluaastani kaitstud – alaealise kaubanduslikul eesmärgil seksuaalne ärakasutamine on keelatud ning nõusolekul seksuaalsuhete loomiseks ei ole vanus enam oluline (TIP report 2008: 104).

3.1.12. Ameerika Ühendriigid

Ameerika Ühendriikides on inimkaubanduse rasked vormid (*severe forms of trafficking* – § 103) vastavalt inimkaubanduse ohvrite kaitse seadusele (Trafficking Victims Protection Act, TVPA):

- a) inimkaubandus seksuaalse ekspluuteerimise eesmärgil, mille puhul isik kallutati seksuaaltoimingule ärilisel eesmärgil sunni või pettuse teel või milles isik, keda kallutati seksuaaltoimingule, on alla 18-aastane, või

isiku sunni või pettuse teel värbamine, majutamine, transportimine, temale töö või teenuse pakkumine mittevabatahtliku teenistuse, orjastamise või võlaseisuse eesmärgil (Wilson & Dalton 2008: 297).

Ka Ameerika Ühendriikides eristatakse inimkaubanduse vormid ja inimkaubandust: inimsugeldamine on isiku või isikute aitamine, transportimine ja inimsugeldamine seadusliku sisenemise korraldamine üle rahvusvahelise piiri (U.S. Department of Justice, 2006). Erinevalt smugeldamisest, mis tähendab kasumlikku tehingut kahe osapoolase vahel, mis võib hõlmada inimsugeldamist, mis hõlmab inimkaubitsejad saada kasu ohvri kuritegelikust ärakasutamisest (U.S. Department of Justice, 2006). Teiseks, inimkaubanduse ohvreid ei pea füüsiliselt toimetama üle mis tahes piiri (U.S. Department of Justice, 2006). Riik selleks, et neid seksuaalselt või nende tööjõudu ära kasutada. Kolmandaks, inimkaubanduseks seksuaalse ärakasutamise eesmärgil võib pidada igasugust seksuaaltoimingut ärilisel eesmärgil, millest saab kasu kolmas isik (Wilson & Dalton 2008: 297).

3.2. Teiste riikide õigusaktide võrdlus

Inimkaubandus on eraldi kuriteona kriminaliseeritud näiteks Saksamaal, Ungaris, Belgias, Austrias, Itaalias, Soomes, Rootsis, Kanadas, Prantsusmaal, Norras. 2006. a oli kõige suurem arv seksuaalse ekspluateerimise eesmärgil toime pandud inimkaubanduse juhtumite menetlusi Saksamaal (353), Bulgaarias (291), Itaalias (214), Austrias (128), Portugalis (65) ning Ühendkuningriigis (54). Uurimiste koguarv EL-is 2006. a oli 1569. Enamikku Euroopa inimkaubanduse ohvritest kriminaalmenetluse kannatanutena ei käsitleta ning nad ei saa mingit abi ega tuge. (Bulletin Europe 2008)

Tabelis 5 on toodud ülevaade, millal teised riigid on ratifitseerinud või allkirjastanud ÜRO Palermo protokollid või inimkaubandusvastase Euroopa Nõukogu konventsiooni ning millal kriminaliseerinud riigisisestes õigusaktides inimkaubanduse eraldi kuriteokoosseisuna.

Tabel 5. Riigid, mis on allkirjastanud ja/või ratifitseerinud inimkaubandusvastase Euroopa Nõukogu konventsiooni ja ÜRO Palermo protokollid⁵⁵

Riik	ÜRO Palermo protokollid ratifitseerimise kuupäev	Inimkaubandusvastase Euroopa Nõukogu konventsiooni allkirjastamise kuupäev	Inimkaubandusvastase Euroopa Nõukogu konventsiooni ratifitseerimise kuupäev	Inimkaubandusvastase EN konventsiooni jõustumise kuupäev***	Inimkaubanduse kuriteo riigisisestesse õigusaktidesse lisamise kuupäev (jõustumise kuupäev)
Eesti	12.05.2004	-**	-	-	-
Soome	07.09.2006A*	allkirjastatud	-	-	2004
Rootsi	01.07.2004	allkirjastatud	-	-	01.07.2002
ÜK	09.02.2006	23.03.2007	17.12.2008	01.04.2009	
Norra	23.09.2003	16.05.2005	17.01.2008	01.05.2008	
Läti	25.05.2004	19.05.2006	06.03.2008	01.07.2008	23.05.2002
Leedu	23.06.2003	allkirjastatud	-	-	
Saksamaa	14.06.2006	allkirjastatud	-	-	2005
Itaalia	02.08.2006	allkirjastatud	-	-	
Belgia	11.08.2004	allkirjastatud	-	-	
Austria	15.09.2005	16.05.2005	12.10.2006	-	
Prantsusmaa	29.10.2002	22.05.2006	9.01.2008	01.05.2008	

* A- acceptance.

** Planeeritud allkirjastamine 2009. a. Eelnõu saadetud kooskõlastusringile 2008. a lõpus.

*** Konventsioon jõustus 1. veebruaril 2008. a.

Karistused

Rahvusvaheline õigus lähtub sellest, et inimkaubanduse eest määratava karistusena peab olema võimalik määrata sanktsioone, mis võtavad arvesse teo raskust ning vastavad sellele (*United Nations Organized Crime Convention* 2000 Art 11.1). Euroopa Liidu riigid liiguvad veel kõrgemate standardite poole, mis nõuavad karistusi, mis oleks „tõhusad, proportsionaalsed ning hoiatavad“, sealhulgas vabaduskaotuslikud, ning mis võimaldaksid väljaandmist (inimkaubandusvastane Euroopa Nõukogu konventsioon 2005, art 23.1). Samas paljud riigid veel tõlgendavad, mida tähendab „tõhus, proportsionaalne ning hoiatav“ (Gallagher & Holmes 2008: 322). Kaubitsejatele on vaja heidutamiseks rangete ning ka realiseeritavate karistuste väljavaadet. Kuni lähijani määrati narkokaubitsejatele kõvemaid karistusi kui inimkaubitsejatele. (Goodey 2003: 426)

Eeltoodust tulenevalt on tabelis 6 iga riigi puhul toodud ülevaade ka selliste karistuste suurusest, mis kaasnevad inimkaubanduse kuriteo toimepanemisega.

Tabel 6. Karistused inimkaubanduse kuriteo eest riigiti

Riik	Inimkaubandus	Karistus
Soome	Section 3 (THB), 3a	4 kuud – 6 aastat; 2–10 aastat (alla 18-

⁵⁵ Seisuga 18.02.2009.

	<i>(Aggravated trafficking in human beings)</i>	aastane ohver)
Rootsi	<i>Chapter 4, section 1A</i>	2–10 aastat
ÜK	Sexual Offences Act (57,58,59) Asylum and Immigration act	kuni 6 kuud; kuni 14 aastat kuni 12 kuud; kuni 14 aastat
Norra	§ 224	kuni 5 aastat; kuni 10 aastat
Läti	154 ¹	5–12 aastat; 10–15 aastat
Leedu	147	2–10 aastat; 4–12 aastat (alla 18-aastane ohver)
Saksamaa	Section 232 <i>et seq</i>	kuni 10 aastat
Itaalia	Art 601	8–20 aastat; 1/3 või poole võrra raskemad karistused (alla 18-aastane ohver)
Belgia	Art 433 (5,6,7,8)	1–5 aastat või 500–50 000 eurot; 15–20 aastat või 1000–150 000 eurot (korduv, organiseeritud kuritegevus või muud raskendava asjaolud)
Austria	104a	1–10 aastat

Kõige tulemuslikum meede kaubitsemisjuhtumite menetlemisel on lisaks ohvrite tunnistustele keskendumine sanktsioonidele, millel oleks negatiivne mõju süüdlase varalisele seisule. Sellega seoses on kriminaalsel teel saadud vara konfiskeerimine tulus meede, mida õiguskaitseorganid võiksid järgida. Mitmetes riikides ei ole vajalik uue seaduse vastuvõtmine sellel eesmärgil, kuna olemasolevad seadused annavad aluse vara arestimiseks. Näiteks Saksamaal võidakse kõik illegaalsel teel saadud varad (või vastav summa) arestida ning see võib muutuda riigi varaks, kui juhtumi kohta on otsus jõustunud. Kus ohvrid on otseselt seotud ja tuvastatavad, nagu seksuaalse ekspluateerimise eesmärgil toimuva inimkaubanduse puhul, näevad Saksa seadused ette, et varasid võib arestida kohtueelses menetluses pigem ohvri, mitte riigi nimel. Siiski, see eeldab, et ohver esitab tsiviilhagi süüdistatava vastu saamatajäänud „töötasu“ kohta paralleelselt kriminaalmenetlusega. [...] Arvestades, et õigust esitada tsiviilhagi on harva kasutatud EL-i kodanike poolt, kes on kuriteoohvrid, on vähe tõenäoline, et kaubitsetud naised võiksid saada kasu sellest õigusest, välja arvatud juhul, kui neil on hea juristist esindaja. (Goodey 2003: 425)

4. Analüüs

Täielik ning tõhus inimkaubanduse kriminaliseerimine on nõutava õigusliku raamistiku keskne element (Inimkaubandusvastane Euroopa Nõukogu konventsioon 2005, artikkel 18; UNODC 2004: 269; *UN Trafficking Protocol* 2000: art 5). Kriminaliseerimine on saavutatav eraldi inimkaubanduse seaduse loomisega (nt Boliivia, Indoneesia, Mehhiko, Nigeeria, Senegal, ÜK [USDOS 2008], Ameerika Ühendriigid [VTVPA 2000]) või olemasolevate seaduste – tavaliselt karistusseadustiku – muutmisega (nt Austria, Ukraina, Valgevene [USDOS 2008], Brasiilia, Saksamaa, Moldova). Mõlemal juhul on õigusliku raamistiku tulemuslikkuse hindamisel oluliseks kriteeriumiks see, kas riigi karistusseadustik kriminaliseerib kõik inimkaubanduse aspektid nii, nagu see kuritegu on määratletud rahvusvaheliselt (Gallagher & Holmes 2008: 322) – siinkohal on mõeldud ÜRO Palermo protokollini definitsiooni.

Tugev õiguslik raamistik peab ulatuma kaugemale inimkaubanduse kuriteost, tagamaks, et ka inimkaubandusega seotud kuriteod on kriminaliseeritud. Inimkaubandusega seotud kuriteod on: sunnitöö, lapstööjõu kasutamine, seksuaalne ärakasutamine, sunnitud abielu, ebaseaduslik värbamine, väljapressimine, tööjõu ekspluateerimine, organiseeritud kuritegevuses ja rahapesus osalemine ning ka muud rasked kuriteod nagu raske füüsilise, seksuaalse või psühholoogilise kahju tekitamine ja vabaduse võtmine. (Gallagher & Holmes 2008)

Riigi õiguslik raamistik peab tagama, et kaubitsejatele või nende varadele ei ole mingisuguseid turvalisi tagalaid: a) võimaldades riigil anda isikud välja või menetleda juhtumeid, b) tagades tõhusa uurimise, vara arestimise ja konfiskeerimise kaubitsemisjuhtumite menetlemisel; c) andma volituse tõhusaks rahvusvaheliseks uurimiseks ning justiitskoostööks. Õiguslik raamistik peaks samuti garanteerima inimkaubanduse ohvritele kohese kaitse ja toe, mis sisaldab õigust ravile, ning ka ohvritest tunnistajate kaitse. (Gallagher & Holmes 2008: 323)

Käesolevas peatükis on peamiselt inimkaubandusega seotud kuritegudega kokkupuutuvate ekspertidega tehtud süvaintervjuudele tuginedes antud ülevaade, mis laadi inimkaubandust või inimkaubandusega seotud kuritegusid Eestis esineb, mida näevad eksperdid inimkaubandusena (selle elemendid, ohvri nõusolek, eesmärgid, vahendid, karistused), millised on inimkaubandusega seotud kuritegude menetlemise probleemid (anonüümne tunnistaja, kaugülekuulamine, tõendite kogumine, kohtumenetluse põhimõtted) ning kas ja millest tulenevalt oleks vajadus eraldi inimkaubanduse kui kuriteoliigi koosseisu järele karistusseadustikus.

4.1. Riigisiseste õigusaktide kooskõla rahvusvaheliste dokumentidega

4.1.1. Koosseis

Inimkaubanduse mõiste definitsioon on ühesugune kahes rahvusvahelises dokumendis. Euroopa Nõukogu inimkaubanduse vastu võitlemise konventsiooni väljatöötamisel lähtuti ÜRO Palermo protokollis sisalduvast inimkaubanduse definitsioonist. Kuigi Palermo protokoll sisaldab kõige põhjalikumalt inimkaubanduse definitsiooni, ei ole selles „ekspluateerimise“ eesmärk väga selgelt defineeritud. Sunnitöö määratlemisel võetakse aluseks 1930. a Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni konventsioon (*ILO Forced Labour Convention*), mis defineerib sunnitöö kui „kõik töö või teenused, mida on inimeselt nõutud karistuse ähvardusel ning mida ei ole isik pakkunud ise vabatahtlikult“. ILO eristab kuut sunnitüüpi: vägivald, võlanõue, dokumentide kinnihoidmine, liikumise piiramine või keelamine, ähvardused ning palga mittemaksmine/kinnipidamine. (OSCE 2008: 22)

Rahvusvahelised organisatsioonid, nagu ILO on esitanud tõendeid, et sunnitöö esineb tänapäeval peaaegu igas riigis ning igat tüüpi majanduses, mõjutades minimaalselt 12,3 miljonit inimest üle maailma. Kurjategijate saadavat kasu hinnatakse ligikaudu 32 miljardile USA dollarile aastas või ligikaudu 13 000 USA dollarile ühe ekspluateeritud isiku kohta. Hinnangud varieeruvad, sest mida rohkem kulutusi tehakse juhtumite menetlemisele, seda rohkem ohvreid leitakse. (OSCE 2008: 6)

Rahvusvaheline Tööorganisatsioon on korraldanud uuringuid Prantsusmaal, Saksamaal ning Venemaa Föderatsioonis ning toetanud uuringuid teiste riikides, kaasa arvatud Ühendkuningriigis ja Ameerika Ühendriikides. Näiteks ILO uuring Saksamaal kirjeldas 42 sunnitud juhtumit hooajalistel töodel põllumajanduses, ehituses, teeninduses, lõbustusparkide tegevuses, lihatöötuses ja majapidamistöodel ning seksuaalset ekspluateerimist. Enamik ohvreid olid pärit Kesk- ja Ida-Euroopast (OSCE 2008: 18). Näiteks ühel juhul sunniti kaubitsetud naist töötama koduabilisena, mis seisnes selles, et ta pidi hoidma skisofreeniat põdevat last, kes üritas naist mitu korda kägistada. Naise passi hoiti tema „tööandja“ käes ning ta ei saanud majast lahkuda. (Surtees 2008: 58)

Tänapäeva inimkaubanduse tegevus on muutunud mitmekesisemaks, osaliselt tingituna muutuvast migrantide demograafiast ning osaliselt tingituna suurest nõudlusest odava tööjõu järele tööstustes, mis ei ole seotud seksuaalvaldkonnaga, nt tootmises ning põllumajanduses (Munro 2005: 91). Inimeste kaubitsemine mitmetesse tööstustesse (lisaks seksitööstusele) on kiiresti kasvav nähtus (IOM 2002).

ILO jaoks iseloomustab sunnitööd kaks tegurit: isikud on „asetatud“ töö või teeninduse olukorda vastu nende taht ning nad ei saa lahkuda ilma karistuse või karistuse ohu tõttu. Inimkaubanduse puhul on suureks väljakutseks probleemi lahendamisel see, et petetakse (töö) sihtkohas ootavate töötingimustega. Enamik immigrante võtab enda tahtel kontakti agendi või vahendajaga, kuid neid petetakse kokkuvõttes soovitud töö tingimustega – kas töötüübi, töötingimuste, palkade (kas palka makstakse), või laenusummaga, mida nad maksma peavad. Kõik see võib areneda tööjõu ekspluateerimiseks inimkaubanduse mõistes, hõlmates tugevat seotust laenu või võlaga, mis tähendab sisuliselt nüüdisaegset orjastamist. ILO ei tõmba rangeid ning kindlaid piire seksuaalse ning tööjõu ekspluateerimise eesmärgil toimuvale inimkaubandusel. ILO jaoks tähendab sunnitud kasumi teenimise eesmärgil toimuv seksuaalne ekspluateerimine üht sunnitöö liiki.

Kuigi suurem osa ekspluateerimisest toimub põllumajandusvaldkonnas, ehitustööl, tekstiilitööstuses, restoranides, meelelahutusäris ja tööstusettevõtetes, näitavad uuringud ja analüüsid üha enam, et sunnitöö praktika võib mõjutada migranttöölisi ka peamistes majandussektorites – toiduainetööstus, tervishoid, koristustööd. On tõsine probleem, kui sunnitöö meetmeid kasutatakse migranttöölise suhtes – see võib imbuda suurtesse ettevõtetesse ning ka avalikku sektorisse (OSCE 2008: 18). Lääne-Euroopa riikidest sõltuvad immigrantide tööjõust (legaalsest ja illegaalsest) Ühendkuningriik, Prantsusmaa, Hispaania, Šveits ja Holland, rõiva- ja kingatööstuses Itaalia ja Prantsusmaa – need riigid moodustavad antud valdkonnas nõudluse poole (OSCE 2008: 25).

Seksuaalne ja tööjõu ekspluateerimine võib olla tihedalt seotud – näiteks, kui isikut sunnitakse üheaegselt olema ettekandja ja koristaja ning osutama seksuaalteenuseid. Osas riikides on ka näiteid juhtumitest, kus päeval on ohvreid sunnitud tegelema põllutööga ning öhtul ja öösel sunnitud intiimteenuseid osutama. Samuti võidakse lisaks intiimteenuste osutamisele sundida ohvreid pisivargustele, tegelema narkomüügiga, prostitutsiooni vahendamisega jne. On ka juhuseid, kus isikuid on kaubitsetud ühel eesmärgil, kuid müüdnud edasi teisel eesmärgil (Surtees 2008: 56).

Lisaks seksuaalse ja tööjõu ekspluateerimise eesmärgil toimuvale inimkaubandusele on loeteludes välja toodud järgmised inimkaubanduse liigid: organikaubandus, lastega kaubitsemine, laste ärakasutamine ning nende kerjama sundimine jne.

▪ **Inimkaubandus Eestis**

Kuna Eestis ei ole menetletud palju tööorjuse või sunnitöö juhtumeid, seostatakse inimkaubandust eelkõige prostitutsiooni vahendamise ning seksuaalse ärakasutamisega. Lisaks mainisid intervjuueeritud eksperdid, tuginedes praegu olemasolevale infole, ka organikaubandust, lastega kaubitsemist või lastemüüki (nt lapsendamise eesmärgil), surrogaatemadust (lapsendamise eesmärgil) kui võimalikke inimkaubanduse liike, mis Eesti geograafilist positsiooni arvestades võiksid teoreetiliselt esineda ning mille suhtes tuleks tähelepanelik olla. Samuti toodi inimkaubandusega seonduvalt välja 2008. aastal süüdimõistva kohtuotsusega lõppenud orjastamise (KarS § 133) juhtum, kus isikut sunniti narkootilisi aineid müüma.

Ma arvan, et inimkaubandus Eestis ennekõike piirdubki prostitutsiooniga. (...) Eelmisel aastal oli üks juhtum – orjastamine, kus alaealist sunniti narkootilisi aineid müüma. Ma arvan, et see on ka inimkaubandus. (...) Tööjõud võib-olla mingil määral ka, aga see on justnimelt Eestist väljapoole. Kuigi praktikas väga palju selliseid asju ei ole (prokurör, Riigiprokuratuur).

Arvan, et inimkaubandus eksisteerib Eestis. Minu meelest valdavalt kahte liiki – prostituutide vahendamine ja pettusega välismaale orjastavatesse tingimustesse tööle vahendamine (prokurör, Viru).

Meil räägitakse rohkem inimkaubandusest, mis on seotud prostitutsiooniga ja prostituutide vahendamisega ja eriti just selles kontekstis, mis puudutab piiriülest tegevust, aga kindlasti on inimkaubandus ka siseriiklik – täpselt samasugustel alustel inimeste vahendamine, kaasa arvatud igasugune muu töölepanemine endast sõltuvana, kas siis kinnihoidmisega või ülemäära väikest palka makstes või üldse tasuta töö nõudmisega (prokurör, Riigiprokuratuur).

Seaduses ei ole inimkaubandus kuritegu. (...) Minu jaoks on ta eetilise kategooria. Mis asi on inimkaubandus? Eetiline kategooria, mille mõningad aspektid on kriminaliseeritud (prokurör, Põhja).

- **Inimkaubandus kui siseriiklik ja/või piiriülene kuritegu**

Intervjueeritud eksperdid leidsid, et Eesti puhul eksisteerib nii riigisisest kui ka piiriülest inimkaubitsemist ning ühte ei peaks teisest olulisemaks pidama, kuna mõlema tüübi puhul on sageli tegemist organiseeritud kuritegevusega, kus teist isikut või teisi isikuid ära kasutades saadakse isiklikku kasu. Piiriülese inimkaubandusega seostus intervjueeritudel nii tööjõu eksploateerimise eesmärgil toimuv kaubitsemine kui ka seksuaalse ärakasutamise eesmärgil toimuv kaubitsemine.

Minu arvates nii piiriülese kui riigisisese puhul on tegemist inimkaubandusega ja ma ei ütleks, et üks peaks olema teisest prioriteetsem. Tegemist on siiski enamasti organiseeritud kuritegevusega ja teiste eksploateerimise arvel saadava tohutu ebaseadusliku rahaga (prokurör, Viru).

Ühe intervjueeritud politseiniku hinnangul on raske hinnata, millise paragrahvi alusel peaks piiriüleseid juhtumeid menetlema. Ehk sellisel juhul oleneb juhtumi menetlemine ka teise riigi õigusaktidest.

See oleneb kõik, kus riigis seda menetlust alustatakse, milliste seaduste järgi. Sel juhul me saame koostööd teha ainult selle riigiga, kus menetlus alustatakse õigusabipalvete raames (politseinik, KKP).

Intervjuudes ei antud eraldi hinnangut sellele, kas inimkaubandusega seotud kuritegude puhul on oluline eristada seda, kas teo toimepanemisega on seotud kuritegelik ühendus või mitte.

- **Nõusolek/tahtlus (vaba tahe) vs tahtevastatus**

Vastavalt ÜRO Palermo protokollile, inimkaubandusvastasele EN konventsioonile ja EL inimkaubanduse raamotsusele ei muuda inimkaubanduse ohvri nõusolek tahtliku ärakasutamise (vastavalt IK definitsioonis toodud viisidele) teo olemust ehk ohvri nõusolek ei ole oluline. Vabatahtlikkus peaks seisnema selles, et isikul on võimalik loobuda tööst, mitte niivõrd tema esialgses nõusolekus. Tähelepanu tuleks pöörata sellele, millised on tegelikud elamistingimused ning kas need tingimused on vastuvõetavad (*Swedish National Council for Crime Prevention* 2008: 52). ÜRO Palermo protokollil puhul tundub esmapilgul, et see rõhutab pigem ärakasutamist kui nõusolekut, kuid lähemal uurimisel teeb mõned mööndused vastupidi. Täpsemalt, protokollil artikkel 3b näeb ette, et „kaubitsetud ohvri nõusolek kavatsatud ärakasutamise korral (...) ei ole oluline“, see on nii aga ainult juhul, kus nõusolek on saadud ähvardamise, sunni, pettuse, altvedamise, võimu kuritarvitamise, abitu seisundi ärakasutamise või tasude/toetuste maksmisega. (Munro 2005: 99)

Järgnevalt on toodud ekspertide hinnangud selle kohta, kuivõrd oluline on võimaliku ohvri nõusolek eksploateerimise protsessis.

Alaealiste kohta leiti üksmeelselt, et alaealise nõusolek või tahtlus ei loeks inimkaubanduse koosseisu puhul – nii nagu näeb ette Palermo protokoll ja inimkaubandusvastane EN konventsioon. Seda seetõttu, et alaealine ei ole oma tahtes vaba, ei ole võimeline langetama otsuseid, saama aru oma tegevusest, valikutest jne. Pigem leiti, et vanusepiir selliste juhtumite puhul peaks olema 19, 20 või 21 aastat. Inimkaubandusvastane EN konventsioon ning kavandatavad EL-i inimkaubanduse raamotsuse muudatused (Euroopa Liidu Nõukogu 2009) pööravad samuti erilist tähelepanu laste kui kaitsetuma sihtrühma huvide ja õiguste kaitsele. Samuti leiti, et prostitutsioonile kaasaaitamisel ja inimkaubandusel (seksuaalse ärakasutamise eesmärgil) vahe tegemiseks on üheks kriteeriumiks ohvri vanus – lapsohvrite puhul on tegemist inimkaubandusega, kui last kasutatakse isikliku kasu saamise eesmärgil ära.

Ma arvan, et see, mis inimkaubanduse poole kallutab, kui hakata kõige jõhkramatest juhtumitest peale, siis meil ei ole küsimust sellest, et kui mängus on alaealised, kui mängus on vägivald (...). Alaealine, laps ei ole vaba, laps ei saa kunagi vaba olla selliseid otsuseid tegema. Isegi kui ta on 17 ja tundub täitsa täiskasvanu. (...) Ma arvan, et alaealine ei saa aru, mida ta teeb. Selles mõttes, et ta ei ole vaba, tema valikud ei ole vabad. Nad ei saa olla üdini ratsionaalsed. Ta ei saa aru nendest tagajärgedest oma elule, ta ei saa aru sellest situatsioonist, kuhu ta läheb (prokurör, RP).

Olgem ausad, et nii mõnigi juhtum on suhteliselt räige, kui näiteks vahendatakse põhimõtteliselt alaealisi. Piitlikult öeldes, kui üks osa lõbumajadest on spetsialiseerunud alaealiste vahendamisele, siis see on raudselt inimkaubandus. Isegi kui see on eliitlõbumaja ja kui kõigile öeldakse, et neile meeldibki käia ja juua seal nii mitme tuhande krooniseid šampusi ja tegelikult hoolitsetakse nende eest väga hästi. Sellegipoolest on tegemist inimkaubandusega, kuna see puudutab alaealist (prokurör, Riigiprokuratuur).

Samas nähti erinevust selles, kas tegemist on näiteks alaealise prostitutsioonile kaasaaitamise või kallutamise – alaealise prostitutsioonile kallutamine ei pruugi olla alati kvalifitseeritav inimkaubandusena.

Muidugi kallutamine ei pruugi olla kohe inimkaubandus, (...) näiteks kui 18-aastane sõbranna kallutab kedagi umbes nii: „Tule ka! Ma teenin hästi!“ See ei ole inimkaubandus (prokurör, Riigiprokuratuur).

Kuigi ühe respondendi arvates võiks alaealiste puhul see vanusepiir, millest alates võiks alaealise prostitutsioonile kaasaaitamist või kallutamist pidada inimkaubanduseks, olla alates 14. eluaastast, ei leidnud see idee teiste vastanute seas poolehoidu. Teatud juhtudel, nt vaimne alaareng, sotsiaalne ebaküpsus, võiks see piir olla 19 või 20.

Et alla 14? Mina olen sellele põhimõtteliselt vastu. Ma jään selle juurde, et 18 on 18. See tuleneb, ma olen aru saanud, ka kõikidest rahvusvahelistest konventsioonidest. Ja kui see on seal kirjas, ju siis teadlased, kui seda on analüüsitud, on jõudnud järeldusele, et 18-aastasena kujuneb inimeses välja see, et ta suudab otsustada ise. (...) Öelda nende 15–16-aastaste kohta, et nende puhul ei ole inimkaubandus – mina olen küll kategooriliselt selle vastu (prokurör, Riigiprokuratuur).

Kui me lähtume võimest oma tahet juhtida, siis me peame tõstma selle piiri sinna, kus inimene on tõesti küps (prokurör, Põhja).

Täiskasvanute puhul olid ekspertide hinnangud erinevad selles, millist rolli mängib isikute nõusolek ning vabatahtlikkus inimkaubandusega seotud juhtumite määratlemisel. Ühelt poolt leiti, et näiteks prostitutsiooni kaasatud naised ei tee seda vabatahtlikult, vaid neid sunnitakse selleks kohustuste ja võlgadega (vt ptk 4.1.3). Samas leidis osa politseinikke, et tavapäraselt – teadaolevate juhtumite puhul – on Eesti prostituudid teadlikud sellest, mis laadi tööd neil sihtkohamaal teha tuleb. Teisest küljest toodi välja seda, nagu ka eeltoodud näidetes mainitud, et nõusolek ning olukorraga leppimine ei ole niivõrd oluline kaubitsemise või ärakasutamise protsessi alguses, vaid olukorras, kuhu see välja viib – reaalsed elamis- ja töötingimused, lahkumise võimalused, valikuvõimalused jne. Nagu eespool mainitud, võib ohver kokku puutuda halvemate tingimuste, suuremate tasude või pikema võlaperioodiga, kui alguses kokku lepitud (Surtees 2008:43). Väliste (2007:20) arvates on orjastamise koosseis (KarS § 133) vastuolus Palermo protokolliga, mille järgi ohvri nõusolek nimetatud tegevuseks ei ole oluline.

Kusjuures väga paljud prostitutsiooniga tegelevad isikud ei vali seda tegevust vabatahtlikult – narko- või alkoholisõltlased, kellele vahendajad tekitavad „nn kohustused ja võlad“, mille tagasiteenimiseks naisisikut vahendatakse prostituudiks. Sellele järeldusele jõudsin nelja prostitutsiooni vahendamise kriminaalasja menetlusel ise prostitutsiooniga tegelevate tüdrukutega vesteldes või ülekuulamisel osaledes või nende ütlusi lugedes (prokurör, Viru).

Asetamine võib olla ka erinev – ma panen su luku taha kinni või asetan su mingit teist moodi, võtan dokumendid ära, kui me räägime välisriigi situatsioonist, kuhu iganes, võtan rahad-asjad ära. Ja nüüd ta on sunnitud oma tahte vastaselt kellegi kasuks töötama. See ongi see, et inimene saab olla oma tahtmistes vaba siis, kui tal on alternatiivid. Ma ei arva, et tahe tähendab karistusõiguses kindlasti seda, et inimene peab ütleva, et jah, tahan, või jah, ei taha. See on nii, nagu on tavaline süüteo koosseisu puhul ka, et subjektiivsete tunnuste puhul võime lähtuda ümbritsevatest objektiivsetest tunnustest. (...) Tahe on või tahet ei ole siis, kui inimesel on alternatiivid, need peavad omakorda olema mingisugused mõistlikud alternatiivid. Ma julgen isegi väita, et me ei saa öelda seda, et (...) kui keegi tõstetakse Jaapanis ühes väikeses linnas maha, võetakse ära dokumendid ja öeldakse, et siin on lõbumaja, siis me võime öelda, et miks sa ära ei tulnud sealt Jaapanist. Selles mõttes, et see ei ole mõistlik alternatiiv, me ei saa öelda, et ole hea, hakka astuma, kui tal pole raha ei passi. Või miks sa ei läinud konsulaarosakonda (prokurör, Riigiprokuratuur).

Ka Euroopa Liidu inimkaubanduse raamotsuse kohaselt on inimkaubandus see, kui võimu või isiku kaitsetut seisundit kuritarvitatakse nii, et isikul ei ole reaalselt ja vastuvõetavat alternatiivi väärikoheldamisele allumisele.

Tegelikult väga palju nendes situatsioonides taandub ju sellele, et kuidas prostituut ise hindab seda tegevust. Meie seaduses (...) on see „oma tahte vastaselt“ (§133, orjastamine – B.T.), sest tegelikult seda tõendada, et nad on teinud seda oma tahte vastaselt, on suhteliselt keeruline. Sest tavapäraselt, kui on niimoodi, et menetlus käib, kui eelnevalt on ikka sellele naisinimesele tugevasti ülekohut tehtud, siis ta räägib sellest – selles mõttes, et ta ei tahtnud, et teda sunniti mingiteks asjadeks, isegi siis, kui ta alguses oli nõus minema. (...) Seda tahte vastasust olemegi üritanud tõendada sellega, et ta oli alguses nõus minema, aga pärast tahtis tagasi tulla, aga tal on näiteks dokument käest ära võetud või ta täpselt ei tea, kus ta asub või tal ei ole transporti. Talle on see tehtud võimatuks, ütleme sellest hetkest on see tegevus juba tema tahte vastane, sest vabadus ise otsustada, millal ta läheb ja kuhu ta läheb, on erinevate asjaolude tõttu piiratud (prokurör, Riigiprokuratuur).

4.1.2. Tegu

▪ Töövahenduskelmus vs sunnitöö

Töövahenduskelmuse ning sunnitöö (töörjuse ehk tööjõu eksploateerimise eesmärgil toimuva inimkaubanduse) vahel tegid intervjueritud eksperdid vahet peamiselt lähtuvalt järgmistest asjaoludest:

- Kelmuse puhul kaotab inimene raha, kuid ta ei kaota oma vabadust – inimene ei pea müüma oma tööjõudu, keegi ei sunni teda tööle, saadav kahju on rahaline.
- Kelmuse puhul lubatakse inimesele tööd, häid elamistingimusi jms (korjatakse ettemaksud, võetakse dokumendid), kuid tegelikkuses lubatud tööd ei ole – samas ei saadeta isikut reaalselt kuhugi ära, kus teda võiks sundida muud tööd tegema.

Samas leidis osa eksperte, et kelmus on ka see, kui inimestele lubatakse mingisugust tööd, korjatakse ettemaksud ning isikud lendavad ka välisriiki tööle, kuid tegelikult lubatud tööd ei ole. Ehk inimkaubandusest eristaks kirjeldatud olukorda see, et isikuid ei sunnita mingit muud tööd tegema, mis oleks kolmandatele isikutele kasu tekitanud. Lähtuvalt ILO konventsiooni nr 29 definitsioonist (vt ptk 2.6) oleks inimkaubandus see, kui isikut sunnitakse (vastu oma tahtet, ükskõik, missuguse karistusega ähvardades või reaalselt karistades) tegema tööd, milleks ta ise ennast pakkunud ei ole – st isik võis pakkuda ennast samadele isikutele mingi muu töö tegemiseks. Inimkaubandusega on tegemist ka juhul, kui isikule öeldakse, et tema eest on makstud (nt lennupiletid vms transpordikulud) ning teda sunnitakse n-ö võlgade kattteks töötama. „Võla“ alla võidakse arvestada ka igapäevane toit, majutus jne. Sunnitööks loeti eksperdiintervjuudes ka seda, kui isik peteti sihtkohamaale, sunniti tööle (ka vägivaldaga või sellega ähvardades) ning isikul puudub tagasisõidupilet ja tagasisõiduraha ehk võimalus lahkuda või pöörduda konsulaarosakonda või saatkonda ehk isikul puuduvad reaalsed alternatiivid ärakasutamisele⁵⁶.

Kui ma olen illegaalselt tööil, aga on keegi inimene, kes mind sinna veab, ja ta teab, et ta veab mind sinna illegaalselt tööle, siis tema puhul võiks olla ka inimkaubandus – sest ta viib teise riiki illegaalset tööjõudu. Aga illegaalse tööjõu vedamine peaks mahtuma kenasti siia inimkaubanduse alla (prokurör, Riigiprokuratuur).

Kelmusega on tegemist siis, kui töötingimustest, mida pakutakse, on mineku hetkel loodud ebaõige ettekujutus. Sellel hetkel, kui on minek või lepingu sõlmimine, öeldakse talle hoopis muud tingimused, kui teda seal tegelikult ootavad. See, et sa lähed välismaale tööle ja satud seal rasketesse olukordadesse, sul pole erilisi ootusi, et sind seal hakatakse ahistama, see on pigem eksploateerimine (...). Kui sa oled välismaalane, sul on suhteliselt keeruline sealt ära tulla (kohtunik, Põhja).

Ma arvan, et see on inimkaubandus, kui teda sunnitakse tööle ja vahendajad saavad kasu sellest. Sellisel juhul hakkaks vahendajad kasu saama sellest, mitte lihtsast kelmusest, et anna mulle raha, ma luban sulle tööd – tegelikult mul polegi mingit võimalust sulle tööd lubada. Nad hakkavad siis saama kasu sellest, et teine inimene hakkab müüma oma tööjõudu või andma oma tööjõudu või iseennast (prokurör, Riigiprokuratuur).

⁵⁶ Inimkaubanduse vastu võitlemise arengukava 2006–2009 tegevus 12.2. „Vajadusel inimkaubanduse ohvri kodumaale pöördumise toetamine (transport, majutus jne)“ täitmiseks on Välisministeeriumil arengukava iga tegevusaasta jaoks ette nähtud 20 0000 kr ning igal aastal on neid ressursse kasutatud vähemalt ühel korral inimkaubanduse ohvrite või potentsiaalsete inimkaubanduse ohvrite Eestisse tagasipöördumise reisikulude katmiseks.

Mitme välisriigi seadustes on ärakasutatava „tööna“ mainitud ka kerjamist (nt Prantsusmaa).

- **Prostitutsiooni vahendamine vs inimkaubandus**

Prostitutsiooni vahendamise ning inimkaubanduse eristamiseks ei toodud selgeid orientiire, ei ole selge, mis on inimkaubanduse ja prostitutsioonile kaasaaitamise vahe. Üheks võimalikuks eristuseks oleks see, kas tegemist on vabatahtliku või sunnitud prostitutsiooniga. Samas näiteks Ameerika Ühendriikide õigusaktide tõlgenduses võib inimkaubanduseks seksuaalse ärakasutamise eesmärgil pidada mis tahes seksuaalakti kommertseesmärgil, millest saab kasu kolmas isik (Wilson & Dalton 2008: 297). Ehk inimkaubandus on ka prostitutsiooni vahendamine, kui sellega kaasneb kolmandatele isikutele materiaalne kasu. Kristina Väliste on oma magistritöös „Inimkaubandus ja prostitutsiooni vahendamine Eestis“ (2007:14) leidnud, et inimkaubanduse ja prostitutsiooni vahendamise vahel vahe tegemise vahendiks oleks isiku vaba tahe ja selle isiku vastu inimkaubanduse definitsioonis loetletud tegevuste puudumine.

- **Inimkaubandus vs smugeldamine**

Kuigi 2. peatükis nimetatud rahvusvahelised dokumendid rõhutavad, et oluline on eristada inimkaubandust ning smugeldamist, võivad smugeldatud isikud lõpuks muutuda või saada inimkaubanduse ohvriteks (Nikolic-Ristanovic 2004: 120, Aronowitz 2001). Peamine erinevus smugeldatud ning kaubitsetud isikute vahel on see, et smugeldatud isikud on vabad smugeldamise protsessi lõpus, samas kui inimkaubanduse ohvrid kogevad midagi sellist, millele võib viidata kui „virtuaalsele orjusele“. Inimsmugeldamisest saab inimkaubandus, kui andes raha üle selleks, et saada smugeldatud, leiavad inimesed ennast „töötamas“ kui sunnitöölised või sunnitud seksitöö tingimustes (Goodey 2003: 419). Näiteks Norra, Ameerika Ühendriikide ja Belgia inimkaubanduse alased õigusaktid eristavad selgelt inimkaubandust ja smugeldamist. Sellise seose inimkaubanduse ja smugeldamise vahel tõid välja ka intervjueeritud eksperdid.

Põhimõtteliselt ongi nii, et teda veetakse ühest riigist teise ilma dokumentideta ehk siis tuuakse illegaalsena siia ja ta jääbki illegaalsena siia. Minu jaoks on smugeldamise vahe see, et lihtsalt tuuakse illegaalsena riiki ja siin ta peab ise hakkama saama. Aga kui illegaalselt sissetoomine on seotud sellega, et kuna sa oled illegaal, tööd sa ei saa, siis nüüd pead meile tööd tegema, antakse vett ja leiba, elad siin, kuskile sa teatada ei tohi, sellepärast, et sind pannakse vangi. Inimene selle teadmisega elabki ja siis on see juba inimkaubandus. Sest ta tuuakse eesmärgiga, et ta hakkab teise inimese jaoks tööd tegema (prokurör, Riigiprokuratuur).

Ütleme, et smugeldamine on ebaseaduslik üle piiride toimetamine. Ta ei ole inimese tööjõu, inimese endaga seotud. Ma arvan, et ta piirdub minu jaoks sellega, et selle eesmärk on inimene kui objekt üle piiri salakaubana vedada (prokurör, Riigiprokuratuur).

Intervjueeritud eksperdid pidasid smugeldamiseks isikute illegaalselt (või ka varjatult) üle riigipiiri toimetamist. Samas ei toodud välja seda, et smugeldamise puhul võib olla n-ö salakaubaks oleval isikul endal soov saada üle piiri smugeldatud ning et ta võib selle eest smugeldajatele ka tasuda. Kui seda tehakse inimese enda tahte vastaselt, on tegemist inimkaubanduse või inimirõõviga – olenevalt sellest, milline on isiku illegaalselt üle riigi piiri vedamise eesmärk, kas see on isikliku kasu saamine või kättemaks vms ajend. Inimkaubanduse puhul võib piiriületus toimuda täiesti legaalselt ning ka isiku enda vabal tahtel.

4.1.3. Vahendid

Peamisteks mõjutusvahenditeks, mida intervjueeritud ekspertide hinnangul inimkaubanduse juhtumite puhul kasutatakse, on pettus, vägivald, sund, aga samas ka üha enam meelitamine erinevate hüvedega, mis sisuliselt tähendab ikkagi pettust. Sama tendentsi on täheldatud ka uuringute põhjal: kaubitsejate meetodid on muutunud pehmemaks viimaste aastatega ning kaubitsejad ja vahendajad on vähem vägivaldsed (*Swedish National Council for Crime Prevention* 2008: 11). Samas on leitud, et inimkaubanduse protseduur sisaldab endas nii vabatahtlikke kui mittevabatahtlikke elemente (Siegel ja Yesilgoz 2003: 80-81). ILO eristab inimkaubanduse puhul kuut sunnitüüpi: vägivald, võlanõue, dokumentide kinnihoidmine, liikumise piiramine või keelamine, ähvardused ning palga mittermaksmine või kinnipidamine (OSCE 2008: 22).

Esimene inimkaubanduse kui kuriteo element on värbamine, üle piiri või riigi sees transportimine, ohvrite vastuvõtmine või majutamine ning ka nende vedamine sihtkohamaal bordellide või agentide

vahel (Tüür 2007). Teine kuriteo element on ebaseaduslikud vahendid, mida kasutatakse ohvrite kuuletuma panemiseks või selleks, et nad aktsepteeriks kaubitsemist. Selleks, et kaubitseja või vahendaja oleks edukas, peab ta sundima või mõjutama ohvri tahet. Vähemalt peab ta piirama ohvri valikuvabadusi või viitama faktile, et tegelikkuses ei ole ohvril mingeid valikuid. Värbamine võib leida aset vabaduse võtmisega või sunniga, aga ka faktide varjamisega. Ohvrid võivadki arvata, et nad hakkavad töötama prostituudina. Samas nad ei tea, mil määral, ning tihti neid eksitatakse „majanduslikes küsimustes“ ja nad mässitakse võlgadesse. Sageli kasutatakse ära ohvri abitud seisundit, mis tähendabki „ebaseaduslikku vahendit“. (Tüür 2007)

Tänapäeval kasutatakse teisi meetodeid, minu arust just vastupidiseid, et „sa oled väga vajalik inimene, meesterahval on ilma sinuta väga raske“, pannakse armuma endasse ja sellist taktikat (politseinik, KKP).

Inimkaubandust nähakse kõige sagedamini selles, kui isikut on tööle või prostitueerima sunnitud pettuse või vägivaldla teel. Vahendamist kui sellist, eriti prostitutsiooni vahendamist, nähakse igal juhul ebaseaduslikuna (KarS § 268'). Intervjueeritud eksperdid pidasid inimkaubanduseks ka seda, kui vahendamine toimub muu ebaseadusliku tegevuse kaudu – näiteks väljapressimise teel (KarS § 214). Lisaks leiti, et kui tegemist on alaealisega, ei oma erinevad mõjutusvahendid ning isiku nõusolek (vt ptk 4.1.1) mingit tähtsust – alaealise vahendamise puhul kasu saamise eesmärgil on tegemist alati inimkaubandusega.

Üheks rafineeritumaks kontrollivahendiks on kontrollimine telefoni teel, mille puhul naised on alati kättesaadavad ning pidevas ühenduses kaubitsejatega (*Swedish National Council for Crime Prevention* 2008: 11). Naisi ja tüdrukuid petetakse sageli töö iseloomu või tasu osas või neile lubatakse esialgu teist laadi tööd (*ibid.*: 49).

▪ **Võlad**

Eesti-Soome-Rootsi ühisuuring „The Organisation of Human Trafficking“ (*Swedish National Council for Crime Prevention* 2008), mille eesmärgiks oli kaardistada seksuaalse eksploateerimise eesmärgil toimuva inimkaubandusega seotud kuritegelike võrgustike struktuure ning „turu“ tingimusi, leidis, et värbamise faasis kasutatakse raha mitmel moel, peamiselt kontrollivahendina (*ibid.*: 8). Näiteks makstes sõidu eest sihtkohamaale, nõuavad kaubitsejad naiste käest selle võla sisse ning seega on naised sunnitud töötama selleks, et maksta ära oma võlad (*ibid.*). Raha kaudu on naisi võimalik kontrollida ka igapäevaselt, sundides neid maksma n-ö päevatasusid – see on tavaks nii Soomes, Rootsis kui ka Eestis (*ibid.*: 11). Vahendajatele ja/või kaubitsejatele tuleb maksta erinevate teenuste eest nagu üür, reklaam internetis, ning mõnikord värbamise eest (*ibid.*).

Samas tekib võlg, kui üks annab tüdruku üle teisele, siis teine ütlebki, et aga sa pead selle raha nüüd tagasi teenima. (...) Et ma maksin näiteks sellele inimesele, et sa saaksid sealt minema. Pead nüüd minu all selle raha tagasi teenima. Aga kuna sellist asja sisuliselt ei ole olemas seaduse mõttes, siis sisuliselt on tegemist väljapressimisega (politseinik, KKP).

See võlg on nende inimeste mõistes see, et kui näiteks prostituut varastab oma kliendi tagant raha või näiteks narkootikumi tarvitab ja jääb vahele. (...) Või on lepitud n-ö töödandjaga kokku, et ta peab tegema need tunnid tööd, aga tegelikult ta ei tule kohale (politseinik, KKP).

Need (võlad ja karistused – B.T.) tulenevad sellest samast, kes joob, laamendab, süstib, kasutab mingeid narkootikume, varastab kliendi tagant, need on need põhiprobleemid, mille pealt võlad neile siis tekitatakse. Või varastab omaniku tagant (politseinik, Põhja).

Kuna seal on vaheisikud, kes ütlevad, et sulle me anname ainult niimoodi, et raha makstakse nende kätte, siis tal ei ole vaba olemist, kus ta saaks ise otsustada, kui palju ta oma rahast kellelegi annab, vaid vastupidi, talle antakse nii palju, kui keegi teine arvab (prokurör, Riigiprokuratuur).

▪ **Vägivald, pettus, sund, ähvardamine**

Ühelt poolt leiti intervjuudes, et see, milles sund väljendub, on KarS-i orjastamise koosseisus (§ 133) üsna hästi lahti kirjutatud ehk see seisneb füüsilises sunnis või sellega ähvardamises, kaasa arvatud pereliikmete ees laimamises. Samas lisati, et kõne alla võivad tulla ka sotsiaalsed mõjutajad.

Ma mõtlen, et prostitutsiooni vahendamise puhul on need sotsiaalsed mõjutajad. Kui isik teab, et ta läheb sinna prostituudiks, aga ta püüab varjata seda tuttavate, lähedaste eest. Ähvardatakse sellega, et

võib-olla lapsele või vanematele teatatakse. Võib-olla sellised asjad ka, väljapressimised (politseinik, KKP).

Aga ma arvan, (...) et läheb inimkaubanduse alla ka see, (...) kui kasutada ära inimese väga rasket sotsiaalset olukorda, kuhu ta on sattunud. See on nagu sundseis. Alati võib öelda, et mine siis ja tee midagi muud. Aga kõrvalt vaadates võiks öelda, et tegelikult mingil hetkel ta polnud enam vaba, ta ei saanud enam ise valida, sellepärast et – nagu see elu käib – tal on tekkinud omad kohustused, võlad, ta peab mingisuguse töö ära tegema, ära maksma kellelegi millegi eest. Mingisugused sellised objektiivsed sündi näitavad asjad – näiteks see, et tal polegi kuhugi minna elama. Vahel nad ka elavad nendes samades kohtades, kus nad seal töötavad. Ei olegi mingit varianti ära minna. Ei saa öelda, et elad siin lõbumajas edasi, aga tööd ei tee, ja siis öelda, et sa oled siin vaba. Ta ei ole ju vaba (prokurör, Riigiprokuratuur).

Kaasa arvatud pereliikmete laimamine, läbi laimamise (politseinik, Põhja).

Pereliikmete või isiku enda suhtes ähvarduste tegemise kohta leidis üks vastanu, et ohvrid peaksid aduma, kas tegemist on reaalsete ähvardustega või pigem hirmutamisega, kuna ähvardusi ei kavatse vahendajad-kaubitsejad ellu viia, sest see võiks ähvardajatele endile probleeme tuua.

Kui suur hirmutamine või edaspidine saatuse muutmise siis ikkagi oleks olnud, kui ta oleks sealt ära tulnud. Et (...) sellest kõigest antakse teada kusagile. Seal võib ka hirmutamise olla tegu, sest miks peaks sellest kõigest teada andma lähedastele, (...) siis oleks suurem tõenäosus, et kõik see, mis nad teevad, tuleks välja. Tegemist on pigem hirmutamise. (...) Nad ei taha kindlasti, et see välja tuleks (politseinik, KKP).

Samas leiti, et sunnitöö kontekstis, kui tegemist on isiku või pereliikmete ähvardamisega, on tegemist sunnitööga.

Ekspertide hinnangul on praktikas vähem selliseid juhtumeid, kus kedagi on teadlikult viidud välismaale pettuse või kelmusega – v.a mõned orjastamise juhtumid, ning sündi jms kasutatakse pigem nende isikute puhul, kellel on sotsiaalsed probleemid. Seega on kaubitsemisele avatud pigem need isikud, kes on abitus seisundis ega suuda enda eest seista. Samas on oluline see, kas isikul on reaalsed alternatiivid olukorrast pääsemiseks.

Minul on ainult sellised juhtumid olnud, kus on teadlikult läinud või siis mingi kelmusega või pettusega (politseinik, KKP).

Üldjuhul on praktikas ju niiviisi, et tavaliselt edumeelset, normaalse mõistusega prostituuti ei hakka keegi mõjutama, talle ei olegi võimalik midagi pähe määrada. Kokkulepe on kokkulepe. Mina maksan 1300 eurot nädalas Helsingis ja kogu moos. Aga siis, kui ta on varas või joodik või midagi sellist. Tavainimesele, kelle kohta on teada, et ta on võimeline enda eest seisma, ei hakatagi neid nii-öelda orjastamise võtteid tegema. (...) Aga kui ta vähegi mingite vigadega on, kohe poogitakse talle need nõuded selga ja vaat kogu aeg siis kasvatatakse, kas siis protsendina vms-na (prokurör, Põhja).

Võib-olla teadiski, et läheb midagi muud tegema, aga kohale jõudes pandi sellistesse tingimustesse, et tal polnudki muud võimalust, kui tegeleda sellega. Ja tal polnud ka pääsu. Kui pääsemise võimalus on, siis on raske rääkida mingisugusest orjatööst. Kui pass on olemas, siis võib keegi rääkida, et ma võisin sealt ära tulla, aga ma ei tahtnud. See peab olema ikka nii, et tegemist on vabaduse võtmisega vägivaldaga või siis mingisuguse ähvardusega, mis tõesti seab ta väga tõsise valiku ette, nii et ta ei julge sealt ära tulla (politseinik, KKP).

- **Abitu seisundi ärakasutamine, valikuvõimaluse puudumine**

Samas leiti, et prostitutsiooni vahendamise juhtumite puhul on rohkem võimalik mõjutada või sundida psühholoogilistele aspektidele rõhudes.

Prostitutsiooni asjade puhul on rohkem selline psühholoogiline moment, et kuidas sa siis ütled, et tegelesid prostitutsiooniga (prokurör, Viru).

Kuigi abitu seisundi ärakasutamise kontseptsiooni tutvustamine on teretulnud selles mõttes, et see võimaldab põhjalikumalt abitu seisundi analüüsi, on *abitu seisund* jäetud suures osas defineerimata. Kahetsusväärset jätab see riikidele voli rakendada kitsast määratlust, milles perekondlikud probleemid või alternatiivse töö puudumine isiku päritoluriigis ei pruugi olla piisav abitu seisundi kriteeriumiks (Munro 2005: 99). Intervjueeritud eksperdid ei osanud täpselt määratleda, mida tähendab *abitu seisund* ning milline on see piir, kus isikut võidakse ära kasutada või sundida,

kasutades ära tema abitud seisundit. Leiti, et sellise sotsiaal-majandusliku seisundi määratlemine, mille puhul võib öelda, et isik on abitus seisundis (vt KarS § 133), sõltub igast konkreetsest olukorrast.

Ja siis seesama psühholoogiline haavatavus – see on ilmselt midagi sellist, ma toon võrdlusmomendiks, nagu on vägivalla ohvriks langevatel naistel. Kelle puhul on samamoodi, et nad ei suuda isegi enam mõelda, et elus on ka muid variante. Ma arvan, et see ongi psühholoogiline haavatavus. Kui inimesele kogu aeg tambitakse, et mina olen sinu peremees ja see on parim variant (...). Lihtsatel inimestel, kellel pole haridust, perekonna toetust, raha ega mitte midagi – nendel ongi psühholoogiline haavatavus. Siis ta jääb sinna ja ongi inimkaubandus (prokurör, Riigiprokuratuur).

Haavatavust on meil menetluslikult väga raske paika saada. Haavatavus on üsna laialivalgub mõiste (politseinik, Põhja).

4.1.4. Eesmärgid

Inimkaubanduse kuriteo toimepanemise eesmärgiks pidasid vastanud otsest või kaudset rahalist kasu. Muude, kuid pigem teoreetiliste eesmärkidena nimetati psüühiliste või füüsiliste kannatuste põhjustamist. Seega üldiseks kuriteo toimepanemise eesmärgiks inimkaubanduse puhul peetakse isikliku kasu teenimist. Inimkaubandus seksuaalse ärakasutamise eesmärgil on väga tulus äri, kuna „kaupa“ – inimesi – võib tarbida veel ja veel, seda erinevalt narkootikumidest näiteks (Nicolic-Ristanovic 2004, Aronowitz 2001).

Kokkulepitud definitsioon näeb ette, et inimkaubandus leiab aset mitmetel eesmärkidel ning kaubitsetakse nii mehi, naisi kui ka lapsi. Seega seadus, mis kriminaliseerib vaid seksuaalse ärakasutamise eesmärgil toimuva laste ja naiste inimkaubanduse (nt Brasiilia, Hiina, Luksemburg, Nicaragua, Rwanda, Saudi Araabia [USDOS 2008] ning alles väga hiljuti Kambodža ja Tai [USDOS 2008, Gallagher 2006a]), on ebapiisav ning ilmselgelt puudulik, tegelemaks inimkaubandusega riigi kriminaalõigusasutuste poolt (Gallagher & Holmes 2008: 322).

Kolmas inimkaubanduse kuriteo element on kaubitsemise eesmärk. Seksuaalne ärakasutamine, tööjõu ärakasutamine, organikaubandus – võib esineda kombinatsioon erinevatest ärakasutamise viisidest. Peamine tegur on see, et kaubitsemine pannakse toime eesmärgiga ohvreid ära kasutada. (Tüür 2007).

Intervjuudes leiti, et rahalise kasu saamise eesmärk kergendab tõendamist ning senise kohtupraktika puhul on olnud oluline tõendada materiaalse kasu saamist. Lisaks leiti, et tegu peaks olema tõendatud ka siis, kui on tõendatud, et isikul oli rahalise kasu saamise eesmärk, mida ta ei suutnud realiseerida.

Tehakse rahalise kasu saamiseks ja rahalise kasu saamise eesmärk kergendab tõendamist. Seda on võimalik tõendada, vastasel korral muutub tõendamine problemaatiliseks – ei näe ju teise inimese pähe, et tuvastada, mis plaan tal oli (prokurör, Viru).

Minu arust siamaani kohtud vaatavad, kas vahendaja on saanud mingi materiaalse kasu sellest. Kui seda ei suudeta tõendada, siis on väga raske üldse seda koosseisu kokku panna (politseinik, KKP).

Võib ka juhtuda, et eesmärk oli, aga ta ei ole jõudnud eesmärgini. Raha pole. Vahendas kellegi ära, aga raha ei saanud selle eest. Teine pool ei maksnud ära. Minu arvates see ei välista tegu seaduse mõistes. Kui tema tegi kõik endast oleneva ära. Lihtsalt teine pool ei täitnud oma kohustusi, ei maksnud talle ära (politseinik, KKP).

Üks näide rahalise kasu saamiseks prostitutsiooni vahendamisest:

Näiteks minu menetluses olnud Narvas ja Rakveres prostitutsiooni vahendamisega seotud kriminaalajadest nähtub, et ühe prostituudi tund maksis tellijale 500 krooni keskmiselt, sellest prostituut sai 150 krooni, 350 ühe tüdruku tunni eest läks juba vahendajale. Ühte tüdrukut anti ööpäevas välja Rakveres keskmiselt seitse korda ning Narvas neli-viis korda ja korraga töötas neli tüdrukut (prokurör, Viru).

4.2. Menetluslikud probleemid

Teadmiste ning pühendumise puudumine inimkaubandusega seotud juhtumitega kokku puutuvate õiguskaitseorganite tasandil võib olla saatuslik – selle tagajärg võib olla ebapiisavalt ettevalmistatud ja esitatud süüdistus, ebaõnnestunud kaitse, ebaõnnestumine kasutada menetlustoiminguid õigesti, ebaõige karistus. Tunnistaja enesekindlus ning seeläbi ka edasiste uurimiste kvaliteet kannatavad, kui tugevad juhtumid kaotatakse või nendega tegeletakse nõrgalt menetluse või õigusliku nõrkuse tõttu (Gallagher & Holmes 2008: 327).

Gallagher & Holmes 2008 on välja toonud, et prokurörid ning kohtunikud ei ole seni olnud koolituste esmane sihtrühm. Sama saab väita ka tuginedes inimkaubanduse vastu võitlemise riikliku arengukava 2006–2009 2006., 2007. ja 2008. aasta aruannetele⁵⁷ – õiguskaitseorganite töötajatest on enim koolitatud politseinikke. Kõige enam on siiski koolitatud ohvriabitöötajaid, tugiisikuid, sotsiaaltöötajaid jne. Alles 2009. a kevadel toimusid esimesed koolitused kohtunikele inimkaubanduse teemal. Prokuröridest on inimkaubandusega seotud koolitustel ning võrgustikes osalenud vaid paar ning ka seda mitte järjepidevalt. Spetsiaalsed menetluslikud lähenemised võivad olla üks oluline vahend tugevdamaks piiriülest õiguslikku koostööd, näiteks see, et on olemas varem kokkulepitud kontakt koostöö jaoks (*ibid.*).

▪ **Rahvusvaheline koostöö**

Kindlat inimkaubanduse definitsiooni on vaja ka paremaks piiriüleseks koostööks teiste riikide õiguskaitseorganitega. Viimase kahe aasta jooksul on nt Keskkriminaalpolitseile tulnud aastas 15-16 esmast päringut inimkaubanduse juhtumite kohta, mille puhul toimub regulaarne jälitusinformatsiooni vahetamine koostööpartneritega (vt ptk 1.2). Riigiprokuratuur on välja toonud, et rahvusvahelise koostöö aeglus on probleemiks ka inimkaubandusega seotud juhtumite puhul. Surtees (2008) on rõhutanud, et samal ajal kui piiriülesed kaubitsejate võrgustikud toimivad kiiresti, ei saa sama alati öelda õiguskaitseorganite võrgustike kohta. Takistused tõhusale koostööle tulenevad sellest, et pole adekvaatset kommunikatsiooni ja informatsiooni jagamist, on puudulikud tunnistajakaitseprogrammid, puudulikult harmoneeritud õigusaktid (sh erinevad inimkaubanduse definitsioonid ning karistused inimkaubanduse kuriteo eest) ning ebaühtlane ja erinev menetlusprotsess, mis puudutab tõendite kogumist, avalikult tunnistamise alternatiivide olemasolu ja väljaandmise kokkuleppeid (Surtees 2008: 46).

Selgete definitsioonide ning kuriteokoosseisude puudumine võib tekitada rahvusvahelise koostöö puhul inimkaubanduse juhtumite menetlemisel raskusi, mis tulenevad õigusaktide vastastikusele selgitamisele kuluvast ajast. Eesti puhul on mitmete intervjueeritud ekspertide hinnangul olnud probleemiks pideva selgitustöö tegemise vajadus küsimuses, kas ja kuidas on Eesti karistusseadustikus inimkaubandus kriminaliseeritud – seda nii konkreetsete menetluste kui ka üldise rahvusvahelise suhtluse kontekstis.

Küsimus oli selles, et praegune menetlusseadustik annab võimaluse teha ühiseid uurimisgrupe. Näiteks neil on alustatud kriminaalasi ja meil, siis teeme ühise uurimisgrupi ja sakslased uurivad ära selle uurimisgrupi raames – meie ei pea tegema õigusabitaotlust. Sest õigusabitaotlused liiguvad aeglaselt. Paljud riigid ei saa aru, kus meil see inimkaubandus on, miks meil seda koosseisu ei ole, et äkki meil ei olegi karistatav. See inimkaubanduse koosseis oleks välisriikide jaoks selgem. Tegelikult on ta meil olemas. Kõik need kuriteokoosseisud on meil olemas üldjuhul, ütleme enamus (prokurör, Riigiprokuratuur).

See on segadus, alati pead hakkama põhjendama ja selgitama (prokurör, Riigiprokuratuur).

Kui me räägime seadusest, siis see koosseis annaks võimaluse lihtsamini ennast teisele poolele arusaadavaks teha. Aga kindlasti ei ole see selline asi, mis praktikas igapäevaselt mõjutab (prokurör, Riigiprokuratuur).

Teisest küljest on oluline, et ka riigiti oleksid kuriteokoosseisud sarnased – selline on ka inimkaubandusvastase Euroopa Nõukogu konventsiooni, ÜRO Palermo protokolliga ja EL-i inimkaubanduse raamotsuse eesmärk.

⁵⁷ www.just.ee/18886 (03.04.2009).

Siis me tahtsime Saksamaal pealtkuulamist, nad ütlesid, et nad ei tee pealtkuulamist, kuna neil ei ole see tegu karistatav. Toiminguid saab teises riigis teha siis, kui tegu on karistatav mõlemas riigis. Ehk siis kui neil ei ole ta karistatav, siis ei saa. Lõppkokkuvõttes me saime need menetlustoimingud ära teha, millegi alla nad need paigutasid, aga samas... Meie õigusabi raames tegid kindlaks baari asukoha ja siis me käisime menetlejaga neid ise üle kuulamas (prokurör, Riigiprokuratuur).

Ma ei tea, meil pole selle taha küll ükski koostöö jäänud. Soomes on väga palju inimkaubanduse paragrahviga alustatud menetlusi, minu arust on aga üks ainuke asi läinud kohtuni selle paragrahviga (politseinik, KKP).

Rahvusvahelise koostöö puhul oleneb juhtumite menetlemine ka teise riigi seadustest. Näiteks ühe juhtumi puhul, kus olid menetlusse kaasatud nii Soome, Eesti kui ka Läti, kuna tegemist oli soomlasest korteriomaniku ja lätlastest ohvritega ning vahendamine toimus Eestis, otsustati juhtum kohtusse saata Lätis, kuna Läti seadused olid rangemad.

▪ **Tõendamine**

Inimkaubandusega seotud kuritegude – Eesti kontekstis praegu prostitutsioonile kaasaaitamise ja orjastamise, alaealise prostitutsioonile kaasaaitamise ja alaealise prostitutsioonile kallutamise jt kuritegude – puhul on ohvrid ise harva kuriteoteate esitajaks. Seetõttu on vajalik inimkaubandusega seotud kuritegude avastamiseks ja lahendamiseks proaktiivne lähenemine ehk jälitusmaterjali kogumine jms. 2008. a statistika näitas, et võrreldes 2007. aastaga on 54% (13) kasvanud registreeritud prostitutsioonile kaasaaitamise juhtumite arv (vt ptk 1.2). Inimkaubandusega seotud kuritegude õigeaegne avastamine on oluline ka kannatanute säästmiseks, sest nad on sageli kriminaalmenetluses tunnistajateks, ning võimalikult kvaliteetse tunnistuse saamiseks. Seejuures on oluline, et menetlejal oleksid eelteadmised inimkaubanduse kuriteo eripäradest, kaubitsejate tegutsemisvahenditest ning -meetoditest.

Kui me räägime, mismoodi me alustame, siis üldjuhul peaks neid alustama tegelikult kogutud informatsiooni põhjal, aga tavaliselt avaldaja tuleb avaldab midagi, ta räägib. Eks avaldajal on ka erinevaid põhjusi, miks ta avaldab. Kui me tuleme tagasi prostitutsiooni juurde, siis tavaliselt prostituudid tegelikult ju ei avaldagi (prokurör, Riigiprokuratuur).

See eeldab suhteliselt pikaajalist tegevust, sest kui ikkagi ei ole väga karmi kohtlemist, siis tegelikult pildi vaatamise ja kõnede keskel ei suudeta sundi nii väga tuvastada (prokurör, Riigiprokuratuur).

Üks tegur on aeg. Kui me saame hiljem teada, siis on riik silmitsi sellega, et meil on kuritegu aegunud. Aga kannatanu on kuriteost välja tulnud, sellest on mingi aeg möödunud. Kas kriminaalmenetlus, mis on riigile vajalik selleks, et orjastaja kriminaalvastutusele võtta, kaalub alati üles selle, et me tirime uuesti kannatanu kohtupinki ja ta peab rääkima kõikidele eri instantsidele seda, mis temaga juhtus. Ma arvan, et see on üks kriteerium. Teine klassikaline näide, mis puudutab prostitutsiooni, on see, et ega keegi tunnistada ei taha tänapäeval. Sellepärast, et kui nad jäävad sellele tööpõllule edasi, siis nad kardavad, et nad ei saa tööd, kui nad räägivad kellegi välja. Ja elud on neil täpselt sellised, et ega neil teinekord alternatiivi muud tööd teha ei ole. Ja edasi tuleb mängu ilmselgelt kohe ka see, et rakendada muid meetmeid, et vähegi viisakas lõbumajas jälitustegevuse teostamine on vägagi raskendatud. Täheandab, tõendite kogumine on kahe asja pärast raske (...): kui on aega mööda läinud, siis me peame kannatanu peale mõtlema, ja kui ei ole aega mööda läinud ja me püüame online'is tõendada inimkaubanduse juhtumeid, täpsemalt siis prostitutsiooni puhul, siis tegelikult see on muutunud üheks püsivaks grupiks, kus üksteise vastu tõendeid ei anta, ja muude tõendite rakendamine, näiteks kinniste majade puhul, on raske. Ja kui me räägime sundimisest vägivaldaga või muuga, siis see vajab veel selgemaid tõendeid (prokurör, Riigiprokuratuur).

Teine asi on see, et on kindlasti situatsioone, kus riik ei tohi jääda ootama seda, et inimene ütleb, et jah, ma kannatasin, või jah, ma olin mõjutatud, ma olin surve all vms. Kui ta on see nõrgem pool, kui ta ongi see psühholoogiliselt haavatav tüüp, siis peab mingite muude tõenditega tõendama seda, et ta sellises psühholoogilises situatsioonis on (prokurör, Riigiprokuratuur).

Nagu peatükis 2.8 kirjeldatud, ei näe inimkaubanduse ohvrid sageli ennast ohvritena või ei ole võimelised psühholoogilise seisundi tõttu abisaamiseks kuhugi pöörduma. See puudutab eelkõige seksuaalselt ärakasutatud isikuid – sunnitöö juhtumite puhul on ohvrid sageli ise avaldajaks. Samas leidsid eksperdid, et Eesti juhtumite puhul on ohvrid ise kuriteoteate esitanud just raskematel seksuaalsekspluateerimise juhtudel, kui isikuid on orjastatud. Põhjuseks, miks näiteks prostitutsioonile kaasaaitamise juhtumite puhul ei ole vahendatavad kuriteost teatanud, on see, et nad ei näe prostitutsioonile kaasaaitamist kuriteona või ei soovi vahendajate kohta ütlusi anda (vt ka allpool).

Tõesti, neid lõbumajade juhtumeid on tehtud ikkagi info (omaalgatuslikult, eelnevalt kogutud – B.T.) põhjal. Ega nemad (kannatanud, ohvrid – B.T.) ei tule siia kurtma, et midagi on viltu. Nad lahendavad need asjad ikkagi omakeskis ära (politseinik, KKP).

Kui hakkad küsima selliseid küsimusi, et kuidas sind sunniti, siis ta ei vasta sulle kunagi, et teda sunniti (prokurör, Riigiprokuratuur).

Niipalju kui ma kõrvalt olen jälginud, on nad väga varjatud. Keegi ei taha ju selles mõttes lobiseda. (...). Sellepärast, et siis saavad teada sõbrad, sugulased, naabrid. See on see, kas nad peaksid kannatanud olema või nad ei ole kannatanud, sõltuvalt sellest. (...) Menetlejad on kõik hirmus vooruslikud, sellepärast on suhtumine hirmus keeruline. Raske on seda murda. Kõigepealt pead murdma selle tunnistaja arusaama nii, et ta julgeks rääkida (prokurör, Viru).

Prostituutide tunnistused, kui nendega ei ole käitunud nende tahte vastaselt. Valetunnistajate leidmine, et tegeldi legaalse tegevusega, kuna prostitutsioonile kaasaaitamine ei ole üheselt hukkamõistetav erinevate isikute poolt (...). Probleem on selles, et nende ütlustega, mis sealt tulevad, ei tulegi koosseisu kokku. Et seal tehakse inimese kallal rõvedusi – ei tehta. Selles ongi probleem. Ka nendel puhkudel, kui inimest tegelikult nõõgitakse, kui ta on joodik vms, räägitakse ta enne istungit pehmeks. Ainus menetluslik probleem on see, et kuna see laialivajuv koosseis on, siis see inimene, kes tuleb ütlusi andma, kui teda natukenegi advokaat on õpetanud või tema peremees õpetanud (prokurör, Põhja).

Intervjueeritud eksperdid andsid erinevaid hinnanguid selle kohta, kas seksuaalselt eksploateeritud isikud kardavad sanktsioone „tööandjate“ poolt. Põhja ringkonna eksperdid leidsid, et harvad on sellised juhtumid, kus isikuid hoitakse kinni või tegemist on orjastamisega. Nende hinnangul ei soovita ütlusi anda kartusest kaotada sissetulek või „töökoht“.

Ta kaotab ju tööandja esiteks. Kui ta kas või ühe tööandja üles annab, siis ta ei saa mitte kuskile enam rohkem tööle (politseinik, KKP).

Viru RP prokuröride hinnangul on prostitutsiooni kaasatud naistel alust karta ka otsest füüsilist vägivalda.

Prostituut peab arvestama süüdistatavaga, eriti organiseeritud kuritegevuse puhul (prokurör, Viru).

Väga paljudel juhtudel ongi see, et perekond ei tea ja nad hirmsat moodi kardavad. Üks külg on see, et kardavad avalikkuse hukkamõistu, ja teine külg on see, et need tegijad või vahendajad on ikkagi raske käega (prokurör, Viru).

Kokkuvõttes on tunnistuste saamise raskus üheks põhjuseks, miks sageli inimkaubandusega seotud kuritegude menetlemisel ning arutamisel minnakse kokkuleppele.

Ma ei tea, prokuratuur on siamaani läinud kokkuleppemenetluse peale sellistes asjades. Prostitueidile on väga raske, saada neid tunnistajana kohtupinki (politseinik, KKP).

Orjastamise tõendamine on väga raske. Meil on prostitutsiooniga tegelev isik praegu ebausaldusväärne tunnistaja, kellesse kõik kipuvad halvasti suhtuma. Me ise näitame neile, et nad pole samaväärsed „korralike“ inimestega. Väga raske on tõendada, et nad on vahendajast sõltuvad, enamik neist on nii mõjutatud ja ärahirmutatud kurjategijate poolt, et nad ei julge seda tunnistada. Lihtsam oleks, kui nad tõesti teha kannatanuteks, nagu mujal maailmas (Palermo protokoll) ja määratleda tegude loeteluga, mida nende suhtes toime pannakse, et nad ongi kannatanud, kui koosseis on täidetud. Ma ei räägi teistes riikides õiguskaitseisikutega suhtlemisest nendel teemadel – ei Vilniuses ega Ukrainas me ei julgenud iitsatadagi, et meie jaoks prostituut on ebausaldusväärsem kui süüdistatav (prokurör, Viru).

▪ **Anonüümse tunnistaja kasutamise võimalused**

Euroopa Liidu Nõukogu uue inimkaubanduse raamotsuse ettepanek näeb ette, et kõik liikmesriigid, piiramata kaitseõigust, peaksid tagama, et eriti kaitsetutel ohvritel (raamotsuse ettepaneku artikli 9 lõiked 1 ja 2) oleks lisaks raamotsuses 2001/220/JSK sätestatud õigustele õigus erikohtlemisele, mille eesmärk on takistada uuesti ohvriks langemist, vältides nii palju kui võimalik ja kooskõlas riikliku õigusega:

- a) silmsidet ohvri ja kuriteo toimepanija vahel, sealhulgas tunnistuste andmisel, näiteks küsitluse ja risküsitluse ajal, kasutades selleks asjakohaseid vahendeid, sealhulgas heli- ja videoaparatuuri;
- b) küsimusi eraelu kohta, kui need ei ole tingimata vajalikud süüdistuse aluseks olevate faktide tõendamiseks;

- c) tunnistuse andmist avalikul kohtuistungil;
- d) tarbetut küsitlemist uurimise, süüdistuste esitamise ja kohtuliku arutamise käigus.

Kaugülekuulamise ja anonüümse tunnistaja ülekuulamise ja tehnilised võimalused

Lokaalne majasisene anonüümsete ütluste andmise võimalus on 2008. a Eesti kohtutest Liivalaia, Tartu, Kohtla-Järve, Narva ja Rakvere kohtumajas, mittetoimivaid süsteeme on mõnedes kohtumajades veel (nt Tallinna Tartu mnt kohtumaja), enamikus kohtumajades vajalikud tehnilised tingimused tunnistajate anonüümseks kaugülekuulamiseks puuduvad. Siinkohal on oluline ka see, kas kohtud on avaldanud soovi süsteemide paigaldamiseks. Justiitsministeeriumi tellimusel on Registrate ja Infosüsteemide Keskus (RIK) 2009. a eelarves ja tööplaanis arvestatud ligikaudu 150 000 krooni KrMS § 67 lg-le 5 vastava telefonisidel põhineva lahenduse väljatöötamiseks, vajalike seadmete paigalduse korraldamiseks ja koolituseks. Sellise süsteemi puhul ei pea tunnistaja ilmtingimata viibima samas kohtumajas anonüümsete ütluste andmiseks (kohtusaalidesse on vaja paigaldada telefonid ja helisüsteemid ning need omavahel siduda). N-ö IP-põhine telefonside tunnistajaga võib toimida ka istungisekretäri arvuti kaudu, millisel juhul oleks mõistlik kasutada tarkvaralist hääleomundurit.

Kohtutes on toimivad videokonverentsisüsteemid (VKS) põhinevad kaugülekuulamise lahendused, mis on kasutusel Tallinna Liivalaia, Tartu, Pärnu ja Kohtla-Järve kohtumajas ning vähem automaatne süsteem Tallinna Halduskohtu Pärnu mnt kohtumajas. Vanglateest on ühenduspunktid Murru Vanglas ja Tartu Vanglas. Ka Riigikohtul / Eesti Õiguskeskusel on Tartus Lossi tn videokonverentsi ühendusvõimalus. Harju Maakohus ja Tartu Maakohus kasutab videokonverentsisüsteeme peamiselt kinnipeetavate kaugülekuulamiseks ennetähtaegse vabastamise menetlustes (alates 2005 üle 2500 asja arutatud), ent ka rahvusvahelise õigusabi osutamiseks kriminaalmenetluses (alates 2005 üle 30 asja). Tartu kohtumaja VKS kasutab ka Tartu Halduskohus kinnipeetavate ülekuulamiseks ning Tallinna Halduskohus kasutab VKS Harkus asuva Kodakondsus- ja Migratsiooniameti Väljasaatmiskeskuses viibivate kinnipeetavate kaugülekuulamiseks.

Järgmised arendused on ühenduspunkti loomine Viru Vanglasse (kinnipeetavate kaugülekuulamine Viru MK, Tartu HK jt kohtute poolt), Viru Ringkonnaprokuratuuri Rakvere, Narva ja Kohtla-Järve osakonda (apellatsioonimenetlus Tartu Ringkonnakohtuga), Tallinna Vanglasse, Eesti Kohtuekspertiisi Instituuti (ekspertide kaugülekuulamine). Ühtlasi toimub hangete raames Viru Maakohu, Tartu Halduskohtu Jõhvi kohtumaja, Viru Ringkonnaprokuratuuri ja Tartu Ringkonnakohtu teenistujate koolitamine. Lisaks plaanitakse süsteemide avamist advokaatidele või videokonverentsiteenuse pakkumist Registrate ja Infosüsteemide Keskuse poolt kohtumajades, milleks Justiitsministeerium üritab saada välisfinantseerimist. Senised ühenduskohad on loodud Justiitsministeeriumi justiitshalduspoliitika osakonna initsiatiivil ja RIK-i abil, ent kohtutele see praktika otsest majanduslikku kokkuhoidu ei too, pigem lihtsustab menetlusprotsessi.

Mitmetes kohtumajades puuduvad sellised tehnilised võimalused.

Anonüümne tunnistaja inimkaubandusega seotud juhtumite puhul

Intervjueeritud eksperdid leidsid, et peaks olema rohkem võimalusi anonüümsete tunnistuste andmiseks – nii näiteks seksuaalteenuse ostjatel kui ka prostitutsiooni kaasatutel.

Kuna meil prostituudi teenuse ostmine ei ole karistatav, siis peaks olema võimalus vajadusel nn tellijaid üle kuulata anonüümsetena, sest nad saavad anda otseseid tõendeid. Ja nemad ei tohiks eriti sõltuda vahendajast, süüdistatavast (prokurör, Viru).

Samas on praktilised võimalused anonüümse tunnistaja instituudi rakendamiseks piiratud. Esiteks on anonüümse tunnistaja puhul eelduseks, et esineb oht tema elule või tervisele. Olukorra teeb keerukamaks see, et vahendajad ning naised, keda kaubitsetakse, on sama sotsiaalse taustaga, samast rahvusgrupist, kuna suurem osa värbamisest ning vahendamisest toimub tuttavate ringis. Inimesed, kes on seotud seksuaalse ärakasutamise eesmärgil toimuva kaubitsemisega või teenuste vahendamisega, on enamikul juhtudel madalast sotsiaalsest ühiskonnakihist ning väga sageli vähemusgrupist (*Swedish National Council for Crime Prevention* 2008: 13). Soome-Rootsi-Eesti võrdluses toodi Eesti puhul välja ka see, et on esinenud juhtumeid, kus värbajaks või kaubitsejaks on olnud naiste oma emad (*ibid.*: 53). Seega, tulenevalt Eesti väiksusest ning inimkaubandusega seotud kuritegude iseloomust, on tunnistaja lihtsalt identifitseeritav.

Sest tegelikult on nii, et kui prokuratuur süüdistuse ära esitab, tutvustab ja annab selle koopias, siis kõik isikuandmed on olemas (politseinik, Põhja).

Anonüümseks tunnistajaks on mõtet alles siis tunnistada, kui suudad anonüümsuse sellele tunnistajale ka säilitada. Kui anonüümne tunnistaja annab ütlusi ja pätt seal kohtupingis karjub, et vot, ebaviisakas sõna, küll ma tean, kes ta selline on. Siis muutub see asi täies mahus mõttetuks. Teine asi on ju see, et anonüümse tunnistaja nimi pannakse ümbrikusse, aga kohtunikul on kohustus seda anonüümset tunnistajat kontrollida või küsitleda. Selles mõttes on kohtunike suhtumine halb. Lõppkokkuvõttes on ikkagi see, et isikul peab olema õigus esitada küsimusi tunnistajale (prokurör, Viru).

Anonüümse tunnistaja instituut on selline instituut, mida tõepoolest on võimalik kasutada juhtudel, kus anonüümsus säilib. Kui me räägime inimkaubandusest, siis anonüümseks me saame kannatanu teha üksnes juhul, kui kannatanuid on nii palju, et süüdlane ei hammusta läbi, kes see inimene on. Aga üldjuhul tegelikult sellist situatsiooni ei ole, üldjuhul ta teab, keda ta vahendanud on. Kui me toome viis tüdrukut ja kuuendat ei too ja kui need viis tüdrukut tegutsevad ühe sutenööri all ja tegelikult ka teavad üksteist, siis tekib küsimus, miks me seda kuuendat siis ei leia. Muidugi on variant, et nad võetakse tunnistajakaitse, näiteks üks nendest tüdrukutest, kes minul siin oli selles Helsingi asjas, oligi tunnistajakaitse all (prokurör, Riigiprokuratuur).

Anonüümset tunnistajat ei võiks kasutada eriti juhul, kui ülejäänud tunnistajad ei ole anonüümset ning seeläbi on anonüümne tunnistaja identifitseeritav. Samas leidis osa vastanutest, et nii anonüümset ütluste andmist kui ka kaugülekuulamist tuleks teha ka sellise tunnistaja säästmiseks, kes sisuliselt võiks nendes kuritegudes olla kannatanu.

Eesti kontekstis oleks inimkaubandusega seotud kuritegude puhul anonüümne tunnistamine mõttekas ka juhuslike tunnistajate puhul või juhul, kui suudetakse tunnistaja anonüümsus tagada.

Oleks mõeldav, kui tuleks keegi, kes ka rahaasju ajab ja keda ei ole võimalik välja peilida, ja ütleb, kuidas rahad liikusid. See oleks reaalsem selliste asjade puhul (politseinik, KKP).

Aga ma ütlen, et üldiselt need ei ole need asjad, kus peaks ülemäära anonüümsust rakendama. Pigem ma arvan, et nendes situatsioonides tuleks rakendada küll anonüümsust, aga nende inimeste puhul, kes tõesti on anonüümset. Räägime kas või juhuslikest tunnistajatest: kui meil Keldrimäel üheksakorruselise maja aknast keegi kogu aeg näeb, mis toimub, kuidas lapsed väljuvad siniste silmadega, siis ta teab, et seal õhtuti töötab lõbumaja. Kui tema nüüd suudab kirjeldada neid isikuid ja kuidas see toimub, mida tema näinud on, kus ta seda näinud on, ja anda häid tõendeid. Anonüümsust peaks tema puhul pigem rakendama. Siis me saame riigina eeldada seda, et see kuritegelik grupp ei jõua temale jälile suure tõenäosusega, kui me anonüümsust rakendame. Ja kõige lõpuks, kui tegu on selliste poolkannatanutega ja suhteliselt vaba tahte alusel töö tegemisega, siis ei tohiks ausa ja õiglase kohtupidamise reegleid ohvriks tuua sellele, et prouad prostituudid ei peaks ütlusi andma (prokurör, Riigiprokuratuur).

Siin ei tohi liiale minna nende liigsete kaitsmistega, sest need asjad ongi rasked, tunnistajad tulebki ette valmistada, neile tulebki selgitada, mida kohus tähendab. Aga loomulikult teistpidi minu praktika näitab küll, olen enam kui paaril korral näinud neid situatsioone, kus kohtualused suudavad oma olekuga, oma pilguga sedavõrd tunnistajat häirida, et ma näen, et ta vajub mul kohe ära. Teatud situatsioonides võib tegelikult kohtualune teha seda, teades, milline võim tal on tunnistaja üle on. Ta jälgib seda tunnistajat, et vaadata talle otsa, et mõjutada teda selle kaudu (prokurör, Riigiprokuratuur).

Kohtu jaoks on oluline see, et tõend ei tohi tulla üksnes ja olulises osas anonüümset tunnistajalt. Näiteks kui mul on väga tihe jälitusprotokoll ja neli anonüümset tunnistajat, siis ma, kui mul on hästi hea jälitusprotokoll, arvan, et sellises situatsioonis saaks isiku süüdi mõista tuginedes kogumile, mis tekib jälitusprotokollist ja nelja anonüümse tunnistaja ütlustest. Kuigi neli anonüümset tunnistajat on ju neli tõendit ja üks jälitusprotokoll on üks. Selles situatsioonis tundub, et anonüümseid tõendeid on rohkem, aga tavaliselt inimene teab ühte konkreetset situatsiooni, ühte konkreetset isikut. Riigikohus on nii öelnud. Kuidas nüüd kohus läbi konkreetse kohtuniku mingit situatsiooni tõlgendab... (prokurör, Riigiprokuratuur).

Nojaa, praegu veendub selles ju kohtunik, vanasti oli asi lihtsam, kui me ise tegime. Ja ise tunnistasime nad anonüümseks ja kuulasime üle. Aga praegu leitakse, et liiga kergekäeliselt seda kohaldati ja sellepärast ka kohtunik vaatab üle. Peab minema kohtuniku juurde ja oma loo ära rääkima. Toimik on kohtunikul ja ta ütleb, et seitse tüdrukut räägivad siin täpselt sedasama, milleks sulle seda anonüümsust vaja on. Ta ütleb, et kui ei räägi, siis ei räägi, ärge siis kasutage seda tunnistajat üldse, me ei hakka teda tegema anonüümseks, kui ta samasuguse loo räägib ära, nagu need ülejäänud on rääkinud avalikult. Siis devalveerub anonüümse tunnistaja mõiste. Anonüümtunnistaja peab andma ikkagi midagi sellist minu arvates, mida muul moel ei ole võimalik saada. Ta ütlused peavad olema piisavalt väärtuslikud, tõepoolest ta peab kartma neid, kelle vastu ütleb – et midagi võib juhtuda (politseinik, KKP).

- **Tunnistajakaitse**

Tunnistajakaitse rakendamise kohta leiti, et see võimalus on küll teoreetiliselt olemas, kuid praktikas raskesti teostatav ehk realselt ei toimi. Ühe takistusena tunnistajakaitse kasutamisel toodi välja see, et isik ei ole tunnistajakaitseks sobiv, kuna ta on liialt seotud kahtlustatava või süüdistatavaga ega suuda temaga suhtlemisest hoiduda ega end varjata ehk isik ei suuda ise oma uut identiteeti hoida.

- **Kaugülekuulamine**

Järgmiseks inimkaubandusega seotud kuritegude menetluslikuks probleemiks või probleemide lahendamise alternatiiviks on kaugülekuulamise võimalus, mille rakendamine on vajalik järgnevatel põhjustel.

Esiteks on raske saada inimkaubandusega seotud kuritegudes (§ 268¹, § 133, § 175, § 176 jne) tunnistajaid kohtusse. Seetõttu oleks otstarbekas kasutada kaugülekuulamise võimalusi aja kokkuhoiu eesmärgil. Seda, et tunnistajad ei taha kohtusse tulla, peetakse üheks põhjuseks, miks nimetatud asjades palju kokkuleppeid tehakse. Näiteks prostitutsioonile kaasaitamise asjades on väga suur tunnistajate hulk, kellega kontakti saamine ning kelle ülesleidmine on raskendatud. Ühelt poolt see venitab menetlusprotsessi, kuid teiselt poolt on isikute ülesleidmine ning nendega kontakti saamine menetluse eri etappides raskendatud pika kohtuprotsessi tõttu.

Et neid kohtusse saada, peame neid taga otsima mööda Eestimaad. Või lähevad kuskile välismaale ära, see on jube tegelikult (politseinik, KKP).

Nendes asjades on reeglina väga suur tunnistajate hulk, nendesamade prostituutide hulk, kes on eeluurimise käigus nendelt aadressidelt kinni peetud. Või on muul viisil leitud nende andmed. Nad on üle kuulatud, nad annavad üldjuhul täiesti arvestatavaid ütlusi. Nende isikute elustiil on selline, et neid ühel ajal kohtusse saada, mina ausõna tunnen prokuröridele selle koha pealt kaasa. (...) Need andmed on selleks ajaks, kui see paber liigub minu majast kohtumajja, muutunud. Kontaktandmed on muutunud. (politseinik, Põhja).

Lisaks toodi intervjuudes välja seda, et pikk menetlusperiood avaldab negatiivset mõju ka tunnistajate kvaliteedile. Seda enam, et selle perioodi jooksul võivad samad isikud olla seotud teiste samalaadsete juhtumitega. See toob omakorda kaasa selle, et tunnistajad võivad olla mõjutatud kahtlustatavate poolt. Prostitutsioonile kaasaitamise kuriteo toimepanemises kahtlustatavatele ei ole intervjuueeritud prokuröri hinnangul võimalik kohaldada ka tõkendit, kui tegemist ei ole väljapressimise vms-ga.

Aga ei ole eeluurimiskohtunikku, ei ole ringkonnakohtunikku, kes hoiaks neid vahi all, kui ei ole tegemist väljapressimise või mingi muu otsese kuriteoga. Järelikult nad on kõik vabaduses ja ei ole vaja omada suurt nutikust ega juriidilisi teadmisi, et aru saada, mis vahe on, kui ma selle karistuse saan kätte aasta pärast, poole aasta pärast või viie aasta pärast. See on selge, et mida hiljem saan, seda vähem ma saan. (...) Ainus asi on, et neil on varad võib-olla arestitud (prokurör, Põhja).

Siis ongi, et tunnistajate kvaliteet. (...) Kolme aasta pärast lõpuks saame ta kohtu ette, ta on vahepeal töötanud veel kümnes kohas, kas ta mäletab neid tingimusi, siis on niiviisi (...). kutsud ta välja aasta pärast, lükkad talle tema koopia pihku, ega see seaduses kuskil niivõrd keelatud ei ole (prokurör, Põhja).

Nüüd n see, et aastat kaks-kolm on vahepealne periood. Selle aja jooksul nad on juba unustanud, mis nad rääkisid. Teine asi, kogu see süüdistatavate või kohtualuste kari on neil kogu aeg kukil. Neile on ammu selgeks tehtud miljon uut versiooni, kuidas midagi rääkida. Ja kohtus ongi tulemuseks see, et nad ei räägi mitte midagi. Ja mis me nendega teeme (politseinik, Põhja).

Intervjuueeritud kohtuniku hinnangul teeb prostitutsioonile kaasaitamise juhtumite menetlemise kiirusele ja kvaliteedile karuteene katkematuse põhimõte.

Aga katkematuse printsiibi rakendamine on minu arust täielik kuritegu. Näiteks kui § 268¹ esimese lõike alusel tuleb asi teise astme kuriteona kohtusse, üldmenetluses. Kui tuli sisse veebruaris 2008, siis teise astme kuritegu ilma vahialuseta saan arutada alles 2010. aasta keskpaigas. Mul tuleb järjest esimese astme vahialusega asju, mul on suured asjad ees, juba enne oli kapis järjekorras kaheksa asja, ja see järjekord järjest lükkub. Ja mis on selle aja peale saanud tunnistajatest? Kui veebruaris 2008 oleks võimalik olnud asja arutamine määrata märtsi lõppu, oleksid nad võib-olla olnud veel leitavad. 2010. aasta veebruariks ei ole neid olemas enam. See rikub ka asja. Ma ei tea, kelle jaoks see tehtud on, aga mitte kohtu ja prokuratuuri jaoks (kohtunik, Põhja).

Olulise probleemina toodi välja see, et kaugülekuulamist oleks vaja tunnistaja psühholoogiliseks säästmiseks ning seda ka juhul, kui tunnistaja ei ole anonüümne. Selline põhimõte langeb kokku näiteks Euroopa Liidu inimkaubanduse raamotsuse muutmise ettepanekuga, mille kohaselt eriti kaitsetute ohvrite puhul tuleks vältida silmsidet ohvri ja kuriteo toimepanija vahel, sealhulgas tunnistuste andmisel, näiteks küsitlemise ja riskküsitluse ajal, kasutades selleks asjakohaseid vahendeid, sealhulgas heli- ja videoaparatuuri (Euroopa Liidu Nõukogu 2009: 16).

Siis meil on ka seal see küsimus, et kui näiteks ühes reaalses kohtus olevas asjas on tunnistajad, kes on töötanud alaealisena lühikese perioodi bordellis, tänasel hetkel korralikud pereinimesed, lapsed, töökohad, kõik asjad. Ja nüüd me siis kutsume nad kohtusse ja loodame seda, et nad tulevad annavad kogu selle 10, 15, 20 kahtlustatava silme all ütlusi. Ega see väga tõenäoline ei ole. Tegelikult mingil moel peaks ära reguleerima selle. Prostitueeritudina töötamine on selline suhteliselt delikaatne küsimus, delikaatsete asjade puhul peaks olema võimalik tunnistajat küsitleda (...) sirmi taga või läbi mingisuguse videokanali (politseinik, Põhja).

Kui ta ise soovib ütlusi anda, siis oleks see (kaugülekuulamine – B.T.) hea variant. See oleks tema jaoks lihtsam, kui ta ei pea minema ja vaatama näkku nendele teistele inimestele ja oma tööandjatele, kelle suhtes ta ütlusi annab (politseinik, KKP).

Viru ringkonnaprokuratuuris leiti, et kaugülekuulamine on väga suur erand, seda enam, et kohtumaja ei ole spetsiaalselt selleks kohandatud.

Alternatiivina kaugülekuulamisele ning anonüümse tunnistaja instituudile pakuti lahendust, mille puhul oleks võimalik tunnistajatelt kohtueelses menetluses võetud ütluste deponeerimine eeluurimiskohtuniku juures.⁵⁸

Prostituutide ütluste puhul – tänases õigusruumis ei ole vist väga reaalne selleni jõuda, aga oleks väga normaalne, et kui inimesed näiteks välja ei ilmu, siis avaldatakse nende eeluurimisel antud ütlused ja ongi kõik. Mis siis teha (politseinik, Põhja).

Asi on selles tegelikult, et need, kes välja ilmuvad, räägivad absoluutselt, 100% teist juttu, kui on eeluurimisel räägitud (prokurör, Põhja).

▪ **Kahtlustatava tuvastamine**

Täiendava menetlusliku probleemina mainiti seda, et ei suudeta kindlaks teha päritoluriigi vahendajat, isegi kui kohapealne isikute ring suudetakse tuvastada. Probleem tuleneb ka sellest, et suur osa vahendustegevusest toimub internetis.

▪ **Tõendite kogumine**

Üheks menetluslikuks probleemiks, mida inimkaubanduse juhtumite avastamise ja lahendamise puhul välja toodi, on see, et juhtumite avastamisega tuleb tegeleda proaktiivselt ehk oluline on ajastus, sh jälitusinformatsiooni saamiseks. Ekspertide hinnangul ei ole praktikas juhtumeid, kus inimkaubanduse ohvrid oleksid ise avaldajaks.

Kõigi eeltoodud probleemide tõttu, leidsid intervjuueeritud, ei jõuagi inimkaubandusega seotud kuritegude menetlemine üldmenetluses lõpuni ning tuleb minna kokkuleppele, et saada mingisugunegi karistus. Samas saadeti 2008. aastal kõigist prostitutsioonile kaasaaitamise (KarS § 268') juhtumitest 47% kohtusse üldmenetluses.

▪ **Ohvrid kriminaalmenetluses**

Euroopa Liidu Nõukogu uue inimkaubanduse raamotsuse ettepanek näeb ette, et kõik liikmesriigid tagavad, et ohvritele antakse abi enne kriminaalmenetlust, selle ajal ja pärast seda, et neil oleks võimalik kasutada 15. märtsi 2001. aasta raamotsuses 2001/220/JSK (ohvrite seisundi kohta kriminaalmenetluses) ja inimkaubanduse raamotsuses sätestatud õigusi (Euroopa Liidu Nõukogu 2009: 17).

⁵⁸ Uue KrMS eelnõu väljatöötajad on kavandanud võtta eeskjuju mitmete teiste riikide praktikast ütluste deponeerimise näol, kuid seda hetkel ainult noorema kui 14-aastase kohtueelsete ütluste suhtes seksuaal- või vägivallakuriteo asjas. Ütluste deponeerimine tähendab isiku ülekuulamist kohtueelses menetluses eeluurimiskohtuniku juures riskküsitluse reeglite kohaselt. Sel juhul saab ütlusi kasutada tõendina hilisemas kohtumenetluses.

Intervjuueeritud politseinikud kinnitasid, et nad on ohvritele abi pakkunud, peamiselt ohvriabiorganisatsioonide kontaktandmete edastamisega, kuid neile teadaolevalt on vähestel juhtudel ohvrid nende organisatsioonide poole ka pöördunud.

Oleme pakkunud küll, aga eelkõige praegu me ju kuulame ta üle kõigepealt tunnistajana, mitte kannatanuna. Kõigepealt me võtame ütlused ja siis me pakume abi. Jutu sees anname märku, et mitte see, et ta saab nüüd mingisugust karistust, ikkagi proovime mingisugust lahendust leida tema olukorrale. Aga minu teada, niipalju kui mina olen andnud neid kontakte edasi, vist ainult kaks-kolm tükki on pöördunud Atoll⁵⁹ poole. Ega nad väga abi ei otsi küll (politseinik, KKP).

Samuti lisati, et eraldi inimkaubanduse koosseisu puhul peaksid olema paremad võimalused ohvrite abistamiseks.

Kui see inimkaubanduse koosseis peaks tulema, siis peaksid olema ka mingid meetodid, (...) et prostitutsiooni vahendamise asjades on need daamid kõik tunnistajad, aga inimkaubanduse asjades oleksid nad kannatanud. Siis oleksid sotsiaalsed meetmed, tugivõrgustik taga, et niikaua, kui ta on ohver, kannatanu, ütluste tagaja, oleks ta kaitstud kuni protsessi lõpuni. See aitaks lahendada seda probleemi, mis on. Niikaua kui nad on prostitutsiooni kaasaaitamises tunnistajad, niikaua ei saa nad mingit tuge riigilt (kohtunik, Põhja).

Politsei töi lisaks välja hetkel eksisteeriva probleemi, et prostituudid, kes osa kriminaalasjade puhul võivad sisuliselt olla kannatanud, võivad ka ise olla vahendajad, kui pakuvad teistele prostituutidele tööd – ehk sama isik võib olla kahtlustatav või süüdistatav, aga samas sisuliselt ka ohver.

Kuigi sellele teemale analüüsi intervjuudes ning uurimisküsimuse püstitamisel eraldi olulist tähelepanu ei pööratud, toodi intervjuudes välja, et inimkaubanduse ohvrid, sh prostitutsiooni kaasatud, kes on vabatahtlikult alustanud seksuaalteenuste osutamist, peaksid kriminaalmenetluses olema määratletud kannatanutena. Väliste (2007: 30) arvab, et kannatanu või ohvri staatus kriminaalmenetluses on üks suuremaid erinevusi Eesti seaduste ja rahvusvaheliste inimkaubandust käsitlevate konventsioonide vahel.

4.3. Eesti seaduste jaoks sobiv inimkaubanduse definitsioon ja kuriteokoosseis

Eesti karistusseadustik ega teised õigusaktid ei sätesta inimkaubanduse koosseisu. KarS-is on inimkaubanduse kuritegu suures osas kaetud järgmiste sätetega:

- § 121. Kehaline väärkohtlemine
- § 133. Orjastamine
- § 134. Isikuvabadust piiravasse riiki toimetamine
- § 136. Vabaduse võtmine seadusliku aluseta
- § 138. Ebaseaduslik inimuuringute tegemine
- § 139. Ebaseaduslik siirdematerjali võtmine
- § 140. Doonorlusele kallutamine
- § 143. Suguühendusele sundimine
- § 143¹. Sugulise kire rahuldamisele sundimine
- § 173. Lapse müümine või ostmine
- § 145. Suguühendus lapseealisega
- § 146. Sugulise kire rahuldamine lapseealisega
- § 172. Võõra lapse hõivamine
- § 175. Alaealise prostitutsioonile kallutamine
- § 176. Alaealise prostitutsioonile kaasaaitamine
- § 177. Alaealise kasutamine pornograafilise teose valmistamisel
- § 178. Lapsporno valmistamine ja selle võimaldamine

⁵⁹ Atoll on sotsiaalse ja psühholoogilise rehabilitatsiooni keskus ATOLL naistele, kes töötavad meelelahutuse ja intiimteenuste sfääris. ATOLL Keskus pakub eesti ja vene keeles tervisealast nõustamist, karjäärinõustamist, psühholoogilist nõustamist, juriidilist nõustamist.

§ 179. Lapseealise seksuaalne ahvatlemine

§ 259. Välismaalase ebaseaduslik toimetamine üle Eesti Vabariigi riigipiiri ja ajutise kontrolljoone

§ 268¹. Prostitutsioonile kaasaaitamine

Üks peamisi inimkaubanduse tõlgendusi tuleneb Palermo protokollist. Palermo protokoll koostati 15.11.2000. a New Yorgis ning allkirjastati 148 riigi esindaja poolt Itaalias Palermos 2000. a detsembris. Eesti Vabariigi Riigikogu ratifitseeris Palermo protokoll 10.03.2004. a. Protokoll oli esimene inimkaubandust käsitlev kõikehõlmav rahvusvaheline õigusakt ja selles sisalduv inimkaubanduse mõiste on enim tunnustatud.

Palermo protokoll järgi tähendab inimkaubandus isiku ekspluateerimiseks tema värbamist, vedamist, üleandmist, majutamist või vastuvõtmist, inimröövi toimepanemise või muul viisil jõu kasutamise või sellega ähvardamise, petmise, võimu kuritarvitamise või isiku abitu seisundi ärakasutamise või teist isikut kontrolliva isiku nõusoleku saavutamiseks makse tegemise või vastuvõtmise või muu hüve pakkumise või vastuvõtmise või muu kuritarvituse teel. Ekspluateerimisena käsitatakse ka teise isiku prostitueerimisele sundimist või muul viisil seksuaalset ärakasutamist, sunniviisilist tööd või teenustust, orjuses või sama laadi seisundis pidamist või elundi sunniviisilist eemaldamist. Inimkaubanduse ohvri nõusolek eelmärgitud tegevuses käsitletud ekspluateerimisega ei muuda selle kuriteo kvalifikatsiooni, kui tegu on toime pandud nimetatud viisil.

Palermo protokollis antud definitsiooni põhjal võib öelda, et inimkaubanduse elemendid on⁶⁰:

- 1) tegu (mis on tehtud) – inimeste värbamine, vedamine, üleandmine, majutamine või vastuvõtmine;
- 2) ärakasutamise eesmärk (miks on tehtud):
 - o vähemalt teiste prostitutsiooni ärakasutamine või muud seksuaalse ärakasutamise vormid;
 - o sunniviisiline töö või teenused, orjatöö või orjatööga samalaadne tegevus;
 - o sundus või elundite eemaldamine;
- 3) vahendid (kuidas on tehtud) – jõu või muu sunnimeetodi kasutamine või sellega ähvardamine, inimrööv, pettus, võimu kuritarvitamine või isiku abitu seisundi kasutamine või teist isikut kontrolliva isiku nõusoleku saavutamiseks makse tegemine või vastuvõtmine või muu hüve pakkumine või vastuvõtmine.

15.03.2007. a jõustunud seadusemuudatusega täiendati KarS § 133 orjastamise koosseisu tulenevalt EL Nõukogu 19. juuli 2002. a inimkaubanduse vastu võitlemise raamotsuses (2002/629/JSK) sisalduvast inimkaubanduse mõistest. Orjastamiseks loetakse sellest hetkest ka ohvri abitu seisundi või süüdlasest sõltuvuse ärakasutamine ehk siis juhtumid, kus ei kasutata vägivalda ega pettust. Isiku abituse (vastupanu- või arusaamisvõime) hindamisel tuleb lähtuda eelkõige tema vanusest ning vaimsest seisundist. Alaealiste puhul tuleb eriti arvestada sellega, et nende teadmised töötamisest või seksuaalkäitumisest ei pruugi olla piisavad, et aru saada pakutava töö olemusest ja oma õigustest. Lisaks on nad üldjuhul kergemini mõjutatavad teiste isikute poolt, eriti kui nad on sellest isikust perekondlikus, majanduslikus vms sõltuvuses (vanemad, hooldajad). Samuti on abitus seisundis isik, kes on teadvuseta või tugevas joobes. Abitu seisund võib olla seotud ka kannatanu sõltuvusega teo toimepanijast (nt vanem või seaduslik esindaja ja laps; arst ja patsient). Siin võib abitu seisundi ärakasutamine väljenduda süüdlase poolt oma võimu kasutamises, sellega ähvardamises või sõltlases sellise kartuse teadlikus tekitamises ilma vägivaldta, ning sel juhul peaks tegemist olema tõepoolest olukorraga, kus isikul ei ole allumisele reaalselt alternatiivi.⁶¹

KarS-is sisalduv orjastamise koosseis ei kata kõiki inimkaubanduse elemente ega ole kooskõlas Palermo protokollis sisalduva inimkaubanduse mõistega. KarS-is puuduvad Palermo protokollis sisalduvad kolmeastmelisele koosseisule vastavad normid. Rahvusvahelistest õigusaktidest ei tulene kohustust keelata nt isiku riiki sissevedamine, sunnitöö või prostitutsiooni ärakasutamine üksikkuriteona, eesmärk on kriminaliseerida kõik need tegevused koos.

Vastavalt Palermo protokollis inimkaubanduse definitsioonile peab olema määratletud tegu, mis on tehtud. KarS §-s 133 on öeldud „inimese asetamise eest olukorda“, kuid ei ole täpsustatud neid viise, kuidas võiks toimuda isiku asetamine sellisesse olukorda. On küsitav, kas siinkohal on kõik Palermo protokollis loetletud teod kaetud, st kas „inimese asetamine olukorda“ hõlmab inimeste värbamist, vedamist, üleandmist, majutamist ja vastuvõtmist. KarS kommenteeritud väljaande kohaselt on orjusesse asetamisega tegu juhul, kui süüdlane ise otseselt küll ei sunni kannatanut tööle või

⁶⁰ <http://www.unodc.org/unodc/en/human-trafficking/what-is-human-trafficking.html>

⁶¹ J. Sootak, P. Pikamäe. Karistuseseadustik. Kommenteeritud väljaanne, 3. trükk.

kohustuse täitmisele, kuid on loonud selleks kolmandale isikule eeldused. Näiteks vastutab orjastamise täideviimise eest isik, kes meelitab pettusega kannatanu välisriiki ja annab siis teadvalt üle isikutele, kes sunnivad teda prostitutsioonile. Samuti on orjastamises süüdi nt isik, kes toimetab (müüb) teise haaremisse. Õiguskindluse mõttes võiksid need teod olla siiski konkreetselt välja kirjutatud. Hetkel ei ole orjastamise koosseisulised tunnused isiku värbamine, vedamine, üleandmine, majutamine või vastuvõtmine. Seega ei ole Eesti seadusandjad pidanud vajalikuks täpsustada võimalikke sellisesse olukorda asetamise viise.

KarS § 133 dispositsioonis peaks sisalduma „ärakasutamise eesmärk“ või selle eesmärgi definitsioon. Hetkel on KarS §-s 133 võimalik eesmärgina määratleda kellegi kasuks töö tegemist või muude kohustuste täitmist. Palermo protokollis inimkaubanduse definitsioonis on aga ärakasutamise eesmärgid konkreetselt välja toodud. Need on vähemalt teiste prostitutsiooni ärakasutamise või muud seksuaalse ärakasutamise vormid, sunniviisiline töö või teenused, orjatöö või orjatööga samalaadne tegevus ja sundus või elundite eemaldamine. Teise prostitutsiooni ärakasutamise eest karistuste määramine on võimalik KarS § 268¹ alusel, kuivõrd sinna alla mahub vahendamise kõrval ka klientidelt raha vastuvõtmine prostituutide poolt osutatud teenuste eest jms. „Muude seksuaalse ärakasutamise vormide“ hulka kuuluvad KarS §-des 177 ja 178 sätestatud süüteo koosseisud. Elundite eemaldamisega on seotud KarS §-d 139 ja 140, vähemal määral ka KarS § 138. Sunniviisiline töö või teenused, orjatöö ja orjatööga samalaadne tegevus on kaetud KarS §-s 133 sisalduva orjastamise koosseisuga. Seega on Eesti seaduses olemas eraldiseisvad koosseisud, mis küll katavad enamuse Palermo protokollis toodud eesmärkidel toimuvast tegevusest, kuid tähtis on inimkaubanduse kriminaliseerimine korruga, st koosseis peab hõlmama kogu Palermo protokollis artiklis 3 sätestatud tegevust.

Orjastamise objektiivne koosseis eeldab vägivalda, pettust või abitu seisundi ärakasutamist, millega inimene asetatakse olukorda või hoitakse olukorras, kus ta on sunnitud oma tahte vastaselt kellegi teise kasuks töötama või täitma muid kohustusi. Seega sisaldab KarS § 133 võimalike orjastamisviisidena vaid vägivalda, pettust ja inimese abitu seisundi ärakasutamist. Palermo protokollis räägitakse aga ka jõu või sunnimeetodiga ähvardamisest, inimröövist, võimu kuritarvitamisest ja teist isikut kontrolliva isiku nõusoleku saavutamiseks makse tegemisest või vastuvõtmisest või muust hüvise pakkumisest või vastuvõtmisest. Inimese hoidmine olukorras, kus ta on sunnitud oma tahte vastaselt kellegi teise kasuks töötama või täitma muid kohustusi, on inimese tööle või kohustuste täitmisele sundimine. Seejuures peab sundimine toimuma vägivaldaga või pettusega. Probleem tekib siis, kui isikut on küll sellisele tööle esialgu sunnitud, kuid ta ise seda ei tunnista, kinnitades, et teeb seda vabatahtlikult. Sellisel juhul on küll isiku värbamiseks kasutatud sundi, kuid kui isik väidab, et andis oma nõusoleku, siis ei saa süüteo toimepanijaid KarS § 133 alusel vastutusele võtta. Selline lähenemine on aga vastuolus Palermo protokolliga, mille järgi ohvri nõusolek nimetatud tegevuseks ei ole oluline, kui tegu pandi toime protokollis nimetatud viisil. Tegemist on igal juhul inimkaubandusega, isegi kui ohver väidab, et teeb tööd vabatahtlikult. Eestis saab isiku vastutusele võtta KarS § 133 alusel, kui on tõendatud, et isikut on sunnitud kellegi kasuks töötama või täitma muidu kohustusi oma tahte vastaselt. Ekspertiintervjuudest selgus, et enamik tõendeid saadakse kannatanute ütlustest ja kui kannatanu ei tunnista, et tegi tööd oma tahte vastaselt, siis on raskusi toimepanijale süüdistuse esitamisega.

Analüüsi ekspertiintervjuudest selgus, et peamise inimkaubanduse liigina nähakse Eestis inimkaubandust prostitutsiooni eksploateerimise eesmärgil. Siinkohal märgiks, et orjastamise koosseisu mõttes muude kohustuste täitmisena tuleb käsitada kõiki ülesandeid, mille tööks nimetamine on vaieldav, näiteks tegutsemine prostituudina, striptiisitantsijana vms.⁶² Kui seksuaalteenuseid osutav isik aga ütleb, et tegeleb prostitueerimisega vabatahtlikult, siis saab Eesti õiguskorras näiteks vahendajaid karistada prostitutsioonile kaasaaitamise eest, kuid mitte orjastamise paragrahvi alusel. Orjastamise paragrahv tuleks kõne alla, kui isikut sunnitakse prostituudina tööle või näiteks meelitatakse bordelli tööle, lubades ettekandja tööd, kuid hiljem sunnitakse intiimteenusid osutama ja isik teeb seda oma tahte vastaselt. Prostitutsiooni vahendamise ehk kupeldamise all tuleb mõelda igasugust tegevust, mille käigus üritatakse kokku viia prostituut ja klient, seega konkreetse seksuaalsuhte vahendamine prostituudi ja tema partneri vahel.⁶³ Seega on küsitav, kas siinkohal saaks vahendamise all mõista ka Palermo protokollis sätestatud tegevusi (värbamine, vedamine, üleandmine, majutamine või vastuvõtmine), kui need ei ole otseselt seotud prostituudi ja kliendi kokkuviiamisega. Prostituudi värbamine, vedamine, üleandmine, majutamine või vastuvõtmine ei ole

⁶² J. Sootak, P. Pikamäe. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne, 3. trükk.

⁶³ J. Sootak, P. Pikamäe. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne, 3. trükk, lk 706.

Eestis kriminaliseeritud ka eraldiseisvate kuritegudena, samas Palermo protokoll ei nõuagi selliste tegude eraldi kriminaliseerimist. Samuti ei ole prostitutsioonile kaasaaitamise puhul koosseisulisteks elementideks vägivald, pettus või sund.

Teine probleem, mis seondub orjastamise ja prostitutsioonile kaasaaitamise vahel vahetegemisega Eesti õiguskorras, on asjaolu, et prostitutsioonile kaasaaitamise korral ei ole kannatanuid/ohvreid. Prostituute käsitletakse kriminaalmenetluses tunnistajatena ja seetõttu on näiteks piiratud nende ligipääs ohvriabile. Prostitutsioonile kaasaaitamise paragrahv on paigutatud karistusseadustiku avaliku korra vastaste süütegude alla. Seega ei ole siin rünnatav õigushüve mitte liikumis- ja eneseteostusvabadus, s.o inimese õigus ise oma asukohta ja tegevust määrata, nagu orjastamise puhul, vaid avalik kord.

▪ **Praeguse regulatsiooni piisavus**

Mitmed intervjueeritud eksperdid leidsid, et praegu ei ole Eesti seaduse regulatsioon piisav võitlemaks inimkaubandusega. Kuigi karistusseadustikus on eri koosseisude all kriminaliseeritud eri inimkaubanduse elemendid, ei ole Eesti seaduste kohaselt inimkaubandus kriminaliseeritud sellisena, nagu seda näevad ette inimkaubandusvastane EN konventsioon, Palermo protokoll või EL-i inimkaubanduse raamotsus.

Arvan, et pole piisav ja oleks vaja konkreetset inimkaubanduse paragrahvi (vastavalt Palermo protokoll'i sõnastusele) (prokurör, Viru).

Sellisel kujul, nagu Palermo ja need protokollid inimkaubandust käsitlevad, meil teda ei ole. (...) Midagi sellest on kriminaliseeritud, aga mitte kõik sellest (prokurör, Põhja).

See, et Eesti on ratifitseerinud Palermo protokoll'i, ei anna siseriiklikult meile mitte midagi (...). Meil esineb küll prostitutsioonile kaasaaitamine erinevate variatsioonidega, meil esineb orjastamine, kaasa arvatud ebaseaduslik piirületamine jne, aga on võetud seesama Palermo protokoll ja n-ö löödud viieks eri jupiks. Ja jäetud ka veel suur osa sellest katmata (politseinik, Põhja).

Kohtunikud arvavad selle kohta suhteliselt vähe, sest sisulist vaidlust kui sellist, põhimõttelist vaidlust temaatika üle ei ole toimunud. Kõik asjad on lõppenud osaliselt süüdistusest loobumisega ja kokkuleppemenetlusega. Probleemi kui sellisega me ei ole tegelikult tegelenud. Me arutame abstraktsetes mõistetes kohtu jaoks. Põhimõtteliselt otsust minu teada ei ole üldse olnud (kohtunik, Põhja).

Vaid ühe vastanu hinnangul katavad KarS-i eri koosseisud inimkaubanduse koosseisu (lähtuvalt rahvusvahelistest dokumentidest).

Mina arvan, et katab tegelikult. Ma ei näe siin küsimust. Ma olen põhimõtteliselt selle vastu, et hakata ütleva, et meil ei ole mingisugust seadust, küsimus on pigem tõlgendamises. Ma ei tea praktikas küll ühtegi situatsiooni, kus meil oleks olnud tegemist kas või mingisuguse informatsiooniga, mille puhul oleks võinud öelda, et siin on tegemist inimkaubandusega, aga me ei leia paragrahvi. Sellist asja ei ole (prokurör, Riigiprokuratuur).

▪ **Orjastamise koosseis**

Praeguse orjastamise koosseisu (KarS § 133) sõnastuses nähti mitmeid puudusi, kuid samas leiti, et orjastamise koosseis on oluliselt selgemalt sõnastatud kui näiteks prostitutsioonile kaasaaitamise koosseis. Sisuliselt leiti, et orjastamine on üks osa inimkaubanduse rahvusvaheliselt tunnustatud definitsioonist.

Orjastamise praegune sõnastus on liiga üldine ja igaüks võib seda tõlgendada nii, nagu ise tahab, seetõttu on kohtus tõendamine raske. Palermo protokollis loetletakse ära tegevused ja tingimused, ka meil oleks konkreetsemat tegevuste loetelu vaja (prokurör, Viru).

Orjastamise sõnastus pole ka päris hea – just „inimese asetamise eest olukorda“ peaks asendama vahendamistegevust näitavate tegude kirjeldusega (prokurör, Viru).

Erinevalt prostitutsioonile kaasaaitamisest on orjastamine ikka inimlikult lahti kirjutatud. Sa loed ja saad aru, mis seal tahetakse. Aga tõesti ilma prostitutsioonile kaasaaitamiseta teda minu käes ei ole esinenud. Ja teiseks, väga paljudel juhtudel ei esine. Seal peab esinema see, et kellegi paned võlgu elama või (prokurör, Põhja).

Inimkaubanduse definitsiooniga võrreldes on üheks erisuseks see, et orjastamise koosseis eeldab, et orjastamine on toime pandud isiku tahte vastaselt. Samas ütleb näiteks EN konventsioon, et isiku nõusolek ei ole oluline. Teiseks, kuigi orjastamise koosseisus on loetletud mitmed konkreetsete tegevused, milles orjastamise kuritegu seisneb ning mis osaliselt kattuvad inimkaubanduse definitsiooniga, ei ole orjastamise koosseisu tegevuste loetelu ammendav. Sageli on orjastamise juhtumite puhul tegemist just seksuaalse ärakasutamise eesmärgil orjastamisega.

Just tahte vastasus, mis orjastamises on ka. Kohati on ta natuke seotud inimkaubanduse definitsiooniga, mis meil ratifitseeritud on, aga tahtevastasus on täpselt see, mis risti vastu sellele räägib. Kui ma ei saa aru, et mind ära kasutatakse, siis tahet ei peaks seal üldse olema – ükskõik, olen ma tahte vastaselt seal või tahtlikult. Aga mis puudutab prostitutsioonile kaasaaitamist, tegelikult ma saan aru, et seal pole üldse mingit vahet, oled sa vabatahtlikult või tahte vastaselt (prokurör, Põhja).

Orjastamise puhul on need sõnad „oma tahte vastaselt“ sees – peab olema sund ja peab olema oma tahte vastaselt. Sest sund võib olla ka „Sa pead seda vett jooma“, aga võib-olla mul ei ole vee joomise vastu midagi, sest mul ongi janu. Need kaks asja, raamotsus ja Palermo protokoll räägivad ju sellest, et ei pea olema tahtevastasust. Mina ütleks, et see on kõige suurem tõrge, et me räägime sunnist. Kuidas me tõestame sundi, kui me hakkame isikut karistama (prokurör, Riigiprokuratuur).

Teiselt poolt leidsid nii politseinikud kui ka prokurörid, et juhul, kui tahtevastasus orjastamise koosseisust välja võtta, siis kaotab koosseis orjastamise mõtte.

Siis ei ole enam orjastamist. Siis on samasugune udukogu nagu prostitutsioonile kaasaaitamine ja siis tõesti tekib küsimus, et meie majandusliku surutise olukorras raiskame politseid, raiskame prokuratuuri, ja kohus ütleb, kas teda raisatakse või mitte. Selliste udukogudega on väga raske toime tulla. Ma ei saa aru, miks ei ole konventsioonist kõik asjad sisse kirjutatud (prokurör, Põhja).

▪ **Prostitutsioonile kaasaaitamise koosseis**

Prostitutsioonile kaasaaitamise koosseisu (KarS § 268¹) peamiseks kriitikaks on selle üldsõnalisus, seal ei ole selgelt määratletud või on väga lihtsalt määratletud, milline on kriminaliseeritud tegu. Samas on tegemist 1. astme kuriteoga.

Vaatamata Palermo protokollile, mis tõesti väga ilusti kirjeldab, mida peab inimesega tegema (prokurör, Põhja).

Tuleks vahendamine ka lahti kirjutada, milliseid tegevuselemente eeldame (prokurör, Viru).

Ebaselge koosseis tingib ka selle, et prostitutsioonile kaasaaitamist ei näe n-ö kannatanud kuriteona ning seetõttu kannatab ütluste kvaliteet.

Minu arust kõik need probleemid on seotud sellega, et ei ole üldinimlikult aru saada, et see on kuritegu. Sellepärast annab (prostituut – B.T.) selliseid ütlusi. Kui ikkagi ta sõbrannat on löödud või kinni hoitud keldris, ta räägib ikka kolme aasta pärast ka, sest ta tunneb kaasa talle, aga siin keegi kellelegi kaasa ei tunne. Mis sa siis siin veel seletad, kui sellest tuleb pahandusi. Parem tuled räägid ära, et nemad ei tea midagi, mina ise tegin (prokurör, Põhja).

Siin hakkab see probleem peale sellest, et prostituut ei teadvusta ka endale, et tema suhtes oleks toime pandud kuritegu (politseinik, Põhja).

Kusjuures see moraalne vastutus... Ta saab aru, et seda taunitakse (prokurör, Põhja).

Prostitutsioonile kaasaaitamise koha pealt meil ei ole mingit vahet, kas ta on sunduslik või on ta vabatahtlik, on ta oludest sunnitud või rahalistest oludest tulenev (politseinik, Põhja).

▪ **Vajadus eraldi inimkaubanduse koosseisu järele**

Peaaegu kõik vastanud leidsid, et oleks vajadus eraldi inimkaubanduse koosseisu järele. Selline koosseis võiks asuda isikuvastaste süütegude peatükis ning ühe prokurööri hinnangul vabadusvastaste süütegude jaos. Lisaks leiti, et eraldi inimkaubanduse koosseis oleks arusaadavam ning mõjusam ka kohtunike jaoks:

Arvan, et inimkaubanduse koosseis oleks ka kohtunike jaoks mõjusam – prostitutsiooni vahendamisse minu arvates nad enamasti küll väga tõsiselt ei suhtu (prokurör, Viru).

Ma ütleks, et inimkaubanduse koosseis pealkirjaga „Inimkaubandus“ tegelikult võiks olla. Ta võiks olla põhjusel, et tegelikult siseriiklikult ei teki probleeme, sest me loeme kõik ühte seadust ja juristkond ja elanikkond saab läbi kriminaalmenetluse ja ajakirjanduse ja interneti siin kursis olla, et mis on mis, et inimkaubandus on karistatav nende koosseisude järgi. Küsimus on selles, et välisriigid, kui me nendega koostööd teeme, ei saa aru, et kuidas meil ei ole inimkaubandus karistatav. Ja siis pead hakkama seletama, et tegelikult meil on inimkaubandus karistatav, et meil on sellised paragrahvid ja sellised paragrahvid ja tegelikult on meil võimalik enam-vähem kõik ka sinna alla ära mahutada (prokurör, Riigiprokuratuur).

Ja tõesti õudselt tore oleks, kui see konventsiooni definitsioon oleks ühe sättena kirjas. Aga kas on keegi seda võimeline niiviisi kirja panema. Et kõik saavad aru, et tegemist on räige rikkumisega, nii nagu sanktsioon nõuab, ja et ta on lahutatav tõesti üksikjuppideks – lahutame ta üksikjuppideks ja vaatame, kas on see tegu või ei ole. Sest nii nagu [politseinik] ütles, see „ja muul viisil“ on seadusandja fantaasia puudus, mitte midagi muud (prokurör, Põhja).

Teisest küljest oleks probleemiks see, et selline koosseis hõlmaks liialt palju erinevaid tegevusi ühes koosseisus.

Koosseisu sõnastus võiks intervjueritute arvates tulla Palermo protokollist, kuna väga olulist erinevust protokollist, EL-i raamotsuse ning inimkaubandusvastase EN konventsiooni definitsiooni vahel ei täheldatud. Samas leiti, et Palermo protokollis toodud põhimõtteid võiks rakendada ka prostitutsioonile kaasaaitamise sätte täpsustamisel.

Ainult et toodud põhimõtteid võiks rakendada ka prostitutsioonile kaasaaitamise sätte täpsustamisel, seni on mõistetav ainult karistatavus igasugusele, ka naisisiku poolt soovitud prostitutsioonile kaasaaitamise puhul (prokurör, Põhja).

Üheks alternatiiviks karistusseadustiku muutmisel oleks praeguse orjastamise koosseisu pealkirja asendamine sõnaga „inimkaubandus“ ning koosseisu täpsustamine lähtuvalt rahvusvahelistest dokumentidest. Samuti leiti, et inimkaubanduse koosseis oleks selgem kui prostitutsioonile kaasaaitamine.

See on mõistlik variant, sest eesti keeles orjastamine kõlab väga arhailiselt. See on puhtalt filoloogiliselt vana termin. Võib-olla inimkaubandus kõlaks värskemalt, filoloogiliselt paremini ja oleks rahvusvaheliselt mõistetav (prokurör, Riigiprokuratuur).

Prostitutsiooni vahendamine ei kõla nii uhkelt kui inimkaubandus. Prostitutsiooni vahendamine mõjub psühholoogiliselt väheolulisena. Paljanumbri koosseis. Inimkaubandus kui selline kõlab mõjuvalt. Probleemi ei ole: prostitutsiooni vahendamine, kellegi tagatoas miskit toimub, mida sa sellise isikuga ikka peale hakkad. (...) Kui tegemist on inimkaubandusega, siis on lootus, et kohtunikud suhtuvad sellesse psühholoogiliselt tõsisemalt (prokurör, Viru).

Uue koosseisuga seoses ei osatud välja tuua võimalikke kaasnevaid probleeme – peamiseks eelduseks uue koosseisu rakendamiseks peeti koosseisu selgust.

▪ **Isikuvastane vs avaliku korra vastane kuritegu**

Intervjueritute hinnangul peaks inimkaubandus ning inimkaubandusega seotud kuriteod kuuluma isikuvastaste kuritegude hulka, kuna kuritegu on suunatud inimese vastu. Samas hetkel on näiteks prostitutsioonile kaasaaitamise kuriteokoosseis avaliku rahu vastaste süütegude peatükis, avaliku korra vastaste süütegude jaos.

Täna rõhutakse eraelu piiridest väljumise peale, seal on toodud veel kümme põhjust välja, miks ta võiks olla avaliku korra vastane. Pigem on see, mis riiki huvitab (politseinik, Põhja).

Prostitutsioonile kaasaaitamine, kui pole ohvrit, pole kannatanut, siis ta riivab ühiskondlikku korda (...). Aga kui me võtame inimkaubanduse definitsiooni kohaselt, siis on ta isikuvastane (prokurör, Põhja).

Kas isikuvastane või avaliku korra vastane... Avalik kord on selge, naabrimeest häirib üldjuhul, nagu meil seal oli – ühistu esimees ja nii – see on avalik kord. Eetiliselt ei peeta õigeks, et prostitutsiooniga tegeletakse. Selliseid on ka, kes väga ei pea õigeks. Aga teiselt poolt jälle – miks me oluliseks peame? Sellepärast, et ei tohi inimesega nii teha, nagu tehakse. Järelikult on ta ikka isikuvastane (prokurör, Põhja).

Loogiline oleks, kui need asjad oleksid ühes peatükis. Kui küsida, et kas alaealiste kallutamine ja kaasaaitamine oleks inimkaubandus – see on loogiline jah. Seda tahet ongi vähe teistmoodi võimalik tuvastada lähtuvalt sellest, et ta ei ole üldse veel mõtlev inimene, poolel teel (politseinik, Põhja).

▪ **Karistuspraktika ja karistuste suurus**

Euroopa Liidu Nõukogu uue inimkaubanduse raamotsuse ettepanek näeb ette, et inimkaubandusega seotud kuritegude eest mõistetava karistuse ülemmäär peab olema kuus aastat vangistust. Kui tegu on pandud toime mõnel järgmistest asjaoludest: kuriteo pani toime ametnik oma ametikohustuste täitmisel, kuritegu pandi toime isiku vastu, kes on sotsiaalselt eriti kaitsetu, kuriteo pani toime kuritegelik ühendus raamotsuse 2008/841/JSK tähenduses, on karistuse ülemmäär 10 aastat vangistust. 12-aastane vangistus on karistuse ülemmääraks, kui kuriteoga seati ohtu ohvrile elu või see pandi toime rasket vägivalda kasutades või põhjustas ohvrile eriti suurt kahju (Euroopa Liidu Nõukogu 2009: 12-13).

Eesti-Soome-Rootsi inimkaubanduse uuringus (Swedish National Council for Crime Prevention 2008: 19) leiti, et karistused inimkaubanduse eest on madalamad kui narkokaubanduse eest ning inimkaubanduse puhul on vahelejäämise riskid samuti väiksemad.

Karistusseadustiku kohaselt on inimkaubandusega seotud kuritegude eest mõistetava karistuse ülemmäär 15 aastat vangistust (pantvangi võitmise eest alla 18-aastase kannatanu puhul ja alaealise prostitutsioonile kaasaaitamise eest, kui see on toime pandud kuritegeliku ühenduse poolt või isiku poolt, kes on varem toime pannud süüteo perekonna või alaealise vastu või sama kuriteo) (vt allolev tabel 7).

Tabel 7. Karistuste määrad inimkaubandusega seotud kuritegude eest

§	Kooseis	Karistuste määrad		
		lg 1	lg 2	lg 3
133	Orjastamine	1–5 aastat vangistust; füüsilise isiku puhul karistatakse rahalise karistusega.	3–12 aastat vangistust (toime pandud kahe või enama isiku või alla 18-aastase isiku suhtes); füüsilise isiku puhul karistatakse rahalise karistuse või sundlõpetamisega.	Kohus kohaldab käesolevas paragrahvis sätestatud kuriteo eest kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimist vastavalt käesoleva seadustiku §-s 83 ² sätestatule.
135	Pantvangi võtmine	3–12 aastat vangistust	5–15 aastat vangistust (toime pandud noorema kui 18-aastase isiku suhtes)	
136	Vabaduse võtmine seadusliku aluseta	Rahaline karistus või kuni 5-aastane vangistus	1–5 aastat vangistust (toime pandud noorema kui 18-aastase suhtes)	
138	Ebaseaduslik inimuuringute tegemine	Rahaline karistus või kuni 3-aastane vangistus	Füüsilise isiku puhul karistatakse rahalise karistusega.	
139	Ebaseaduslik siirdematerjali võtmine	Rahaline karistus või kuni 1-aastane vangistus		
140	Doonorlusele kallutamine			
143	Suguühendusele sundimine	Kuni 3-aastane vangistus	Kuni 5-aastane vangistus (toime pandud noorema kui 18-aastase isiku suhtes, isiku poolt, kes on varem toime pannud seksuaalse enesemääramise vastase süüteo).	
143/1	Sugulise kire rahuldamisele sundimine	Kuni 2-aastane vangistus		
172	Võõra lapse hõivamine	Rahaline karistus või kuni 3-aastane vangistus		
173	Lapse müümine ja ostmine	1–5 aastat vangistust	Karistatakse rahalise karistusega, kui toime on	

			pannud füüsiline isik.	
175	Alaealise prostitutsioonile kallutamine	Rahaline karistus või kuni 5-aastane vangistus (§ 176 puhul, kui toime pannud juriidiline isik, karistatakse rahalise karistusega)	Kohus võib kohaldada lisakaristusena varalist karistust vastavalt KarS §-s 53 sätestatule; kohus kohaldab kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimist vastavalt KarS §-s 83 ² sätestatule	
176	Alaealise prostitutsioonile kaasaaitamine		3–15 aastat vangistust (toime pandud grupi või kuritegeliku ühenduse poolt, isiku poolt, kes on varem toime pannud käesolevas paragrahvis sätestatud kuriteo või prostitutsioonile kaasaaitamise). Juriidilise isiku puhul karistatakse rahalise karistuse või sundlõpetamisega.	Lg 5: võib kohus kohaldada lisakaristusena varalist karistust vastavalt KarS §-s 53 sätestatule või kohaldab kohus kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimist vastavalt KarS §-s 83 ² sätestatule.
177	Alaealise kasutamine pornograafilise teose valmistamisel	Rahaline karistus või kuni 5-aastane vangistus	Juriidilist isikut karistatakse rahalise karistusega.	
178	Lapsporno valmistamine ja selle võimaldamine	Rahaline karistus või kuni 3-aastane vangistus		
259	Välismaalase ebaseaduslik toimetamine üle Eesti Vabariigi riigipiiri ja ajutise kontrolljoone	Rahaline karistus või kuni 1-aastane vangistus	Rahaline karistus või kuni 3-aastane vangistus (toime pandud grupi poolt või vägivallaga)	4–12 aastat vangistust (kui teoga on tekitatud raske tervisekahjustus)
268'	Prostitutsioonile kaasaaitamine	Rahaline karistus või kuni 5-aastane vangistus; juriidilist isikut karistatakse rahalise karistusega.	3–12 aastat vangistust (toime pandud grupi või kuritegeliku ühenduse poolt või isiku poolt, kes on varem toime pannud käesolevas paragrahvis sätestatud kuriteo või alaealise prostitutsioonile kaasaaitamise). Juriidilist isikut karistatakse rahalise karistuse või sundlõpetamisega.	Lg 5: võib kohus kohaldada lisakaristusena varalist karistust vastavalt KarS §-s 53 sätestatule või kohaldab kohus kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimist vastavalt KarS §-s 83 ² sätestatule.

Reaalselt on viimase kahe aasta jooksul prostitutsioonile kaasaaitamise eest süüdi mõistetud isikutele kõige rohkem karistuseks määratud neli aastat vangistust kolmeaastase katseajaga ning orjastamise eest kolm aastat vangistust.

KarS § 268' järgi kvalifitseeritavate kuritegude kohtuasju on alates sätte jõustumisest (01.02.2007) olnud menetluses kokku 15, neist osa on seni menetluses. 2008. aastal oli kohtumenetluses üheksa kohtuasja (neist seitse Harju MK Liivalaia kohtumajas, üks Narva KM-s ja üks Narva KM-s), 2007. aastal oli viis kohtuasja, neist üks on konfidentsiaalne, kaks olid menetluses Liivalaia KM-s, üks Narva KM-s ja üks Pärnu MK Kuninga KM-s. Kõik kohtuasjad on olnud esimese astme menetluses. Prostitutsioonile kaasaaitamise eest määratud karistustest ülevaate andmiseks olid kohtulahendite infosüsteemis kättesaadavad kaks 2008. aasta kohtuotsust ning kaks 2007. aasta kohtuotsust.

- **2007. a § 268'** lg 2 p-de 1 ja 2 alusel süüdi mõistetud naisterahvale määrati karistuseks kolm aastat vangistust, millest eelvangistuse aeg maha arvates jäi kandmata karistuseks üks aasta, neli kuud ja 15 päeva, viieaastase katseajaga. § 268' lg 2 p 1 alusel süüdi mõistetud meesterahvale määrati karistuseks sama pikk vangistus kolmeaastase katseajaga. Kohtuasja arutati lühimenetluses Narva KM-s.

- **2007. a** § 268' lg 2 p 2 alusel süüdi mõistetud meesterahvale määrati karistuseks neli aastat vangistust kolmeaastase katseajaga ning konfiskeeriti süüteoga saadud ja arestitud vara (3000 kr). Kohtuasja arutati kokkuleppemenetluses Pärnu MK-s.
- **2008. a** § 268' lg 1 ja 268' lg 2 p 2 alusel süüdi mõistetud meesterahvale määrati karistuseks kokku kolm aastat karistust kolmeaastase katseajaga (eelvangistusega kantud karistuseks loeti üks kuu ja 25 päeva). § 268' lg 1 ja § 268' lg 2 p 1 alusel süüdi mõistetud meesterahvale mõisteti kolmeaastane vangistus kolmeaastase katseajaga. § 268' lg 2 p-de 1 ja 2 alusel süüdi mõistetud naisterahvale mõisteti kolmeaastane vangistus kolmeaastase katseajaga (eelvangistusega kantud karistuseks loeti üks aasta, kuus kuud ja 15 päeva). Kohtuasja arutati kokkuleppemenetluses Liivalaia KM-s.
- **2008. a** § 268' lg 2 p-de 1 ja 2 alusel süüdi mõistetud meesterahvale mõisteti karistuseks kolm aastat vangistust, sellest kohe ärakandmiseks 7 kuud, kaks aastat ja viis kuud vangistust, tingimuslikult täitmisele pööramata (kolmeaastane katseae). Täiendav kohustus otsida kahe kuu jooksul töökoht ja mitte suhelda kriminaalkorras karistatud isikutega. Lisaks konfiskeerida prostitutsiooni vahendamise eest saadud tulu (1000 krooni). Kohtuasja arutati kokkuleppemenetluses Liivalaia KM-s. Sama isik mõisteti 2007. a mais süüdi § 268 lg 1 (ebaseadusliku tegevuse võimaldamine ja prostitutsiooni vahendamine) ning § 133 lg 1 järgi – karistuseks määrati üks aasta vangistust ning konfiskeeriti süüteoga saadud äratarvitatud vara 100 000 krooni.

Kars § 133 kuritegusid on 2007–2008 kohtumenetluses olnud neli (neist üks konfidentsiaalne). Orjastamise eest määratud karistustest ülevaate andmiseks olid kättesaadavad kolm kohtuotsust (üks 2008. aastast ning kaks 2007. aastast).

- **2007. a** § 133 alusel süüdi mõistetud naisterahvale määrati karistuseks kolm aastat vangistust, muu hulgas mõisteti naine süüdi § 175, § 176 lg 1 ja § 268 alusel toime pandud kuritegudes ning liitkaristuseks määrati kolm aastat ja kuus kuud vangistust, sellest kohe ärakandmiseks üks aasta, kaks kuud ja 20 päeva. Samas kohtuasjas § 133 alusel süüdi mõistetud meesterahvale määrati karistuseks kolm aastat vangistust, muu hulgas mõisteti mees süüdi § 175, § 176 ja § 268 järgi toime pandud kuritegudes. Vangistuse pikkusele lisati varem ärakandmata karistus ning karistuse hulka arvestati eelvangistuses ärakantud aeg. Kohtuasja arutati kokkuleppemenetluses Liivalaia KM-s.
- **2008. a** § 133 alusel süüdi mõistetud kahele meesterahvale määrati karistuseks vastavalt üks aasta ja kuus kuud vangistust ning üks aasta vangistust. Esimesele isikule mõisteti liitkaristus üksikkaristustest raskeima suurendamise teel viis aastat vangistust, ärakandmata karistuse arvelt jäi lõplikuks karistuseks seitse aastat, kaks kuud ja 14 päeva vangistust. Teisele isikule mõisteti liitkaristus üksikkaristustest raskeima suurendamise teel neli aastat ja kuus kuud vangistust (lõplikuks karistuseks neli aastat, kaheksa kuud ja seitse päeva). Kohtuasja arutati Pärnu MK Paide KM-s.

Intervjueritud eksperdid leidsid, et praeguste karistuste puhul on efektiivne süüteoga saadud vara konfiskeerimise võimalus, mida peetakse mõjusamaks kui tingimisi vanglakaristust. Konfiskeerimisega on võimalik õiguserikkumise toimepanemise vahendi, õiguserikkumise teel omandatud vara ja muude õiguserikkumisega seotud esemete tasuta sundvõõrandamine riigi poolt.

Karistusseadustiku karistusmäär on tegelikult ju täitsa normaalne. Kohtus ta mitte kunagi ei lähe nii kaugele, et keegi reaalselt karistust selle eest saaks. Samas on näiteks vara konfiskeerimine selle paragrahvi juures väga hea asi. Kui on võimalik isiku vara, kuriteoga saadud kasu ära võtta, ma arvan, on see palju kasulikum kui ta viieks-kümneks aastaks kinni panna (politseinik, KKP).

Kuna prostitutsioonile kaasaaitamise jt seotud kuritegude puhul on tegemist korduvkuritegevusega, leidsid eksperdid, et vahendajad hindavad oma tegevust ümber (nt pärast bordellide sulgemisi) ning toimivad senisest teadlikumalt – nt ei reklaami seksuaalteenuseid avalikult. 2008. aastal registreeritud 37-st prostitutsioonile kaasaaitamise kuriteost 21 juhtumi (57%) puhul oli kuriteos kahtlustatav isik varem toime pannud prostitutsioonile kaasaaitamise kuriteo või alaealise prostitutsioonile kaasaaitamise kuriteo (§ 268' lg 2 p 1) (vt ptk 1.2).

Probleem on kriminaliseeritud tegude korduv esinemine ja seejuures ka tegude maskeerimine legaalse tegevusega, varjamine vastavalt juristide soovitudele (prokurör, Põhja).

See on vaieldav asi. Muidugi, ma olen ka seda meelt, et nad tuleks kõik kinni panna, aga kohus ei pane neid kinni. Kuna kümme aastat tagasi jäid inimesed süüdi oluliselt hõlpsamini, siis võistlev menetlus on teinud süüdimõistmisele kõva karuteene. Sest tunnistaja-kannatanu ütlus on muutunud olematuks. Kui

ta ütleb kohtuistungil, et ta ei mäleta, siis mitte ükski vägi ei ütle, et kas ta mäletab või ei mäleta. Kui kohtuistungil ei mäleta, siis seda, mida ta eeluurimisel rääkis, pole olnud. Jäävadki vaid kirjalikud tõendid, aga selliste asjade puhul saavad kirjalikud tõendid olla ainult jälitusmenetlusest. Siis oleneb, millal me olme teada saanud ja mida nad omavahel on rääkinud. Õigeksmõistmise taustal nad tunnevad ennast järjest turvalisemalt, nad saavad kätte kohtutoimikud ja näevad, kuidas nad on põhimõtteliselt õigeks saanud, eks nad siis ise ka profileerivad ennast ümber. Nende õigeksmõistmistega me koolitame kurjategijaid olema paremad kurjategijad. Kahjuks nii on (prokurör, Riigiprokuratuur).

Arusaamatu on § 268¹ sanktsiooni karmus, kaasaaitamine on väga tihti isiku soovil. Tuleks eristada tahte vastast ja soovitud kaasaaitamist (prokurör, Põhja).

Narkokaubandust nähakse raskema kuriteona kui inimkaubandust. Ilmselt tuleneb see sellest, et inimkaubandust seostatakse prostitutsiooni vahendamisega, mis kuriteokoosseisuna asub avaliku korra vastaste kuritegude peatükis. Ei nähta, et sisuliselt on tegemist ka isikuvastase kuriteoga.

Eks siin ole loosungeid püstitatud minu meelest juba aastaid, et tuleb mõelda uues suunas, et enam me ei uuri kurjategijaid vangi, vaid veel parem on, kui me uurime nad vaeseks ehk siis paljaks. Vang vangiks, aga kui ta vara seisab samal ajal kodus ja ta tuleb tagasi paari aasta pärast ja jälle elab luksuses, siis see ei ole ka hea variant. Kui ta varast lage on, siis see on isegi parem sellest, kui ta pikaajaliselt vangis istub ja tuleb välja. Samas ülemmäär võiks olla piisavalt suur, ma ei tea nüüd, kas nii suur kui narkokaubandusel, aga kui tuleb ette selline tõeliselt kole ja suuremahuline juhtum, et siis oleks võimalik ka määrata hästi palju neile, mitte niimoodi, et karistus lõpeb viie aasta peal ära ja ei saagi määrata. Kuigi selliste suurte asjade puhul ilmselt tuleb mingisuguseid eriosa paragrahve juurde, võib-olla ebaseaduslikud vabadusevõtmised või nad võivad üldse eraldi kvalifitseeruda juba vägivallaga seotud paragrahvi alla, mis annabki võimaluse määrata päris suure karistuse (politseinik, KKP).

Kokkuvõttes on inimkaubandusega seotud kuritegudes – prostitutsioonile kaasaaitamine, orjastamine – mõistetud karistuste väiksus tingitud sellest, et neid asju ei ole arutatud üldmenetluses ehk neid on arutatud peamiselt kokkuleppemenetluses, mis tähendab enamasti automaatselt karistuste vähendamist – see on omakorda tingitud mitmetest eeltoodud menetluslikest probleemidest. Samas on see tingitud ka sellest, et prostitutsioonile kaasaaitamise kuritegu ei nähta raske kuriteona.

Ongi täpselt nii, et suurem osa asju on läinud kokkuleppega. Kohtunikud ei olegi istunud neid asju. Istutaksegi siis toredate 1-2 kuuliste vaheaegadega ja paari päeva kaupa. Saadakse kokku, oli tore ja läheme lahku. Reaalset otsust ei ole, reaalset istumist üldmenetluse korras ei ole olnud (politseinik, Põhja).

Väliste (2007: 25) on leidnud, et näiteks § 268¹ alusel prostitutsioonile kaasaaitamise eest mõistetava rahalise karistuse võimalus ei ole kooskõlas Palermo protokolliga. Siinkohal tuleb aga lisada, et senine praktika nii prostitutsioonile kaasaaitamise kui ka muude inimkaubandusega seotud kuritegude menetlemisel on vähene ning karistuspraktikat nende kuritegude eest ei ole seetõttu välja kujunenud – karistumäärade võrdlemine teiste kuritegude omadega on seetõttu praegu raskendatud.

4.4. Kaasnevad mõjud

Karistusseadustiku muutmisega nii, et lisatakse eraldi inimkaubanduse koosseis, võivad kaasneda alltoodud mõjud.

- **Mõju riigi julgeolekule ja rahvusvahelistele suhetele**

Riigi sisejulgeolek ja võitlus kuritegevusega

Muudatus avaldab eeldatavasti mõju riigi sisejulgeolekule ja võitlusele kuritegevusega, kuna mõjutab kuritegevuse taset ja inimeste võimalusi ja valmisolekut kuriteo toimepanemiseks, õiguskaitseorganite tööd (sh nende võimalusi takistada, avastada või lahendada kuritegusid, mõista õigust ning viia ellu karistuspoliitikat).

Suhted välisriikide ja rahvusvaheliste organisatsioonidega

Muudatus mõjutab Eesti suhteid välisriikide ja rahvusvaheliste organisatsioonidega, kuna puudutab Eesti rahvusvaheliste kohustuste täitmist ning Eesti välisesindust tööd. Samuti lihtsustab muudatus menetlusasutuste koostööd teiste riikide asutustega.

- **Mõju riigiasutustele ja kohalike omavalitsuste korraldusele**

Asutuste omavaheline suhtlus, ülesanded ja töökorraldus

Muudatusega kaasnevad mõjud asutustevahelisele suhtlusele, asutuste protseduuridele ning ülesannetele (ohvrite identifitseerimise süsteem, inimkaubanduse juhtumite menetlemine, ohvrite igakülgne abistamine). Muudatus mõjutab asutustevahelist suhtlust ja koostööd, asutuste ülesandeid ja töökorraldust (ohvrite identifitseerimine ning õiguskaitseorganite töö seoses inimkaubandusega seotud kuritegudega), sh asutuste töökoormust, sisemist töökorraldust ja protseduure ning põhiülesannete täitmise ja teenuste osutamise võimet; avalike teenistujate ja ametiasutuste töötajate koolitusvajadust (koolitust vajavad mitmete ametkondade, eelkõige õiguskaitseorganite töötajad ning ohvritele teenuseid osutavad spetsialistid).

Kokkuvõte

Käesoleva analüüsi eesmärk on analüüsida kohustusi, mis tulenevad Eestile inimkaubanduse ennetamisele ja tõkestamisele keskenduvatest rahvusvahelistest konventsioonidest, teiste riikide praktikast ning senisest Eesti menetluspraktikast. Põhirõhk on asetatud Eesti oma seadusandluse jaoks inimkaubanduse kuriteokooosseisu loomise vajaduse analüüsimisele ja sellekohaste soovitude andmisele, võttes arvesse inimkaubandusega seotud juhtumite menetlemisel tekkinud probleeme.

Kokkuvõtvalt aitaks selge inimkaubanduse definitsioon kaasa inimkaubanduse ennetamisele, parimate praktikate vahetamisele, statistika võrdlemisele ja kogumisele, valdkonna analüüsimisele jne. Inimkaubanduse kriminaliseerimine konkreetse kuriteokooosseisuna oleks üheks ennetavaks meetmeks inimkaubanduse vastu võitlemisel. Selge õigusnorm aitaks kaasa kõigi alltoodud eesmärkide täitmisele: järjepidev inimkaubanduse probleemide kindlakstegemine, et saada inimkaubanduse probleemi tegelikust ulatusest ja esinemisvormidest mitmekülgne ja usaldusväärne ülevaade; inimkaubanduse ennetamine avalikkuse teavitamise ning nõudluse vähendamise abil; inimkaubanduse probleemiga tegelevate spetsialistide oskuste ja koostöö arendamine; inimkaubanduse piiramine tõhusama piirikontrolli ja töövahenduse kontrolli kaudu; tõhus reageerimine inimkaubandusega seotud kuritegudele; inimkaubanduse ohvrite abistamine ja rehabiliteerimine.

Lisa 1

Teiste riikide seaduste tõlked või originaaltekstid

1. Soome

The Penal Code of Finland

Chapter 25; Offences against personal liberty

Section 3 - Trafficking in human beings

(1) A person who

(1) by abusing the dependent status or insecure state of another person,

(2) by deceiving another person or by abusing the mistake made by that person,

(3) by paying remuneration to a person who has control over another person or

(4) by accepting such remuneration

takes control over another person, recruits, transfers, transports, receives or

harbours another person for purposes of sexual abuse referred to in chapter

20(9)(1)(1) or comparable sexual abuse, forced labour or other demeaning

circumstances or removal of bodily organs or tissues for financial gain shall be sentenced for *trafficking in human beings* to imprisonment for a minimum of four months and a maximum of six years.

(2) A person who takes control over another person under 18 years of age or

recruits, transfers, transports, receives or harbours that person for the purposes mentioned in

subsection 1 shall be sentenced for trafficking in human beings even if none of the means referred to in subsection 1(1 – 4) have been used.

(3) An attempt shall be punished.

Section 3a - Aggravated trafficking in human

(1) If, in trafficking in human beings,

(1) violence, threats or deceitfulness is used instead of or in addition to the means referred to in section 3,

(2) grievous bodily harm, a serious illness or a state of mortal danger or comparable particularly grave suffering is deliberately or through gross negligence inflicted on another person,

(3) the offence has been committed against a child younger than 18 years of age or against a person whose capacity to defend himself/herself has been substantially diminished or

(4) the offence has been committed within the framework of a criminal

organisation referred to in chapter 17(1a)(4) and the offence is aggravated also when considered as whole, the offender shall be sentenced for *aggravated trafficking in human beings* to imprisonment for a minimum of two years and a maximum of ten years.

(2) A person who enslaves or keeps another person in servitude, transports or trades in slaves shall also be sentenced for aggravated trafficking in human beings if the act is aggravated when assessed as whole.

(3) An attempt shall be punished.

2. Rootsi

The Penal Code of Sweden

Chapter 4. On Offences against Liberty and Peace

Section 1a

A person who, in a case other than those referred to in Section 1, by the use of unlawful coercion or deception, exploiting someone's vulnerable situation or by some other such improper means recruits, transports, accommodates, receives or implements some other such measure with a person, and thereby assumes control over the person, with the aim that the person should be

A person who, in a case other than those referred to in Section 1, by the use of unlawful coercion or deception, exploiting someone's vulnerable situation or by some other such improper means recruits, transports, accommodates, receives or implements some other such measure with a person, and thereby assumes control over the person, with the aim that the person should be

1. subjected to an offence under Chapter 6, Section 1, 2, 3, 4, 5 or 6, exploited for causal sexual relations or in another way exploited for sexual purposes,
 2. exploited in war service or compulsory work or other such compulsory condition,
 3. exploited for the removal of organs, or
 4. exploited in another way in a situation that involves a distressful situation for the vulnerable person,
- shall be sentenced for trafficking in humans to imprisonment for at least two and at most ten years.

This also applies to a person who with such a purpose as referred to in the first paragraph,

1. passes over to another control over a person, or
2. from another person receives control over a person.

A person who commits an act as referred to in the first paragraph against a person who has not attained the age of eighteen should be sentenced for trafficking in humans even where no such improper means as referred to there have been used.

If the offence referred to in the first to third paragraphs is less grave, a sentence of imprisonment for at most four years shall be imposed.

3. Ühendkuningriik

Sexual Offence Act 2003

Trafficking

57. Trafficking into the UK for sexual exploitation

(1) A person commits an offence if he intentionally arranges or facilitates the arrival in the United Kingdom of another person (B) and either—

- (a) he intends to do anything to or in respect of B, after B's arrival but in any part of the world, which if done will involve the commission of a relevant offence, or
- (b) he believes that another person is likely to do something to or in respect of B, after B's arrival but in any part of the world, which if done will involve the commission of a relevant offence.

(2) A person guilty of an offence under this section is liable—

- (a) on summary conviction, to imprisonment for a term not exceeding 6 months or a fine not exceeding the statutory maximum or both;
- (b) on conviction on indictment, to imprisonment for a term not exceeding 14 years.

58. Trafficking within the UK for sexual exploitation

(1) A person commits an offence if he intentionally arranges or facilitates travel within the United Kingdom by another person (B) and either—

- (a) he intends to do anything to or in respect of B, during or after the journey and in any part of the world, which if done will involve the commission of a relevant offence, or
- (b) he believes that another person is likely to do something to or in respect of B, during or after the journey and in any part of the world, which if done will involve the commission of a relevant offence.

(2) A person guilty of an offence under this section is liable—

- (a) on summary conviction, to imprisonment for a term not exceeding 6 months or a fine not exceeding the statutory maximum or both;
- (b) on conviction on indictment, to imprisonment for a term not exceeding 14 years.

59. Trafficking out of the UK for sexual exploitation

(1) A person commits an offence if he intentionally arranges or facilitates the departure from the United Kingdom of another person (B) and either—

- (a) he intends to do anything to or in respect of B, after B's departure but in any part of the world, which if done will involve the commission of

a relevant offence, or

(b) he believes that another person is likely to do something to or in respect of B, after B's departure but in any part of the world, which if done will involve the commission of a relevant offence.

(2) A person guilty of an offence under this section is liable—

(a) on summary conviction, to imprisonment for a term not exceeding 6 months or a fine not exceeding the statutory maximum or both;

(b) on conviction on indictment, to imprisonment for a term not exceeding 14 years.

Asylum and Immigration (Treatment of Claimants, etc.) Act 2004

Chapter 19

Section 4. Trafficking people for exploitation

(1) A person commits an offence if he arranges or facilitates the arrival in the United Kingdom of an individual (the "passenger") and-

(a) he intends to exploit the passenger in the United Kingdom or elsewhere, or

(b) he believes that another person is likely to exploit the passenger in the United Kingdom or elsewhere.

(2) A person commits an offence if he arranges or facilitates travel within the United Kingdom by an individual (the "passenger") in respect of whom he believes that an offence under subsection (1) may have been committed and-

(a) he intends to exploit the passenger in the United Kingdom or elsewhere, or

(b) he believes that another person is likely to exploit the passenger in the United Kingdom or elsewhere.

(3) A person commits an offence if he arranges or facilitates the departure from the United Kingdom of an individual (the "passenger") and-

(a) he intends to exploit the passenger outside the United Kingdom, or

(b) he believes that another person is likely to exploit the passenger outside the United Kingdom.

(4) For the purposes of this section a person is exploited if (and only if)-

(a) he is the victim of behaviour that contravenes Article 4 of the Human Rights Convention (slavery and forced labour),

(b) he is encouraged, required or expected to do anything as a result of which he or another person would commit an offence under the Human Organ Transplants Act 1989 (c. 31) or the Human Organ Transplants (Northern Ireland) Order 1989 (S.I. 1989/2408 (N.I. 21)),

(c) he is subjected to force, threats or deception designed to induce him-

(i) to provide services of any kind,

(ii) to provide another person with benefits of any kind, or

(iii) to enable another person to acquire benefits of any kind, or

(d) he is requested or induced to undertake any activity, having been chosen as the subject of the request or inducement on the grounds that-

(i) he is mentally or physically ill or disabled, he is young or he has a family relationship with a person, and

(ii) a person without the illness, disability, youth or family relationship would be likely to refuse the request or resist the inducement.

(5) A person guilty of an offence under this section shall be liable-

(a) on conviction on indictment, to imprisonment for a term not exceeding 14 years, to a fine or to both, or

(b) on summary conviction, to imprisonment for a term not exceeding twelve months, to a fine not exceeding the statutory maximum or to both.

4. Norra

The Penal Code of Norway

Section 224.

Any person who by force, threats, misuse of another persons vulnerability, or ohter improper conduct exploits another person for the purpose of

a) prostitution or ohter sexual purposes,

b) forced labour,

c) war cervice in a foreign country,

d) or removal of any of the said persons organs,

or who induces another person to allow himself or herself to be used for such purposes, shall be guilty of human trafficking and shall be liable to imprisonment for a term not exceeding five years.

Any person who

- a) makes arrangements for such exploitation or inducement as is mentioned in the first paragraph by procuring, transporting or receiving the person concerned,
- b) in any other way aids and abets such exploitation or inducement, or
- c) provides payment or any other advantage in order to obtain consent to such exploitation from any person who has authority over the aggrieved person, or who receives such payment or other advantage shall be liable to the same penalty.

Any person who commits an act referred to in the first or second paragraph against a person who is under 18 years of age shall be liable to a penalty independently of any use of force or threats, misuse of persons vulnerability, or other improper conduct.

Gross human trafficking is punishable by imprisonment for a term not exceeding ten years. In deciding whether the offence is gross, particular importance shall be attached to whether the person exposed to the act was under 18 years of age, whether gross violence or coercion was used or whether the act led to considerable gain.

5. Lāti

Criminal Code of the Republic of Latvia

Section 154.¹ Human Trafficking

(1) For a person who commits human trafficking, the applicable sentence is deprivation of liberty for a term of not less than three years and not exceeding eight years, with or without confiscation of property.

(2) For a person who commits the same acts if commission thereof is with respect to a minor, or by a group of persons pursuant to prior agreement, are caused thereby, the applicable sentence is deprivation of liberty for a term of not less than five years and not exceeding twelve years, with confiscation of property.

(3) For a person who commits the same acts, if serious consequences are caused thereby or commission thereof is with respect to a juvenile, or by an organised group of persons, the applicable sentence is deprivation of liberty for a term of not less than ten years and not exceeding fifteen years, with confiscation of property.

Section 154.² Meaning of Human Trafficking

(1) Human trafficking is the recruitment, conveyance, transfer, concealment or reception of persons for the purpose of exploitation, committed by using violence or threats or by means of fraud, or by taking advantage of the dependence of the person on the offender or of his or her state of helplessness, or by the giving or obtaining of material benefits or benefits of another nature in order to procure the consent of such person, upon which the victim is dependent.

(2) The recruitment, conveyance, transfer, concealment or reception of minor persons for the purpose of exploitation shall be recognised as human trafficking also in such cases, if it is not connected with the utilisation of any of the means referred to in the Paragraph one of this Section.

(3) Within the meaning of this Section, exploitation is the involvement of a person in prostitution or in other kinds of sexual exploitation, the compulsion of a person to perform activities or to provide services, the holding of a person in slavery or other similar forms thereof (debt slavery, serfdom or the compulsory transfer of a person into dependence upon another person), and the holding a person in servitude or also the unlawful removal of a person's tissues or organs.

6. Leedu

The Criminal Code of The Republic of Lithuania

Article 147. Trafficking in Human Beings

1. A person who sells, purchases or otherwise conveys or acquires a person or recruits, transports or holds in captivity a person by using physical violence or threats or by otherwise depriving him of a possibility of resistance or by taking advantage of the victim's dependence or vulnerability or by resorting to deceit or by paying or granting other material benefit to a person who actually has the victim under his control, where the offender is aware of or seeks involvement of the victim in

prostitution or gaining profit from this person's prostitution or using him for pornography purposes or forced labour shall be punished by imprisonment for a term of two up to ten years.

2. A person who commits the act provided for in paragraph 1 of this Article in respect of two or more victims or by participating in an organised group or seeking to acquire the victim's organ, tissue or cells shall be punished by imprisonment for a term of four up to twelve years.

3. A legal entity shall also be held liable for the acts provided for in this Article.

Article 147⁽¹⁾. Use for Forced Labour

1. A person who, by using physical violence or threats or by otherwise depriving of a possibility of resistance or by taking advantage of a person's dependence unlawfully forces him to perform a certain work shall be punished by a fine or by restriction of liberty or by arrest or by imprisonment for a term of up to three years.

2. A person who commits the act indicated in paragraph 1 of this Article by forcing a person to work under the conditions of slavery or under other inhuman conditions shall be punished by arrest or by imprisonment for a term of up to eight years.

3. A legal entity shall also be held liable for the acts provided for in this Article.

7. Saksamaa

German Criminal Code

Chapter eighteen

Offences against personal freedom

Section 232

Human trafficking for the purpose of sexual exploitation

(1) Whosoever exploits another persons predicament or helplessness arising from being in a foreign country in order to induce them to engage in or continue to engage in prostitution, to engage in exploitative sexual activity with or in the presence of the offender or a third person or to suffer sexual acts on his own person by the offender or a third person shall be liable to imprisonment from six months to ten years. Whosoever induces a person under twenty-one years of age to engage in or continue to engage in prostitution or any of the sexual activity mentioned in the 1st sentence above shall incur the same penalty.

(2) The attempt shall be punishable.

(3) The penalty shall be imprisonment from one to ten years if

1. the victim is a child (section 176 (1));
2. the offender through the act seriously physically abuses the victim or places the victim in danger of death; or
3. the offender commits the offence on a commercial basis or as a member of a gang whose purpose is the continued commission of such offences.

(4) The penalty under subsection (3) above shall be imposed on any person who

1. induces another person by force, threat of serious harm or by deception to engage in or continue to engage in prostitution or any of the sexual activity mentioned in subsection (1) 1st sentence above or
2. gains physical control of another person by force, threat of serious harm or deception to induce them to engage in or continue to engage in prostitution or any of the sexual activity mentioned in subsection (1) 1st sentence above.

(5) In less serious cases under subsection (1) above the penalty shall be imprisonment from three months to five years, in less serious cases under subsections (3) and (4) above imprisonment from six months to five years.

Section 233

Human trafficking for the purpose of work exploitation

(1) Whosoever exploits another persons predicament or helplessness arising from being in a foreign country to subject them to slavery, servitude or bonded labour, or makes him work for him or a third person under working conditions that are in clear discrepancy to those of other workers performing the same or a similar activity, shall be liable to imprisonment from six months to ten years. Whosoever subjects a person under twenty-one years of age to slavery, servitude or bonded labour or makes him work as mentioned in the 1st sentence above shall incur the same penalty.

(2) The attempt shall be punishable.

(3) Section 232 (3) to (5) shall apply mutatis mutandis.

8. Italia

The Italian Penal Code

Art. 600. Placing or holding a person in conditions of slavery or servitude.

Whoever exerts on any other person powers and rights corresponding to ownership: places or holds any other person in condition of continuing enslavement, sexually exploiting such person, imposing coerced labour or forcing said person into begging, or exploiting him/her in any other way, shall be punished with imprisonment from eight to twenty years.

Placement or maintenance in a position of slavery occur when use is made of violence, threat, deceit, or abuse of power; or when anyone takes advantage of a situation of physical or mental inferiority and poverty; or when money is promised, payments are made or other kinds of benefits are promised to those who are responsible for the person in question.

The aforesaid penalty becomes harsher, increasing by one third to 50%, if the offences referred to in the first paragraph above are perpetrated against minors under eighteen or for sexual exploitation, prostitution or organ removal purposes.

Art.601. Trafficking in human beings.

Whoever carries out trafficking in persons who are in the conditions referred to in article 600, that is, with a view to perpetrating the crimes referred to in the first paragraph of said article; or whoever leads any of the aforesaid persons through deceit or obliges such person by making use of violence, threats, or abuse of power; by taking advantage of a situation of physical or mental inferiority, and poverty; or by promising money or making payments or granting other kinds of benefits to those who are responsible for the person in question, to enter the national territory, stay, leave it or migrate to said territory, shall be punished with imprisonment from eight to twenty years.

The aforesaid penalty becomes harsher, increasing by one third to 50%, if the offences referred to in this present article are perpetrated against minors under eighteen or for sexual exploitation, prostitution or organ removal purposes.

9. Belgia

Code Pénal

CHAPITRE IIIter. - De la traite des êtres humains

Art. 433quinquies.

§ 1er. Constitue l'infraction de traite des êtres humains le fait de recruter, de transporter, de transférer, d'héberger, d'accueillir une personne, de passer ou de transférer le contrôle exercé sur elle, afin :

1° de permettre la commission contre cette personne des infractions prévues aux articles 379, 380, § 1er et § 4, et 383bis, § 1er;

2° de permettre la commission contre cette personne de l'infraction prévue à l'article 433ter;

3° de mettre au travail ou de permettre la mise au travail de cette personne dans des conditions contraires à la dignité humaine;

4° de prélever sur cette personne ou de permettre le prélèvement sur celle-ci d'organes ou de tissus en violation de la loi du 13 juin 1986 sur le prélèvement et la transplantation d'organes;

5° ou de faire commettre à cette personne un crime ou un délit, contre son gré.

Sauf dans le cas visé au 5, le consentement de la personne visée à l'alinéa 1er à l'exploitation envisagée ou effective est indifférent.

§ 2. L'infraction prévue au § 1er sera punie d'un emprisonnement d'un an à cinq ans et d'une amende de cinq cents euros à cinquante mille euros.

§ 3. La tentative de commettre l'infraction visée au § 1er sera punie d'un emprisonnement d'un an à trois ans et d'une amende de cent euros à dix mille euros.

Art. 433sexies.

L'infraction prévue à l'article 433quinquies, § 1er, sera punie de la réclusion de cinq ans à dix ans et d'une amende de sept cent cinquante euros à septante-cinq mille euros lorsque l'infraction aura été commise :

1° par une personne qui a autorité sur la victime, ou par une personne qui a abusé de l'autorité ou des facilités que lui confèrent ses fonctions;

2° par un officier ou un fonctionnaire public, un dépositaire ou un agent de la force publique agissant à l'occasion de l'exercice de ses fonctions.

Art. 433septies.

L'infraction prévue à l'article 433quinquies, § 1er, sera punie de la réclusion de dix ans à quinze ans et d'une amende de mille euros à cent mille euros dans les cas suivants :

- 1° lorsque l'infraction a été commise envers un mineur;
- 2° lorsqu'elle a été commise en abusant de la situation particulièrement vulnérable dans laquelle se trouve une personne, en raison de sa situation administrative illégale ou précaire, de sa situation sociale précaire, d'un état de grossesse, d'une maladie, d'une infirmité ou d'une déficience physique ou mentale, de manière telle que la personne n'a en fait pas d'autre choix véritable et acceptable que de se soumettre à cet abus;
- 3° lorsqu'elle a été commise en faisant usage, de façon directe ou indirecte, de manœuvres frauduleuses, de violence, de menaces ou d'une forme quelconque de contrainte;
- 4° lorsque la vie de la victime a été mise en danger délibérément ou par négligence grave;
- 5° lorsque l'infraction a causé une maladie paraissant incurable, une incapacité permanente physique ou psychique, la perte complète d'un organe ou de l'usage d'un organe, ou une mutilation grave;
- 6° lorsque l'activité concernée constitue une activité habituelle;
- 7° lorsqu'elle constitue un acte de participation à l'activité principale ou accessoire d'une association, et ce, que le coupable ait ou non la qualité de dirigeant.

Art. 433octies.

L'infraction prévue à l'article 433quinquies, § 1er, sera punie de la réclusion de quinze ans à vingt ans et d'une amende de mille euros à cent cinquante mille euros dans les cas suivants :

- 1° lorsque l'infraction a causé la mort de la victime sans intention de la donner;
- 2° lorsqu'elle constitue un acte de participation à l'activité principale ou accessoire d'une organisation criminelle, et ce, que le coupable ait ou non la qualité de dirigeant.

10. Austria

Das österreichische Strafgesetzbuch

Sklaverei

§ 104.

(1) Wer Sklavenhandel treibt oder sonst einer anderen Person in Form von Sklaverei oder einer sklavereiähnlichen Lage die persönliche Freiheit entzieht, ist mit Freiheitsstrafe von zehn bis zu zwanzig Jahren zu bestrafen.

(2) Ebenso ist zu bestrafen, wer bewirkt, daß ein anderer versklavt oder in eine sklavereiähnliche Lage gebracht wird oder daß sich ein anderer in Sklaverei oder eine sklavereiähnliche Lage begibt.

Menschenhandel

§ 104a.

(1) Wer

1. eine minderjährige Person oder

2. eine volljährige Person unter Einsatz unlauterer Mittel (Abs. 2) gegen die Person mit dem Vorsatz, dass sie sexuell, durch Organentnahme oder in ihrer Arbeitskraft ausgebeutet werde, anwirbt, beherbergt oder sonst aufnimmt, befördert oder einem anderen anbietet oder weitergibt, ist mit Freiheitsstrafe bis zu drei Jahren zu bestrafen.

(2) Unlautere Mittel sind die Täuschung über Tatsachen, die Ausnützung einer Autoritätsstellung, einer Zwangslage, einer Geisteskrankheit oder eines Zustands, der die Person wehrlos macht, die Einschüchterung und die Gewährung oder Annahme eines Vorteils für die Übergabe der Herrschaft über die Person.

(3) Mit Freiheitsstrafe von sechs Monaten bis zu fünf Jahren ist zu bestrafen, wer die Tat unter Einsatz von Gewalt oder gefährlicher Drohung begeht.

(4) Wer die Tat gegen eine unmündige Person, im Rahmen einer kriminellen Vereinigung, unter Anwendung schwerer Gewalt oder so begeht, dass durch die Tat das Leben der Person vorsätzlich oder grob fahrlässig gefährdet wird oder die Tat einen besonders schweren Nachteil für die Person zur Folge hat, ist mit Freiheitsstrafe von einem bis zu zehn Jahren zu bestrafen.

11. Prantsusmaa

Code Pénal

ARTICLE 225-4-1

Human trafficking is the recruitment, transport, transfer, accommodation, or reception of a person in exchange for remuneration or any other benefit or for the promise of remuneration or any other

benefit, in order to put him at the disposal of a third party, whether identified or not, so as to permit the commission against that person of offences of procuring, sexual assault or attack, exploitation for begging, or the imposition of living or working conditions inconsistent with human dignity, or to force this person to commit any felony or misdemeanour. Human trafficking is punished by seven years' imprisonment and by a fine of €150,000.

ARTICLE 225-4-2

The offence under article 225-4-1 is punished by 10 years' imprisonment and by a fine of €1,500,000 when it is committed:

1° against a minor;

2° against a person whose particular vulnerability due to age, sickness, infirmity, to a physical or psychological disability, or to pregnancy, is apparent or known to the perpetrator;

3° against two or more people;

4° against a person who is outside the territory of the French Republic or upon his arrival on the territory of the French Republic;

5° when the person has been brought into contact with the perpetrator through the use of a telecommunications network for the distribution of messages to a non-specified audience;

6° in circumstances which directly expose the person against whom the offence is committed to the immediate risk of death or of injuries of a nature to cause mutilation or a permanent disability;

7° with the use of threats, constraints, violence or fraudulent behaviour against the party concerned, his family or someone who has a regular relationship with him;

8° by a legitimate, natural or adoptive ascendant of the victim of the offence provided for by article 225-4-1 or by a person holding authority over him or who misuses the authority conferred by his position;

9° by a person whose post requires him to participate in the fight against human trafficking or to uphold public order.

ARTICLE 225-4-3

When it is committed by an organised gang, the offence provided for by article 225-4-1 is punished by 20 years' imprisonment and by a fine of €3,000,000.

ARTICLE 225-4-4

The offence provided for by article 224-4-1, when committed with recourse to torture or acts of barbarity, is punished by life imprisonment and by a fine of €4,500,000.

12. Ameerika Ühendriigid

Seadus internetis kättesaadav: <http://www.state.gov/g/tip/laws/61124.htm>

Kasutatud lühendid

EL	Euroopa Liit
EN	Euroopa Nõukogu
ILO	<i>International Labour Organization</i>
KMA	Kodakondsus- ja Migratsiooniamet
OSCE	<i>The Organization for Security and Co-operation in Europe</i>
RP	Ringkonnaprokuratuur
TIP	<i>Trafficking in Persons</i>
ÜRO	Ühinenud Rahvaste Organisatsioon
ÜK	Ühendkuningriik

Kasutatud materjalid

Kasutatud kirjandus

Aghatise, E. 2004: Trafficking for Prostitution in Italy: Possible Effects of Government Proposals for Legalization of Brothels. *Violence Against Women*. Vol. 26, lk 1126–1155.

Aranowitz, A. 2001: Smuggling and Trafficking in Human Beings. *European Journal of Criminal Policy and Research* 9, lk 163–195.

Doezema, J. 2002: Who gets to choose? Coercion, consent, and the UN Trafficking Protocol. *Gender and Development*. Vol. 10.

Farrell, A., McDevitt, J. & Fahy, S. 2007: Understanding and improving law enforcement responses to human trafficking in the U.S. Paper presented at the annual meeting of the Justice, Research and Statistics Association, Pittsburgh. Kättesaadav: http://www.jrsa.org/events/conference/presentations-07/Farrell_files/frame.htm (03.03.2009).

Gallagher, A. & Holmes, P. 2008: Developing an Effective Criminal Justice Response to Human Trafficking. *Lessons from the Front Line*. *International Criminal Justice Review*. Vol. 18, lk 318–343.

Gallagher, A. 2006a: Human rights and human trafficking in Thailand: A shadow TIP report. In K. D. Beeks & D. Amir (Eds.), *Trafficking and the global sex industry*. Lanham, MD: Lexington Books.

Goodey, J. 2003: Migration, Crime and Victimhood: Responses to Sex Trafficking in the EU. *Punishment Society*. Vol. 5, lk 415–431.

Inimkaubandus ja prostitutsioon – kutse- ja keskkooliõpilaste perspektiiv. Uurimisaruanne. Socio Uuringukeskus 2007.

IOM 2006: Investigation and Prosecution of Human Trafficking in the Baltic States. *Research Reports: Lithuania, Latvia*. IOM International Organization for Migration. Lk 61.

Kantola, J. & Squires, J. 2004: Discourses Surrounding Prostitution Policies in the UK. *European Journal of Women's Studies*. Vol. 11, lk 77–101.

Lehti & Aromaa 2006: Trafficking for Sexual Exploitation. *Crime and Justice: A review of research*. Vol. 34, lk 133–228.

Lehti 2003: Trafficking in women and children in Europe. *HEUNI Papers*. Nr 18.

IOM 2002: *New Challenges for Migration Policy in Central and Eastern Europe*. Geneva: IOM.

Munro, V. E. 2005: A Tale of Two Servitudes: Defining and Implementing a Domestic Response to Trafficking of Women for Prostitution in the UK and Australia. *Social Legal Studies*, 14; 91. Lk 91–114.

Nicolic-Ristanovic, V. 2004: Illegal Markets, human trade and transnational organised crime. In: van Duyn, P., Jager, M., von Lampe, K. and J. Newell (eds.) *Threats and Phantoms of Organised Crime, Corruption and Terrorism*. Lk 117–134. Nijmegen: Wolf Legal Publishers.

Saunders, P. 2005: Trafficking Violations: Determining the Meaning of Violence in Sexual Trafficking Versus Sex Work. *Journal of Interpersonal Violence*. Vol. 20, lk 343–360.

Shauer, E. J. & Wheaton, E. M. 2006: Sex trafficking into the United States: A literature review. *Criminal Justice Review*; Vol. 3, nr 2, lk 146–169.

Siegel, D. and Yesilgoz, Y. 2003: *Natashas and Turkish Men: New Trends in Women Trafficking and Prostitution*. In: Siegel, D., van de Bunt, H. and D. Zaitch (eds.) *Global Organized Crime. Trends and Developments*, lk 83–84. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

Surtees, R. 2008: *Traffickers and trafficking in Southern and Eastern Europe*. *European Journal of Criminology*. Vol. 5 (1), lk 48–49.

Swedish National Council for Crime Prevention 2008: *The Organisation of Human Trafficking. A Study of Criminal Involvement in Sexual Exploitation in Sweden, Finland and Estonia*.

Roth, V. 2008: *Paritusta vai ihmiskauppaa? Summaria Iuridica* 2008/3, kättesaadav: <http://www.nlib.ee/94106> (18.02.2009).

Wilson, J. M. & Dalton, E. 2008: *Human Trafficking in the Heartland: Variation in Law Enforcement Awareness and Response*. *Journal of Contemporary Criminal Justice*. Vol. 24, lk 296–313.

Kasutatud normatiivaktid

Council Directive 2004: *The residence permit issued to third-country nationals who are victims of trafficking in human beings or who have been the subject of an action to facilitate illegal immigration*. EU Council Directive 2004/81/EC. Jõustunud 6. augustil 2004.

Euroopa Liidu Nõukogu 2009: *Ettepanek: Nõukogu raamotsus, milles käsitletakse inimkaubanduse ennetamist ja selle vastast võitlust ning ohvrite kaitset ja millega tunnistatakse kehtetuks raamotsus 2002/629/JSK*. KOM (2009) 136 lõplik. 2009/0050 (CNS).

Euroopa Liidu Nõukogu 2008: *Inimkaubanduse tõkestamise ja selle vastase võitluse häid tavasid, standardeid ning korda käsitleva ELi kava rakendamise hindamine ja järelvalve*. Komisjoni töödokument. Brüssel, 17.10.2008, KOM(2008) 657 lõplik.

Euroopa Liidu Nõukogu 19. juuli 2002. a raamotsus (2002/629/JSK) inimkaubanduse vastu võitlemise kohta.

ELT C 300, 11.11.2008, lk 42.

Inimkaubandusvastane Euroopa Nõukogu konventsioon.

Inimkaubanduse vastu võitlemise riiklik arengukava 2006–2009. Vabariigi Valitsuse poolt heaks kiidetud 26. jaanuaril 2006.

Justiitsministeeriumi arengukava aastani 2012. Kinnitatud justiitsministri 2008. a käskkirjaga nr 8.

Karistusseadustik, RT I 2001, 61, 364; 2008, 54, 305.

Law on the Approval and Entry into Force of the Criminal Code. Criminal Code. Kättesaadav: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=337361 (01.04.2009).

Ministerial Conference under the Presidency of the European Union. *Hague Ministerial Declaration on European Guidelines for Effective Measures to Prevent and Combat Trafficking in Women for the Purpose of Sexual Exploitation* (DCE/97-429, 26. aprill 1997 at para III 2).

Nõukogu raamotsus, 15. märts 2001, ohvrite seisundi kohta kriminaalmenetluses (2001/220/JSK), EÜT L 82, 22.3.2001, lk 1.

Nõukogu direktiiv 2004/80/EÜ, 29. aprill 2004, mis käsitleb kuriteoohvritele hüvitise maksmist, ELT L 261, 6.8.2004, lk 15.

Nõukogu raamotsus, 13. juuni 2002, Euroopa vahistamismääruse ja liikmesriikidevahelise üleandmiskorra kohta, EÜT L 190, 18.7.2002.

Nõukogu direktiiv 2004/81/EÜ, 29. aprill 2004, elamisloa väljaandmise kohta pädevate asutustega koostööd tegelevatele kolmandate riikide kodanikele, kes on inimkaubanduse ohvrid või kelle ebaseaduslikule sisserändele on kaasa aidatud, ELT L 261, 6.8.2004, lk 85.

Proposal for a directive of the European Parliament and of the Council providing for sanctions against employers of illegally staying third-country nationals (COM(2007)0249 – C6-0143/2007 – 2007/0094(COD)). <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P6-TA-2009-0043&language=EN> (22.01.2009).

Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise ÜRO konventsiooni täiendav naiste ja lastega kaubitsemise ning muu inimkaubanduse ärahoidmise ja selle kuriteo eest karistamise protokoll. RT II 2004, 7, 23.

United Nations Office on Drugs and Crime 2007: Protocol to suppress, prevent and punish trafficking in persons especially women and children supplementing the United Nations convention on transnational organized crime, list of signatories and parties. Kättesaadav: <http://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CTOC/countrylist-traffickingprotocol.html> (18.02.2009).

United Nations Office on Drugs and Crime 2006a: Trafficking in Persons: Global patterns. Kättesaadav: http://www.unodc.org/pdf/traffickinginpersons_report_2006-04.pdf (18.02.2009).

United Nations Office on Drugs and Crime 2006b: Toolkit to combat trafficking in persons. New York.

United Nations Office of Drugs and Crime 2004: Legislative guides for the implementation of United Nations convention against transnational organized crime and the protocols thereto. Vienna, Austria.

United Nations Organized Crime Convention 2000: Convention against transnational organised crime. G.A. res.55/25, annex I, 55 U.N. GAOR Supp. (No. 49) at 44, U.N. Doc. A/45/49 (Vol. 1).

United Nations Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime 2000. Vastu võetud 15. novembril 2000. G.a. Res 55/25, Annex III, U.N. GAOR, 55th Sess., Supp. No. 49, at 65, U.N. Doc. A/45/49 (Vol. 1) (2001). Jõustunud 28. jaanuaril 2004, Annex III.

United Nations Trafficking Principles and Guidelines 2002: United Nations recommended Principles and guidelines on human rights and human trafficking. Report of the High Commissioner for Human Rights to the Economic and Social Council. UN Doc. E/2002/68/Add.1.

United Nations Trafficking Protocol 2000: United Nations Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, Supplementing the United Nations Convention Against Transnational Organized Crime. G.A. Res. 25, annex II, U.N. GAOR, 55th Sess., Supp. No. 49, at 60, U.N. Doc. A/45/49 (Vol 1.) 2001. Jõustunud 25. detsembril 2003.

United States Department of State 2008: Trafficking in persons report: 2008. Washington. DC: Author. Kättesaadav: <http://www.state.gov/tip/rls/tiprpt/2008/> (18.02.2009).

U.S. Government Accountability Office 2007a: Human trafficking: A strategic framework could help to enhance the interagency collaboration needed to effectively combat trafficking crimes (GAO-07-915).

Välismaalaste seadus, RT I 1993, 44, 637; 2009, 4, 26.

Muud materjalid

Ameerika Ühendriikide Eesti saatkonna veebisait: http://www.usemb.ee/tip08_est.php (25.02.2009).

Bulletin Europe. 21.10.2008. (EU) EU/JHA: Commission to strengthen policy against human trafficking.

Eesti Ekspressi veebisait 2008: „Soome politseinikke kahtlustatakse eestlannalt seksi ostmises“. 19.12.2008. Kättesaadav: <http://www.ekspress.ee/2008/12/19/eesti-uudised/5944-soome-politseinikke-kahtlustatakse-eestlannalt-seksi-ostmises-video> (30.03.2009).

European Union/JHA 2009: Commission cracks down on people trafficking and child sexual abuse. Brussels, 24/03/2009 (Agence Europe).

Filippov, J. 2008a: „Küüniline inimkaubitseja pandi lõpuks trellide taha“. Eesti Ekspress, 30.10.2008.

Filippov, J. 2008b: „Soome kohus mõistis kaks eestlast kupeldamises süüdi“. Eesti Ekspress, 11.11.2008.

International Centre for Migration Policy Development 2007: Anti-trafficking training for front line law enforcement officials, 1. osa: Background reader. Vienna, Austria.

International Centre for Migration Policy Development 2006: Anti-trafficking training material for judges and prosecutors in EU member states and accession and candidate countries, 1. osa: Background reader, Vienna, Austria.

International Criminal Police Organization 2007: Trafficking in human beings – Best practice guidance manual for investigators (2nd ed.). Lyon, France: General Secretariat of the International Criminal Police Organization.

International Labour Organization 2005: Human trafficking and forced labor – Guidelines for legislation and law enforcement. Geneva Switzerland.

OSCE 2008: Human Trafficking for Labour Exploitation/Forced and Bonded Labour: Identification – Prevention – Prosecution. Prosecution of Offenders, Justice for Victims. Report of the 3rd and 5th Alliane against Trafficking in Persons Conferences on Human Trafficking for Labour Exploitation /Forced and Bonded Labour, lk 6.

Põhja–Balti pilootprojekti „Seksuaalse ekspluaterimise eesmärgil kaubitsetud naiste toetamine, kaitse, turvaline kojupöördumine ja rehabilitatsioon“ veebisait: <http://www.nordicbaltic-assistwomen.net/> (25.02.2009).

Revised National Plan of Action against Trafficking in Human Beings. Ministry of Interior. Helsinki 2008, lk 1.

Riigiprokuratuur 2008: Võitlus prioriteetsete kuritegudega 2008. Ettekande slaidid.

The Norwegian Government's Plan of Action to Combat Human Trafficking [2006–2009]. Stop Human Trafficking. Ministry of Justice and the Police 2007.

The Programme for the Prevention and Control of Trafficking in Human Beings for 2005–2008. Government of the Republic of Lithuania, resolution No. 558 of 19 May 2005.

Trafficking in Persons Report 2008, The Department of State of the USA, lk 86, kättesaadav: <http://www.state.gov/g/tip/rls/tiprpt/2008/>, 22.08.08.

TIP report. Kättesaadav: http://www.usemb.ee/tip08_est.php (14.10.2008).

Tüür, M. 2007: ettekanne „Trafficking in Human Beings“ 12. novembril 2007 Tallinnas toimunud inimkaubanduse seminaril.

Decision No. 2/03 Combating Trafficking in Human Beings. Arvutivõrgus: http://www.osce.org/documents/odihr/2003/12/2108_en.pdf või <http://www.coe.int/t/dg2/trafficking/campaign/Source/OSCE%20557.pdf> ???

OSCE Action Plan to Combat Trafficking in Human Beings. Arvutivõrgus: http://www.osce.org/documents/mcs/2007/12/28630_en.pdf

ILO Action Against Trafficking in Human Beings 2008

Kättesaadav: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---declaration/documents/publication/wcms_090356.pdf

UK Action Plan on Tackling Human Trafficking. Home Office, March 2007.

Veebilehed

<http://www.altlawforum.org/Resources/sexwork/110ab985.pdf> (01.04.2009).

<http://blogs.state.gov/index.php/site/byauthor/mlagon> (09.12.2008).

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:19:06:32002F0629:ET:PDF> (01.04.2009).

<http://www.legaltext.ee/en/andmebaas/tekst.asp?loc=text&dok=T71589&pg=3&tyyp=T&query=19&ptyyp=A&keel=et> (01.04.2009).

http://www.wunrn.com/news/2007/09_07/09_10_07/091607_czech.htm (09.12.2008).

<http://www.nordicbaltic-assistwomen.net/> (18.02.2009).

<http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1889/en18890039.pdf> (09.12.2008).

<http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2007/100558.htm> (18.02.2009).

<http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2007/100561.htm> (18.02.2009).

http://www.delfi.ee/news/paevauudised/110_112/article.php?id=20478910 (28.11.2008).